

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA 2013
PLANI**

***GIDA GÜVENLİĞİ,
BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI***

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

T.C. BAŞBAKANLIK • DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI
YAYIN NO: DPT: 2711 - ÖİK: 664

**DOKUZUNCU 2007
KALKINMA
PLANI 2013**

***GIDA GÜVENLİĞİ,
BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI***

ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU RAPORU

ANKARA 2007

ISBN 978 - 975 – 19 – 4071-1 (basılı nüsha)

Bu Çalışma Devlet Planlama Teşkilatının görüşlerini yansıtmaz. Sorumluluğu yazarına aittir. Yayın ve referans olarak kullanılması Devlet Planlama Teşkilatının iznini gerektirmez; İnternet adresi belirtilerek yayın ve referans olarak kullanılabilir. Bu e-kitap, <http://ekutup.dpt.gov.tr/> adresindedir.

Bu yayın 500 adet basılmıştır. Elektronik olarak, 1 adet pdf dosyası üretilmiştir

ÖNSÖZ

Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013), Türkiye Büyük Millet Meclisinde 28 Haziran 2006 tarihinde kabul edilmiştir.

Plan, küreselleşmenin her alanda etkili olduğu, bireyler, kurumlar ve uluslar için fırsat ve risklerin arttığı bir dönemde Türkiye'nin kalkınma çabalarını bütüncül bir çerçeveye kavuşturan temel bir strateji dokümanıdır.

Toplumun tamamını ilgilendiren kalkınma planları, gerek hazırlık gerekse uygulama aşamasında, ilgili tüm kesimlerin katkısını ve sahiplenmesini gerektirmektedir.

Kalkınma planlaması alanında ülkemizin katılımcı ve demokratik bir planlama deneyimi bulunmaktadır. Özel İhtisas Komisyonları, bu deneyim içinde kurumsallaşmış bir katılımcılık mekanizması olarak ön plana çıkmaktadır. Kamu, özel kesim, üniversite ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin katılımı ile oluşturulan Özel İhtisas Komisyonları, 2007-2013 dönemini kapsayan Dokuzuncu Plan hazırlıklarında da son derece önemli bir işlev görmüştür. Bu bağlamda, 5 Temmuz 2005 tarihinde 2005/18 sayılı Baş-bakanlık Genelgesiyle başlatılan çalışmalar çerçevesinde geniş bir konu yel-pazesini kapsayacak biçimde toplam 57 Özel İhtisas Komisyonu oluşturulmuş, alt komisyonlarla birlikte bu sayı 66'ya ulaşmıştır. Bu komisyonlarda toplam 2252 katılımcı görev yapmıştır. Komisyonların oluşturulmasında ise ülkemizin kalkınma gündemini yakından ilgilendiren temel konular belirleyici olmuştur.

Özel İhtisas Komisyonlarında yapılan tartışmalar ve üretilen fikirler, planların hazırlanmasına ışık tutmakta ve plan metnine yansıtılmaktadır. Ayrıca, bu kapsamda ortaya çıkan raporlar birer referans dokümanı olarak, çeşitli alt ölçekli planlama, politika geliştirme ve araştırma ihtiyaçlarına da cevap vermektedir. Bu anlamda, Özel İhtisas Komisyonu raporları sadece plana katkıda bulunmamakta, müstakil olarak da basılan ve çeşitli kesimlerin istifadesine sunulan birer kaynak niteliği taşımaktadır.

Sahip oldukları birikimi katılımcı bir ortamda toplumun genel yararı için özveriyle paylaşan Komisyon üyelerinin, ülkemizin kalkınma sürecine önemli katkılar verdikleri inancıyla, emeği geçen herkese Teşkilatım adına şükranlarımı sunar, Özel İhtisas Komisyonu raporlarının ve raporların ışığında hazırlanan Dokuzuncu Planın ülkemiz için hayırlı olmasını temenni ederim.

Dr. Ahmet TIKTIK
Müsteşar

GIDA GÜVENLİĞİ, BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU**Başkan** : İlhan BİLGİN

T.Z.O.B

Raportörler : İlhan BİLGİN
Enver BİLGİNT.Z.O.B
T.Z.O.B**Koordinatörler:** Taylan KIYMAZ
Dr. Yurdakul SAÇLID.P.T. Tarım Dairesi
D.P.T. Tarım Dairesi**Komisyon Üyeleri:**

Ali İhsan AKIN

T. Veteriner Hek. Bir.

Ali YAVUZ

BESDBİR

Prof. Dr. Ayhan TEMİZ

H.Ü.Gıda Müh.

Prof. Dr. Aynur Gül KARAHAN

S.D.Ü. Zir.Fak. Gıda Müh. Böl.

Celile ÖZÇİÇEK DÖLEKOĞLU

T.K.B. T.E.A.E.

Ercan ERKAN

Sağlık B. Temel Sağlık Hiz.Gn.Md.

Dr. Erhan BİLGE

T.K.B. TAGEM

Fatih TAŞDÖĞEN

Z.M.O.

Fatma CAN

A.B.G.S.

Dr. Fikret BEKÇİ

TÜRKİYEMBİR

Dr. Filiz SOYDAL

Gıda Dernekleri Federasyonu

Gülhan ERDOĞDU

T. Damızlık Sığır Yet. Bir.

Doç. Dr. Güner ÖZAY

TÜBİTAK MAM. Gıda. Ens.

Prof. Dr. Gürsel DELLAL

A.Ü. Ziraat Fakültesi

Hasan PİRİNÇÇİ

T.K.B. TAGEM

Dr. Kadir MELAN

T.K.B. TAGEM

Kezban TAŞCI

T.K.B. K.K.Gn.Md.

Doç. Dr. Köksal DEMİR

A.Ü. Ziraat Fakültesi

Mehmet ERGÜNAL

DTM-AB Gn. Md.

Melahat ÇALIK

T.K.B. K.K.Gn.Md.

Melek US

SETBİR

Prof. Dr. Nafiz DELEN

Ege Ü. Ziraat Fakültesi

Doç. Dr. Nevin DEMİRBAŞ

Ege Ü. Ziraat Fakültesi

Nursel KILIÇ

T.K.B. Dış İliş. ve AT D. Bşk.

Nurseren BUDAK

T.M.M.O.B. Gıda Müh. Odası

Samim SANER

Gıda Güvenliği Derneği

Zeynep KALIPÇIOĞLU

SETBİR

Moderatörler: Taylan KIYMAZ
Osman ZEMHERİD.P.T. Tarım Dairesi
D.P.T. Tarım Dairesi

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	1
2. DURUM ANALİZİ	4
2.1. Dünyada (OECD, DTÖ, vb.) ve AB Ülkelerinde Genel Durum ve Eğilimler	4
2.1.1. Dünyada Genel Durum	4
2.1.2. AB’nde Genel Durum	5
2.1.2.1. Hayvan Sağlığı	6
2.1.2.2. Bitki Sağlığı	8
2.1.2.3. Gıda Güvenliği	10
2.1.2.3.1. Yeşil Doküman	10
2.1.2.3.2. Beyaz Doküman	11
2.1.2.3.3. Gıda Güvenliği’ne ilişkin Tüzük (178/2002/EC)	13
2.1.3. Türkiye’de Genel Durum	17
2.1.3.1. Hayvan Sağlığı	18
2.1.3.1.1. Hayvan Hastalıklarının Mevcut Durumu ve Uygulanan Kontrol Programları	18
2.1.3.1.2. Karantina Tedbirleri, Hayvan Hareketlerinin Kontrolü ve Kayıt Sistemi	19
2.1.3.1.3. Hayvan Refahı	20
2.1.3.2. Bitki Sağlığı	21
2.1.3.2.1. Ziraî Mücadele Yöntemleri	21
2.1.3.2.2. Bitki Koruma Ürünleri	22
2.1.3.3. Gıda Güvenliği	23
2.1.3.3.1. Gıda Kaynaklı Hastalıklar	23
2.1.3.3.2. Uluslararası Gıda Ticareti	25
2.1.3.3.3. Gıda Kaynaklı Alerji Riski	25
2.1.3.3.4. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile Üretilen Gıdalar	26
2.1.3.3.5. Soğuk Zincirin Sağlanması	26
2.1.4. Gıda-Yem Denetim ve Kontrol Sistemi	26
2.1.4.1. Kontrol Birimleri	26
2.1.4.2. Kontrol Laboratuvarları	27
2.2. Dünyadan ve Ülkemizden Başarılı Uygulama Örnekleri	28
2.2.1. İyi Tarım Uygulamaları (GAP)	28
2.2.2. Europgap Protokolü	28

2.2.3. Entegre Mücadele	29
2.2.4. HACCP Uygulama Prensipleri	29
2.2.5. ISO Kalite Yönetim Sistemi Standartları.....	30
2.2.6. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistem Standardı	30
2.2.7. Hızlı Uyarı Sistemi (Rapid Alarm System)	31
2.2.8. Biyolojik Terör Riski	31
2.2.9. Türkiye’de Gıda Güvenlik Sistemleri Konusunda Uygulamalar.....	32
2.2.10. Türk Gıda Mevzuatı.....	33
2.3. Türkiye’de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler	35
2.4. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye için Temel Göstergeler	41
2.5. Uluslararası Yükümlülükler ve Taahhütler.....	41
2.6. İlgili Taraflar ve Roller (Kamu, Özel sektör, Sivil toplum Kuruluşları vb.)	42
2.7. GZFT Analizi.....	43
3. AB’YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ	47
3.1. İlgili Alanda/Sektörde AB Müktesebatı ve Uyumun Mevcut Düzeyi.....	47
3.2. AB’ye Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler.....	48
3.3. AB’ne Üye Olan Ülkelere Tanınan İstisnalar	49
3.4. Ayrıntılı Etki Değerlendirmesi Yapılması Önerilen Müktesebat	51
4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ	53
4.1. 2013 Vizyonu.....	53
4.2. Vizyona dönük Temel Amaç ve Politikalar, Öncelikler ve Tedbirler	53
4.2.1. Temel Amaçlar.....	53
4.2.2. Politikalar.....	53
4.2.3. Öncelikler ve Tedbirler	54
4.2.4. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar Matrisi	55
5. UYGULAMA STRATEJİLERİ	59
5.1. Mevzuat - Kurumsal Düzenlemeler	59
5.2. Mali Kaynaklar	60
5.3. İnsan Kaynakları	65
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	66
6.1. Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri bazında Tasnifi.....	66
6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar	70

KAYNAKLAR

1. GİRİŞ

Son yıllarda, yoğun girdi ve teknoloji kullanımının bulunduğu tarımsal üretimde yaşanan ve sağlığı olumsuz etkileyen sorunlar nedeniyle, gelişmiş ülkeler, çevre, bitki, hayvan ve insan sağlığına zarar vermeyen bir üretim modeli arayışına girmişlerdir. Bu çerçevede, çevre ve canlılara dost, güvenli bir şekilde üretilen ürünlere talep artmaya başlamıştır. Bu talebe uygun olarak, tüketicileri korumak, çevre kirliliğini önlemek, bitki ve hayvan sağlığını gözeterek gıda güvenliğini sağlamak amacıyla mevzuat ve politika çalışmaları yoğunlaşmıştır. Bu yaklaşım ve talebin yansıması olarak gelişmiş ülke pazarlarına daha fazla giriş yapmak isteyen gelişmekte olan ülkelerde benzer çalışmalar yapılmaktadır.

Bu raporda, bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenliği gibi ayrı başlıklarımış gibi algılanan üç ana konu ele alınmaktadır. Gıda güvenliğinin başlangıç noktası çiftliktir. Bu nedenle, raporda öncelikle sağlıklı hammaddenin temini için gerekli olan hayvan ve bitki sağlığı koşulları irdelenmekte, daha sonra hijyen kuralları dahilinde gıda işletmelerinde işleme aşaması ile tüketiciye ulaşana kadar geçen süreç ele alınarak mevcut durum ve ileriye dönük amaç ve öneriler ortaya konulmaktadır.

Dokuzuncu Kalkınma Planı çalışmalarında bitkisel üretim, hayvancılık, su ürünleri ve gıda sanayii konuları ayrı ayrı komisyonlarca incelenirken gerek insan sağlığı ve gerekse uluslararası ticaret açısından vazgeçilmez bir unsur olması bakımından Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı başlığı ayrı bir komisyon tarafından incelenmektedir. Bu komisyonda ortaya çıkan strateji ve buna bağlı temel amaç ve politika bulguları, geneli itibarıyla, moderasyon tekniklerinin kullanıldığı bir çalıştayda katılımcılarca saptanmıştır.

Gıda güvenliği; tüketime sunulan gıdalarda fiziksel, kimyasal, biyolojik ve her türlü tehlikeli ajanların bertaraf edilmesi için alınan tedbirler bütünü ifade etmektedir.

Türkiye gibi AB ülkeleri ile yoğun ticari ilişkisi olan ülkelerde piyasa talebine uygun biçimde gıda güvenliği konusunda zorunlu olarak çeşitli tedbirler uygulanmaya başlamıştır.

Avrupa Komisyonu tarafından 12 Ocak 2000 tarihinde kabul edilen Gıda Güvenliği Beyaz Dokümanında gıdaların üretimi, tüketimi ve ticareti ile tüketicilerin korunması ve gıda güvenliği konularında AB gıda politikalarını eylem planına dönüştürecek öneriler yapılmıştır. AB'nin 26 Haziran 2003 tarihli Konsey Kararı ile Ortak Tarım Politikasında (OTP) yapılan değişikliklerde belirlenen öncelikli alanların önemli bir kısmını gıda güvenliği ve kalitesinin artırılması, hayvan sağlığı ve refahı standartlarının yükseltilmesi, iyi tarım tekniklerinin uygulanması oluşturmuştur.

Gıda güvenliğini sağlamaya yönelik olarak “Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri” olarak adlandırılan bir dizi araç dünyada uygulamaya girmiştir. İyi Tarım Uygulamaları (Good Agricultural Practice-GAP), İyi Üretim Uygulamaları (Good Manufacturing Practice-GMP), İyi Hijyenik Uygulamalar (Good Hygienic Practice-GHP), İyi Laboratuvar Uygulamaları (Good Laboratory Practice-GLP) ile Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analysis and Critical Control Points-HACCP) gibi uygulamalar gıda güvenliğini sağlamaya yönelik araçlar olarak uluslararası boyutta kabul görmüş ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Türkiye’de AB Müktesebatının Üstlenmesine İlişkin Ulusal Programda gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı konusu geniş yer almıştır. Bitki ve hayvan sağlığı ve hayvan refahı konularında yürürlükteki mevzuatta yapılan revizyonların yanısıra yeni mevzuat düzenlemeleri de öngörülmüştür. Gıda ürünlerinin güvenli arzı ve tüketimi için 560 sayılı Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmündeki Kararname revize edilerek 5 Haziran 2004 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan 5179 sayılı Kanun ile AB müktesebatına uygun hale getirilmeye çalışılmıştır. Önümüzdeki dönem bu kanunun AB gıda güvenliği sistemine tamamen uyumlu şekilde getirilmesi için çalışmalar sürdürülecektir.

Güvenli gıda üretiminin sağlanabilmesi için ilk şart güvenli hammadde temini olmasına rağmen bu konuda önemli sorunlar bulunmaktadır. Bitkisel ve hayvansal hammaddelerde veya sonraki işleme safhalarında meydana gelen fiziksel, kimyasal ve biyolojik olumsuz etmenler insan sağlığı açısından da tehlike oluştururken, yem maddelerinden kaynaklanan olumsuz etmenler hayvan sağlığı ve dolayısıyla insan sağlığını tehdit edebilmektedir.

Son yıllarda, gıda sektöründe uluslararası standartlarda, modern işleme teknik ve teknolojileriyle güvenli ambalajlarda kaliteli ve güvenli ürünler üreten ve pazarlayan işletmeler hızla artmakta ve gelişmektedir. Ancak, çiftlikten-sofraya gıda güvenliği yaklaşımı ile gıda zincirinde üretimin ilk aşamasından sofraya kadar olan tüm aşamalarda izlenebilirliğin sağlanması konusunda eksiklikler fazladır. Ülkemizde tarım kesiminden işleme sanayiine kadar teknik altyapı yetersizlikleri, teknik personel noksanlığı, üretici ve tüketicilerin yeterince eğitilip bilinçlendirilememesi, genel olarak tüketicilerin satın alma gücünün düşüklüğü, tarımsal işletmelerin yanında gıda işletmelerinin çok dağınık ve küçük kapasiteli olması ile teknoloji kullanımının zayıflığı, gıda işletmelerinin bir bölümünün zorunlu olmasına karşın çalışma izni ve gıda siciline kayıtlarının bulunmaması, yasal olmayan üretimin haksız rekabeti, piyasa denetimlerindeki etkinsizlik, yetersizlik ve benzeri

nedenler “Çiftlikten Sofraya Gıda Güvenliği” hedefine ulaşmada başlıca sorunları oluşturmaktadır.

Türk mevzuatının bitki sağlığı ile ilgili bölümleri önemli ölçüde Topluluk mevzuatı ile uyumludur. Bu konuda yapılması gereken çalışmalar esas itibariyle tespit edilmiş olup, bunların mevzuata dahil edilmesi gerekmektedir. Bitki sağlığı alanında, AB ve Türkiye arasındaki farklılık mevzuattan çok uygulamadan kaynaklanmaktadır.

Hayvan sağlığı alanında hayvancılık sektörü için önemli sorun oluşturan hastalıkların mümkün olabildiğince kısa süre içinde kontrol altına alınarak bertaraf edilmesi hedefi çerçevesinde, Toplumun hayvan sağlığı ve refahı mevzuatına uyum sağlanması ve salgın hayvan hastalıklarıyla mücadeleye ilişkin AB uygulamalarının üstlenilmesi gerekmektedir.

2. DURUM ANALİZİ

2.1. Dünyada (OECD, DTÖ, vb.) ve AB Ülkelerinde Genel Durum ve Eğilimler

2.1.1. Dünyada Genel Durum

Dünya nüfusundaki hızlı artışla birlikte gıda maddelerine duyulan ihtiyaç da yoğun bir şekilde artmıştır. Gıda maddelerine olan talebin karşılanabilmesi amacıyla; birim alandan daha fazla ürün alabilmek için tarımsal alanlarda kimyasal girdilerin kullanıldığı konvansiyonel üretime başlanmıştır. Yeşil devrim olarak adlandırılan ve verim ve üretimde önemli artışların olduğu 1960'larla başlayan dönemde bilinçsiz ve yanlış ilaç uygulamaları, kimyevi gübrelerin bilinçsiz ve aşırı kullanılması sonucunda ekolojik denge bozulmaya başlamış, çevre ve insan sağlığı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, gelişmiş ülkelerde artan tüketici bilinci ile birlikte sürdürülebilir tarım ve gıda güvenliği kavramları tartışılmaya başlanmıştır.

Gıda güvencesi sorununu çözümlenmiş ülkelerde, gıda üretim ve ticaretinin küresel ölçekte insan sağlığına ve çevreye zarar vermeyen, güvenli ve kaliteli şekilde yapılması için büyük bir titizlik gösterilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) küresel gıda güvenliği endişelerini;

1. Mikrobiyolojik tehlikeler,
2. Kimyasal tehlikeler
3. Gıda kaynaklı hastalıkların taranması ve izlenmesi
4. Yeni teknolojiler
5. Ülkelerde mevcut idari ve beşeri kapasitenin geliştirilmesi başlıkları altında sınıflandırmıştır.

Gıda güvenliğini sağlamaya yönelik uluslararası uygulamaya baktığımızda, Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları çerçevesinde öncelik verdiği konuların başında gıda güvenliğinin geldiği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, 1997 yılında BM İdari Koordinasyon Komitesi bünyesinde, 1996 Dünya Gıda Zirvesi Eylem Planı'nın uygulanmasını izlemekle görevli bir "Gıda Güvenliği ve Kırsal Kalkınma İletişim Ağı" oluşturulmuştur. Küresel düzeyde ve tüm Birleşmiş Milletler kuruluşlarının katılımıyla oluşturulan sözkonusu İletişim Ağı'nın sekreteryaya görevi Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ve Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu (IFAD) tarafından üstlenilmiştir. İletişim Ağı çalışmaları, diğer ülkelere benzer olarak, Türkiye'de de, Birleşmiş Milletler Daimi

Koordinatörlük sistemi çerçevesinde ve FAO ülke ofisinin liderliğinde, ilgili hükümet ve sivil toplum kuruluşlarının katkı ve katılımları ile yürütülmektedir.

Birleşmiş Milletler FAO/WHO tarafından kurulan “Kodeks Alimentarius Komisyonu” gıda maddelerine yönelik asgari kalite ve güvenlik kriterlerini belirlemekte ve dünya ülkelerine tavsiyelerde bulunmaktadır. Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS), Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ile güvenli, kaliteli ve çevreye zarar vermeyen gıda ürünleri ticaretinin kurallarını yönlendirmektedir. AB ise, çiftlikten sofraya yaklaşımı ile gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı ile hayvan refahını sağlamaya yönelik gelişmiş oldukça geniş bir mevzuata sahiptir.

Uluslar arası alanda özellikle ticaretin gelişmesi sonucunda daha belirgin bir sorun olarak ortaya çıkan ve insan sağlığını, dolayısıyla ticareti, tehdit eden hayvan hastalıklarına karşı etkin mücadelede karşılaşılan sorunların bertarafı için kurulan Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisi (OIE) de, başta zoonoz hastalıklar ve gıdadan insana geçen hastalıklar olmak üzere, halk sağlığı ve tüketicinin korunması alanında daha aktif bir rol almaya başlamıştır. Bunun sonucunda OIE başta hayvansal üretimde gıda güvenliği olmak üzere çeşitli gruplar oluşturmuş, Kodeks Alimentarius Komisyonu ile daha etkin bir işbirliği ortamına girmiştir.

Bitki koruma alanında bitki ve bitkisel ürünlerden yayılan zararlı ve hastalıkların önlenmesi ile bunlarla mücadele yöntemlerinin belirlenerek uygulanması FAO Uluslararası Bitki Koruma Anlaşması (IPPC) çerçevesinde yürütülmektedir. Bitki Sağlığı Önlemleri Komisyonu (CPM) tarafından yürütülen uluslararası düzeydeki çalışmalar sonucu Uluslararası Bitki Sağlığı Önlemleri Standartları (ISPMs) belirlenmektedir. Dünya Ticaret Örgütü Anlaşması çerçevesinde yapılan bitkisel ve hayvansal ürünlerin gıda güvenliğine uygunluğunu öngören SPS Anlaşması ile uluslararası standartların oluşturulması IPPC sekreteryası tarafından koordine edilmektedir.

2.1.2. AB’nde Genel Durum

AB’nin gıda mevzuatı çerçevesinde yıllar içinde bilimsel, sosyal, politik ve ekonomik tarafların arasında denge oluşturacak şekilde ve özellikle de AB’nin Ortak Tarım Politikasının amaçlarından biri olan İç Pazarın oluşturulması doğrultusunda ulusal gıda güvenliği politikalarının birbirine yaklaştırılması çalışmaları hızlandırılmıştır. Bu aynı zamanda AB düzeyindeki gıda denetimlerinin güçlendirilmesi ihtiyacını da ortaya koymuştur. Gıda güvenliği ve halk sağlığı politikalarının yönetimi konusundaki

sorumluluklar da bu dönemde Komisyonun kendi içerisinde dahi oldukça dağınık bir yapı sergilemiştir. Bu durumun düzeltilmesi ve gıda güvenliğinin entegre bir yaklaşımla ele alınmasına yönelik çabalara rağmen, uzun yıllar ciddi bir ilerleme kaydedilememiştir.

Zaman içinde sektörel bazda gelişen gıda mevzuatında değişen koşullar doğrultusunda değişiklikler yapılmış, çeşitli eklemeler ile ihtiyaçlar karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak mevzuat, sonunda hantal ve ihtiyaçlara cevap veremeyen bir hal almıştır. AB'nin bu ihtiyacın farkına varması ve gıda güvenliğine ilişkin konuları gündemine almasını hızlandıran birkaç faktör vardır. Bunlardan ilki, 1990'lı yıllarda yaşanan deli dana (BSE) krizidir. Bu kriz, tüketicinin korunması ve gıda güvenliği politikaları açısından bir dönüm noktası oluşturmuştur. BSE krizi, gerek AB mevzuatı gerekse Komisyon ve üye devletlerdeki kurumsal yapıların yetersizliklerini ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla, bu kriz genelde AB gıda güvenliği mevzuatında, özelden ise gıda denetim sistemlerinde çok sayıda reformu tetiklemiştir. Gıda maddelerine ilişkin Topluluk kuralları, kurucu antlaşmada belirlenen farklı yasal temeller esas alınarak oluşturulmuş ve sorumluluk Komisyon ile Üye Devletler arasında karmaşık bir şekilde dağılmıştır. Özellikle, Üye Devletlerin ilgili direktifleri kendi hukuk sistemine aktarmalarında farklı yaklaşımlar ve uygulama yöntemleri ortaya koymalarına, bazı alanlarda yasal boşluklar doğmasına neden olmuş ve uygulamada etkinlik sağlanamamıştır.

Diğer taraftan, özellikle hayvanların beslenmesinde kullanılan yemlerin içeriğinde bulunan maddeler (kalıntılar) ve kemik unu gibi hayvansal ürünlerden elde edilen yemlerin hijyeninin doğrudan elde edildikleri hayvanların sağlığı ile bağlantılı olması, bunların ve hayvan hastalıklarının tedavisinde kullanılan veteriner tıbbi ürünlerin kalıntılarının doğrudan gıda zincirine geçme riski bulunması Topluluğu gıda zincirini bir bütün olarak ele almaya, gıda mevzuatına ilişkin yasal bir çerçeve oluşturmaya ve mevcut mevzuatı yeniden gözden geçirmeye itmiştir. Bu bağlamda oluşturulan 178/2002 sayılı Tüzük, gıda ve yem konusunun bir bütün olarak ele alınması gerektiğinin altını çizerek genel bir çerçeve oluşturmuştur.

2.1.2.1. Hayvan Sağlığı

AB'nde hayvan sağlığı konusu gıda güvenliğinin sağlanmasında önemli unsurlardan birini oluşturur. Özellikle, gıda hammaddesi sağlayan hayvanların sağlık koşullarının korunarak geliştirilmesi, Birlik içinde canlı hayvan ve bunlardan elde edilen ürünlerin ticareti ile bunların ithalatına yönelik kuralların belirlenmesi öncelikli bulunmuştur.

Hayvansal ürünlerin zoonoz hastalıklar ya da çabuk bozulma riskleri nedeniyle insan sağlığı açısından yakından izlenmesi gerekli görülmektedir. Bu kapsamda, hayvanların kayıt altında tutulması, hastalıklarının izlenmesi, hayvan hareketlerinin kontrol altında tutulması ve gıda ürünlerine işlenmeden önce kontrolü, bunları işleyecek tesisler hakkında kriterlerin belirlenmesi, iç ticaret ve ithalat kuralları mevzuatla saptanmaktadır. Bu konularda genel çerçeve belirlenirken OIE (Dünya Hayvan Sağlığı Örgütü) kuralları esas alınmaktadır.

AB’de şap gibi hayvan hastalıkları ile BSE ve kuş gribi gibi insanları da etkileyebilen riskler büyük bir öncelikte ele alınmaktadır. Hayvan hastalıkları ve kontrol tedbirleri konusunda mevzuat çerçevesinde izleme ve hastalıkların ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır. Hayvanların izlenebilirliğinin artırılması ile tanıma sistemleri kullanılarak hastalık kontrol tedbirleri etkileştirilmektedir.

Hayvansal ürünlerin sağlık ve hijyen koşullarının gıdaların riskini önemli oranda etkilemesi nedeniyle, hayvansal ürünlerin işlendiği tesislerin hijyen koşullarında farklılaştırmaya gidilmiş, AB’nin, kontrollerin menşede yapılması ilkesi kapsamında bu tesislerin kaydı ilkesi getirilmiş ve buralardaki kontroller daha kapsamlı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu kurallar sadece üye devletlerde üretilen ürünleri değil, aynı zamanda da ithalatı da kapsayacak biçimde genişletilmiştir. Buna göre, AB’ye hayvansal ürünler ihraç etmek isteyen ülkelerin, AB’dekine benzer kuralları uygulaması gerekmektedir. Bu kurallar çerçevesinde kontroller menşede ve bu defa ihracat yapmak isteyen ülkenin yetkili mercileri tarafından yapılmakta, bu merciler tarafından onaylanan tesislerde üretilen ürünler AB’ye ihraç edilebilmektedir.

AB Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) üye ülkelerin ve Birliğe ithal edilen hayvansal ürünlerin mevzuata uygunluğunun sağlanmasında aktif rol almaktadır.

Toplulukta zoonozlar ile hayvansal ürünlerde kalıntıların izlenmesi konusunda gerekli sistemlerin kurulması üye devletlerin sorumluluğundadır. Hayvancılığın yapıldığı işletmeler ve işleme sanayiini kapsayan bir sistem kurmak zorunludur (2003/99/EC sayılı Direktif).

Hayvan hastalıklarının her biri için bildirim ve kontrol mekanizması ayrı bir mevzuatla düzenlenmiştir. Hayvanların her bir türü için taşıma kuralları yine farklı hukuki düzenlemelerle oluşturulmuştur.

Hayvan sağlığı konusunda önemli düzenlemelerden birisi, “Beşeri tüketim için hayvan menşeli ürünlerin üretimi, işlenmesi, dağıtımı ve piyasaya sunulmasını düzenleyen hayvan sağlığı kurallarının belirlendiği 16 Aralık 2002 tarihli 2002/99/EC sayılı Konsey Direktifi”dir. Bu mevzuat ile beşeri tüketim için hayvan menşeli ürünler ve bunlardan elde edilen ürünlerin Topluluk içinde üretimi, işlenmesi ve dağıtımı ile üçüncü ülkelere ithalinin tüm

kademelerini düzenleyen genel hayvan sağlığı kuralları belirlenmektedir.

Son dönemde, AB’de hayvan sağlığı ile kamu sağlığını ilgilendiren bir dizi yeni düzenlemeyle daha etkin ve anlaşılır bir mevzuata sahip olunması amaçlanmaktadır. Bu mevzuat, 853/2004/EC sayılı ‘Hayvansal Kaynaklı Gıdaların Spesifik Hijyen Kurallarına İlişkin Konsey Tüzüğü’; 854/2004/EC sayılı ‘İnsan Tüketimine Sunulan Hayvansal Kaynaklı Gıdaların Resmi Kontrollerinin Organizasyonu İçin Özel Kurallara İlişkin Konsey Tüzüğü’ ile 2004/41/EC sayılı ‘Gıda Hijyeni Ve İnsan Tüketimine Sunulan Hayvansal Gıdaların Sağlık Koşulları ile İlgili Direktifleri Yürürlükten Kaldıran, 662/89/EEC, 92/118/EEC Sayılı Konsey Direktifi ile 95/408/EC Sayılı Konsey Kararını Değiştiren Direktif’ten oluşmaktadır. Hayvansal ürünlerin üretimi, tüketiciye sunumu ve resmi kontrollerde söz konusu mevzuatın tüm üye ülkelerde temel ilkeler bütünü olarak kabul edilmesi amaçlanmaktadır. Bunlara ek yem ve gıda yasası, hayvan sağlığı ve hayvan refahı kurallarına uygunluğun onaylanmasını sağlamak üzere yapılan resmi kontrollere ilişkin olarak 882/2004 sayılı Tüzük gıda kontrolünde ülkeler arasındaki farkların azaltılmasını sağlamak üzere yürürlüğe konulmuştur.

Hayvansal kaynaklı gıdalara yönelik spesifik hijyen kurallarında geçmişte büyük ve küçük tesis ayrımı yapılmakta iken, 853/2004/EC sayılı Tüzükle bu ayrım tamamen ortadan kaldırılmıştır. Diğer taraftan, 852/2004/EC sayılı ‘Gıda Hijyenine İlişkin Tüzük’ ve 853/2004 sayılı Tüzük birincil ürünlerin küçük miktarlarının doğrudan satışını hijyen kuralları dışında bırakmıştır. Kapsam dışında bırakılan bu küçük miktarların nasıl ele alınacağı konusundaki karar ve düzenlemelerin üye devletler tarafından yürütülmesi öngörülmüştür. Diğer bir ifadeyle, örneğin, çiftçinin doğrudan tüketiciye satabileceği ve hijyen kuralları kapsamında değerlendirilmeyecek çiğ süt miktarının üye devlet tarafından belirlenmesi gerekmektedir.

Yine insan sağlığı açısından önem taşıyan bir başka konu ise, hayvansal kökenli ürünlerde yürütülecek kalıntı kontrollerine ilişkindir. Söz konusu resmi kontroller 2002/63/EC sayılı Komisyon Direktifinde ortaya konulan kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu ürünlerde bulunabilecek maksimum kalıntı seviyeleri (maximum residue limits-MRL) ile ilgili olarak 396/2005 sayılı Yönetmelik yürürlükte bulunmaktadır.

Bu noktada, hayvan beslenmesi ile doğrudan ilişkili olan hayvansal yan ürünler konusu da önemlidir. Zira, hayvansal yan ürünlerin yemde kullanılması BSE hastalığının diğer hayvanlara geçmesi riski nedeniyle, AB’de bu tür yemlere karşı tedbirler alınmasını gerektirmiştir. Bu tedbirlerin en önemlisi, bir hayvan türünün yan ürünlerinden elde edilen yemlerin, aynı türün beslenmesinde kullanılmaması kuralıdır. Yani balık artıklarından elde edilen balık unu gibi yemlerin, balıklara ya da rendering ürünlerinin büyükbaş hayvanlara yedirilmemesi kural olmuştur. **2.1.2.2. Bitki Sağlığı**

AB bitki sağlığı mevzuatının temel hedefi, toplulukta bitkilere zararlı organizmaların ortadan kaldırılması, bunların topluluk içinde yayılmasının önlenmesi, toplulukta bulunmayan zararlı organizmaların ithalat yoluyla girişini engellemek amacıyla karantina tedbirleri alınması, bitkisel kaynaklı gıdaların güvenliğini korumak, AB üyesi ülkelerdeki bitkilerin sağlık ve kalite düzeyinin güvenliğini sağlamaktır. Aynı zamanda bu mevzuat uluslararası bitki sağlığı standartları ve kuralları uyarınca dünyanın diğer bölgelerinden yapılan ithalat da dahil olmak üzere, AB sınırları dahilinde gerçekleştirilen bitki ve bitkisel ürün ticaretini de düzenlemektedir.

Bitki sağlığı mevzuatı kapsamında önemli olan diğer bir husus ise zirai mücadele ilaçları (bitki koruma ürünleri) ile ilgili düzenlemelerdir. Yeni mevzuat ile geçmişten itibaren üye devletlerde ruhsatlandırılmış olan ilaçların hepsinin yeniden değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğinden, bu ilaçların kalıntılarına ilişkin düzenlemeler konusunda halihazırda çok karmaşık bir yapı bulunmaktadır. Bu yapı üye devletler arasındaki ticarete de birtakım sorunlara yol açmaktadır.

Avrupa Bitki Koruma Organizasyonu (Europe Plant Protection Organization- EPPO) tüm üye ülkeleri ortak bir bitki koruma çatısı altında toplamak ve uygulamaları standartlaştırmak amacıyla kurulmuş bir organizasyondur. Bu organizasyon, bitki karantina organizma listelerini açıklar, bitki sağlık sertifikasının içeriğinde olması gerekenleri belirler, asgari ortak müşterekleri belirler ve bunu üyelerine duyurur. Ancak her ülke kendine özgü bitki sağlık sertifika şekli belirleyebilir, içerik ise organizasyon üyelerince değiştirilemez.

Bitki sağlığı konusunda gıda güvenliğine ilişkin en önemli sorun kalıntıların kontrol edilmesi ve bunların belli bir seviyenin üzerinde bulunarak hayvan ve insan sağlığını tehdit etmesinin önlenmesidir. Resmi kontroller 2002/63/EC sayılı Komisyon Direktifinde ortaya konulan kurallar çerçevesinde yürütülmektedir. Bu ürünlerde bulunabilecek maksimum kalıntı seviyeleri ile ilgili olarak 396/2005 sayılı Yönetmelik yürürlükte bulunmaktadır. 396/2005 sayılı Yönetmelik'in özelliği gıda ve yem güvenliğinin sağlanması için temel yaklaşımı ortaya koyması ve önümüzdeki bölümlerde incelenecek olan 178/2002 sayılı Tüzük'ün genel ilkeleri ile uyumlu olmasıdır.

Bitki sağlığı alanındaki diğer mevzuat ise temel olarak tohum ve fide kalitesi ile bitki çeşidi haklarına ilişkindir. Tohum ve fide kalitesi kapsamında, üreticilere sertifikalı ve kaliteli tohumluk sunulmasını hedefleyen düzenlemeler yer almaktadır. Yeni geliştirilen bitki çeşitlerine yönelik bir nevi patent hakkı veren bitki çeşidi hakları konusuna, kapsamı itibarı ile bu raporda değinilmeyecektir.

2.1.2.3. Gıda Güvenliği

2.1.2.3.1. Yeşil Doküman

Avrupa Gıda Mevzuatının değiştirilmesine ilişkin ilk adım, Komisyonun 1997 yılında AB’nde Gıda Hukukunun Genel Prensiplerine İlişkin Yeşil Doküman’ı yayımlaması ile atılmıştır. Yeşil Doküman, mevcut mevzuat ve bu mevzuatın geliştirilmesine ilişkin kapsamlı bir tartışma başlatmıştır.

Yeşil Doküman 4 temel hedefi kapsamaktadır:

- Mevzuatın; tüketici, üretici, imalatçı ve tüccarların ihtiyaç ve beklentilerini ne derece sağladığını belirlemek,
- Gıda maddelerinin denetim ve kontrollerine ilişkin resmi sistemler ile ilgili önlemlerin, gıdaların sağlıklı ve güvenli olmasını ve tüketici çıkarlarının korunmasını ne derece sağladığını belirlemek,
- Gıda mevzuatına ilişkin kamuoyu oluşturmak,
- Komisyonun gerekli hallerde Topluluk Gıda Hukukunu geliştirici uygun önlemler teklif etmesini sağlamak.

Komisyon bu dönemde, politik seçeneklerden önce Topluluk Gıda Hukukunun temel amaçlarının belirlenmesi üzerinde durmuş ve tüm gıda zincirini kapsayan düzenleyici bir yaklaşımın kabul edilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur. Buna göre şu hedefler belirlenmiştir;

- Halk sağlığının ve tüketicinin en üst seviyede korunmasının sağlanması,
- Tek Pazar içinde malların serbest dolaşımının sağlanması,
- Bilimsel kanıt ve risk değerlendirmesine ilişkin temel bir mevzuat oluşturulması,
- AB’de sanayinin rekabet gücünün ve ihracat hacminin artırılması,
- Gıda güvenliği için birincil sorumluluğun sanayici, üretici ve tedarikçiler ile oluşturulması,
- Mevzuatın basit, tutarlı, rasyonel ve açık olmasının sağlanması.

Yeşil Doküman ile, oldukça kapsamlı olan gıda mevzuatının şeffaflık ve tutarlılık bakımından yetersiz olduğu, Topluluk içinde henüz uyumlaştırılmamış alanların ticarete engel teşkil edecek şekilde farklılık göstererek zorluklara yol açtığı ve Topluluk mevzuatının ulusal düzeyde uygulanması ile yürürlüğe konulmasında farklar olduğu ortaya çıkmıştır. Bu sebeple gıda mevzuatının basitleştirilmesi ve daha rasyonel hale getirilmesi konusu gündeme gelmiştir.

BSE krizinden sonra ortaya çıkan dioksin krizi de Topluluk içinde endişelere yol açmıştır. Kriz, hayvan yemlerine kanserojen dioksin içeren hayvansal yağ karışmasıyla ilk kez Belçika’da ortaya çıkmış ve kısa sürede Topluluk içinde yayılmıştır.

2.1.2.3.2. Beyaz Doküman

BSE ve dioksin krizlerinin yönetimindeki başarısızlık, tüketicinin Topluluk içindeki ürünlerin kalite ve güvenliğine olan güvenini sarsmıştır. Bu sebeple, Komisyon, tüketici sağlığının en üst düzeyde korunması ve tüketici güveninin yeniden sağlanması amacıyla 14 Ocak 2000 tarihinde yeni bir düzenleyici yaklaşım getiren Gıda Güvenliğine ilişkin “Beyaz Doküman”ı yayımlamıştır.

AB’de yüksek gıda güvenliği standartlarının sağlanması Beyaz Dokümanda Topluluk önceliğini yansıtmaktadır. Beyaz doküman ile, gıda mevzuatı ve gıda güvenliğine ilişkin yeni ve radikal bir yaklaşım ortaya konulmaktadır.

Beyaz Doküman, gıda zincirinde, hijyen hükümlerinden, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve bitki sağlığı önlemlerine kadar gıda güvenliğine ilişkin tüm konuların ilk kez bir arada ele alındığı bir belgedir.

Kapsamlı ve bütünlük şeklinde sektörde geriye dönük izlemeyi içeren, tutarlı, etkin ve dinamik bir yaklaşım, şeffaflık, risk analizi, ihtiyatlılık gıda güvenliği uygulamalarında temel alınmaktadır.

Gıda güvenliğinin sağlanmasında

- Bilimsel veri toplanması,
- Bilgilerin analizi
- Bilimsel tavsiye yoluyla temel felsefeyi oluşturmak amaçlanmaktadır.

AB gıda güvenliği politikasının uluslararası boyutuna ait yaklaşım ise şöyledir:

- Hayvan ve bitki sağlığı konularında üçüncü ülkeler ile yeni anlaşmalar yapılması,
- Uluslararası gıda standartlarının hazırlanmasında söz sahibi olunabilmesi için AB’nin Kodeks Alimentarius komisyonuna etkin katılımı için bir teklif hazırlanması,
- Uluslararası hayvan sağlığı standartlarının hazırlanmasında söz sahibi olunabilmesi için AB’nin OIE’ye etkin katılımı için bir teklif hazırlanması.

Beyaz Doküman; AB’nin “çiftlikten sofraya gıda güvenliği” yaklaşımını destekleyici mevzuat reformları ile gıda güvenliğini doğrudan veya dolaylı ilgilendiren pek çok konuya ilişkin önlemleri kapsamaktadır.

Kapsamlı ve bütünleşik yaklaşım ilkesi; gıdaların birincil üretiminden tüketimine kadar tüm aşamaları içine alan ve gıda güvenliğinin temel unsurları olan bilimsel tavsiye, veri toplama ve analiz, düzenleyici hususlar ile halkın bilgilendirilmesi gibi konuların bütünleşik olarak ele alındığı kapsamlı bir yaklaşımın bir ifadesidir.

Sorumluluk İlkesi; yem imalatçıları, çiftçiler, gıda imalatçıları/işletmecileri, tüketiciler, üye devletlerdeki ve üçüncü ülkelerdeki yetkili merciler, Komisyon gibi gıda zincirinde yer alan tüm paydaşların rolünün açık olarak belirlenmesi gerekliliği ortaya konulmaktadır. Bu kapsamda;

- Yem imalatçıları, çiftçiler, işletmeciler gıda güvenliği konusunda birinci derecedeki sorumludur,
- Yetkili merciler bu sorumluluğu ulusal gözetim ve kontrol sistemlerinin işletilmesi yolu ile izler ve yürütürler,
- Komisyon, yetkili mercilerin bu sistemlerin kullanımlarını ulusal seviyede gerçekleştirdiklerinin teftiş edilmesinden ve denetimlerin değerlendirilmesinden sorumludur,
- Tüketicilerin ise, güvenli gıdaları satın alması gıdaların uygun koşullarda saklanması ve değerlendirilmesinden sorumlu olduklarını bilmeleri gereklidir.

Bu şekilde, yem üretimi, birincil üretim, gıda işlenmesi, depolanması, nakliyesi ve perakende satışı da dahil olmak üzere gıda zincirindeki tüm sektörleri kapsayan çiftlikten sofraya politikası sistematik ve tutarlı bir şekilde uygulanmış olacaktır.

Geriye Dönük İzlenebilirlik İlkesi; ortaya çıkan risklerin kaynağının belirlenebilmesi için önemlidir. Gıda kaynaklı bir sorun ile karşılaşıldığında, Topluluk içinde çiftlikten veya tarladan başlamak üzere, bir ürünün nihai tüketiciye ulaşana kadar geçtiği tüm aşamalar incelenerek sorunun kaynağına ulaşılabilir. Bu çerçevede topluluk içinde geriye dönük izleme sistemlerinin ve prosedürlerin oluşturulması önem arz etmektedir.

Tutarlı, Dinamik ve Etkin Yaklaşım İlkesi; mevcut sistemin ortaya çıkacak risklere hızlı bir şekilde yanıt verebilecek ve üretim zincirindeki gelişmeleri takip edebilecek bir yapıya kavuşturulması, etkili ve dinamik bir gıda güvenliği politikası oluşturulması gerekliliğini ortaya koyar. Bu yaklaşımın tüm üye ülkelerde uygulanabilir olması ile Topluluk içinde de tutarlılık sağlanmış olacaktır.

Şeffaflık İlkesi; Topluluk içinde ortaya çıkan risklerin ve bunlara ilişkin olarak alınan önlemlerin halka açık ve ulaşılabilir olmasını kapsamaktadır. Kamuoyunun tam ve doğru bir şekilde bilgilendirilebilmesi için bilimsel veri, analiz ve tavsiyelerin halka açık bir şekilde yayımlanması gerekmektedir.

Risk Analizi İlkesi; gıda güvenliği politikasının temelini oluşturmaktadır ve risk değerlendirmesi, risk yönetimi ve risk iletişimi olmak üzere üç unsuru kapsamaktadır. Risk değerlendirmesi; geniş kapsamlı bilimsel bilgi toplanması ve bu bilgilerin analizini, bu analizler sonucunda da doğru ve güncel bir bilimsel tavsiye oluşturulmasını kapsar. Risk yönetimi; risk değerlendirmesi ve bilimsel tavsiyeler dikkate alınarak politik alternatifler ile uygun önleyici ve kontrol seçeneklerinin belirlendiği süreçtir. Risk iletişimi ise; risk analizi sürecinde risk değerlendiricileri, risk yöneticileri, tüketiciler, gıda ve yem işletmecileri, akademik topluluk ve diğer ilgili taraflar arasında tehlikeler, riskler, riskler ile bağlantılı faktörlerle ilgili olarak risk değerlendirmesine ilişkin bulgular ve risk değerlendirmesi kararları da dahil olmak üzere bilgi ve görüş alışverişinde bulunulmasıdır.

İhtiyatlılık İlkesi; Mevcut bilginin değerlendirilmesini takiben sağlık üzerinde zararlı bir etki olması ihtimalinin belirlendiği, fakat bilimsel belirsizliğin devam ettiği özel durumlarda, daha kapsamlı bir risk değerlendirmesi yapılmaya kadar Toplum içinde sağlığın korunmasının sağlanması için gerekli görülen geçici risk yönetimi önlemlerinin kabul edilmesini kapsamaktadır.

Dokümanda aynı zamanda izleme ve takip, hızlı alarm sistemi, gıda güvenliği araştırması, bilimsel işbirliği, analitik destek ve bilimsel tavsiyenin elde edilmesi gibi alanlarda iyileştirmeler yapılması öngörülmüştür.

Beyaz Doküman ile teklif edilen en önemli konulardan birisi de bilimsel tavsiyelerin hazırlanması ve toplanması, hem bu tavsiyeleri hem de Toplum karar alma sürecini destekleyecek bilgilerin toplanması ve analizi, gıda güvenliğine ilişkin konuları ilgilendiren gelişmelerin izlenmesi ve takibi ve bulguların tüm ilgili taraflara iletilmesi gibi konularda faaliyet gösterecek bağımsız bir Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi'nin kurulmasıdır.

2.1.2.3.3. Gıda Güvenliği'ne ilişkin Tüzük (178/2002/EC)

Beyaz Doküman'ın yayımlanmasından iki yıl sonra, 28 Ocak 2002 tarihinde 178/2002/EC sayılı Gıda Kanununun Genel Prensiplerini Ortaya Koyan, Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesini (EFSA) Kuran ve Gıda Güvenliğine İlişkin Konulardaki Usulleri Belirleyen Avrupa Parlamentosu ve Konseyi Tüzüğü kabul edilmiştir.

Bu tüzük ile, Beyaz Doküman ile tavsiye edilen önlemlerden pek çoğu somutlaştırılmış ve Avrupa'da gelecekte oluşturulacak tüm gıda mevzuatı için esas teşkil edecek önde gelen prensipler, tanımlar ve gereklilikler ortaya konmuştur.

EFSA Yönetim Kurulu, Yürütme Amiri, İstişari Forum, Bilimsel Komite ve Bilimsel Panellerden oluşmaktadır.

Tüzük ile Avrupa'da gelecekte oluşturulacak tüm gıda mevzuatı için esas teşkil edecek prensipler, tanımlar ve gereklilikler ortaya konulmuştur.

Tüzüğün en önemli amaçlarından bir tanesi, sağlığın üst seviyede korunması için, gıdanın tanımı da dahil olmak üzere ortak tanımlar oluşturmak, gıda hukukunun önde gelen prensipleri ile yasal hedeflerini belirlemek ve mevcut ulusal mevzuatı uyumlaştırmaktır.

Tüzüğün Hedefleri;

- ◆ gıda ve yemlere ilişkin önlemler için ortak bir temel oluşturulması
- ◆ tüketicilerin, ticari tarafların ve diğer paydaşların gıda yasasını destekleyici karar alma sürecine dahil edilmesi,
- ◆ gıda güvenliğine doğrudan etkisi olan gıdalar, hayvan yemleri ve diğer tarımsal girdiler ile temas eden materyallerin gıda yasası kapsamına alınması,
- ◆ gıda zincirinin sürekli bir sistem olarak ele alınması,
- ◆ gıda güvenliğinin sürekli olarak izlenmesi,
- ◆ alınan önlemlerin risk değerlendirmelerini esas alması,
- ◆ ihtiyatlılık ilkesinin esas alınması,
- ◆ tüketicinin bilgilendirilmesi,
- ◆ Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesinin kurulması,
- ◆ Otoritenin risk değerlendirmesinde bağımsız bir referans noktası olarak görev yapması,
- ◆ Risk değerlendirenler ile risk yöneticileri arasındaki bağın güçlendirilmesidir.

Gıda kontrol sistemleri gıda güvenliğinin en önemli unsurudur. Gıdaların üretimden tüketime kadar her aşamada denetim ve kontrol altında olması gerekmektedir. AB'de kontrol sistemlerinin etkinleştirilmesine yönelik atılan ilk adım, 1999 yılında yem ve gıda güvenliği konularından sorumlu tüm birimlerin Sağlık ve Tüketicinin Korunması Genel Müdürlüğü bünyesinde bir araya getirilmesi olmuştur. Bu yolla, mevcut tüm kaynakların güçlü ve etkin bir şekilde Topluluk seviyesinde gıda güvenliğinin sağlanmasına odaklanması amaçlanmıştır. Böylelikle komisyonun kontrol ve yasama birimleri, gıda güvenliği mevzuatının güncel, kapsamlı ve uygulanabilir olmasının sağlanması için yakın işbirliği içinde çalışarak, bu düzenlemeleri düzgün bir şekilde uygulayıp yürütmektedir. Yeni kurumsal düzenlemeler Üye devletlerde de yürürlüğe konulmaktadır. Tüketicilerin gıda güvenliğine ilişkin endişelerini karşılamak için birkaç üye ülkede gıda güvenliği ajansları kurulmuştur veya kurulmaktadır.

Son yıllarda AB'de bazı kontrol sorumlulukları hem ulusal seviyede hem de Topluluk seviyesinde giderek genişlemektedir. Topluluk kontrolleri geçmişte özellikle hayvansal

orijinli gıdalar için gıda üretiminin ilk aşamalarına yoğunlaşma eğiliminde olmuştur. Gıda güvenliğine ilişkin mevcut detaylı mevzuatın pek çoğu bu alanlardaki kontrollere ilişkindir. Ancak kontrol mercileri giderek artan sayıda ürün ve sektörler için gıda zincirini bir bütün olarak kapsamalıdır. Gıda üretim zinciri de mevcut mevzuatta öngörülme yen yeni işlemlerle, imal edilen gıdalar ile birlikte gün geçtikçe daha karmaşık bir hal almaktadır. Bu sebeple AB’de kontrol sistemlerinin değiştirilmesi ve kontrollerin her bir seviyesinde (Topluluk, ulusal, bölgesel, yerel ve bireysel uzmanlık seviyesinde) kritik kontrol noktalarının hedef alınması yaklaşımı esas olarak kabul görmektedir.

AB Komisyonu üçüncü ülkelerden ithal edilen tüm gıda, bitki ve bunların ürünlerinin Topluluk gerekliliklerini yerine getirilmesini sağlamakta artan bir sorumluluğa sahiptir. AB bu tür ürünleri 200’ün üzerinde dünya ülkesinden ithal etmektedir. Bu ülkelerde de çok farklı kontrol yöntemleri bulunmaktadır. Topluluğun gıda güvenliği, hayvan sağlığı, hayvan refahı ve bitki sağlığına ilişkin konulardaki mevzuatının gerekliliklerinin bir çok ülkeyi ilgilendiren Topluluk ticareti ve insani yükümlülüklerle karşı dengelenmesi oldukça karmaşık ve hassas bir konudur. Komisyon, bu ülkelerin kontrol sistemlerini Topluluk içinde istenen standartlara getirmesi için gerekli yardımları sağlamaktadır. Komisyonun Gıda ve Veterinerlik Ofisi (FVO) aday ve üçüncü ülkelerde denetimlerini sürdürmekte ve bu ülkelere teknik destek sağlamaktadır.

Kontrollere ilişkin çerçevenin üç önemli unsuru kapsamı beklenmektedir.

İlk unsur; Topluluk seviyesinde işletim kriterlerinin belirlenmesi olacaktır. Bu kriterler FVO tarafından denetlenecek olan ulusal merciler için en önemli referansları oluşturmaktadır.

İkinci unsur; Topluluk kontrol rehberlerinin oluşturulmasıdır. Bu rehberler, tutarlı ulusal stratejileri destekleyecek ve risk esaslı öncelikleri ve en etkili kontrol prosedürlerini belirlemektedir. Bu rehberler, aynı zamanda, kontrol faaliyetlerinin sonuçlarını ve performansını kayıt altına alacak bir sistem kurulması ve Topluluk performans göstergelerinin belirlenmesine ilişkin kriterleri belirlemektedir.

Üçüncü unsur ise; kontrol sistemlerinin oluşturulması ve işletilmesinde idari işbirliğinin artırılmasıdır. Ulusal merciler arasındaki deneyimlerin karşılıklı değişimi sağlanmaktadır. Bu aynı zamanda, mevcut yasal çerçevenin entegrasyonu ve tamamlanması ile üye ülkeler arasındaki karşılıklı yardımlaşmayı destekleyecektir. Bu durum Topluluk seviyesinde eğitim, bilgi değişimi ve uzun vadeli stratejik düşünme konularını kapsayacaktır.

Bu çerçevede AB Komisyonu 5 Şubat 2003 tarihinde yem ve gıdaların resmi kontrollerine ilişkin COM(2003)52 final sayılı Tüzük teklifini AB Parlamentosu ve Konseyine sunmuş, teklif kabul edilmiş ve 882/2004/EC Tüzüğü olarak yürürlüğe girmiştir.

Bahsi geçen Tüzüğün amacı, AB içinde sınır noktalarında ve üçüncü ülkelerde mevcut Topluluk ve ulusal kontrol kurallarının birleştirilmesi ve tamamlanması ile ulusal kontrol sistemleri için bir topluluk çerçevesi oluşturmaktır. Gıda ve yemlerin resmi kontrollerine ilişkin bu Tüzük ile resmi kontroller için yürürlükte olan mevcut topluluk kurallarının yeniden gözden geçirilmesi amaçlanmaktadır. Bu yaklaşımın, Topluluk mevzuatının farklı parçaları arasındaki tutarsızlıkları ve farklılıkları ortadan kaldırması, gıda ve yem mevzuatının belirli alanlarında boşlukları gidermesi, gıda ve yem mevzuatının kapsadığı tüm sektörleri uyumlaştırarak şeffaflığı artırması beklenmektedir. 178/2002 sayılı Tüzüğün kabul edilmesi ile gıda ve yem kontrollerine ilişkin genel çerçeve belirlenmiş olup, söz konusu prensipler, genel olarak tüm yem ve gıda yasası ile hayvan sağlığı ve hayvan refahı mevzuatı ve bitki sağlığı mevzuatının bir kısmı için geçerlidir. Ancak, gıda mevzuatında belirli alanlarda halihazırda kapsamlı ve spesifik kontroller yürürlükte, mevcut Tüzük bu alanları dikkate almaktadır. Bu sebeple, kendi içinde iyi işleyen kontrol sistemlerine sahip belirli tarımsal ürünlere ilişkin ortak piyasa düzenlerini kapsamamaktadır.

Bu yeni kontrol sistemi, bazı hükümleri hariç 1 Ocak 2006'dan itibaren uygulamaya girmiştir.

Yeniden düzenlenen mevzuat mevcut hijyen mevzuatını revize etmiş ve yeni mevzuat, şimdiye dek gıda hijyeni ile hayvansal gıdaların üretim ve pazarlamasına yönelik hijyeni kapsayan birkaç Konsey direktifinde belirtilmiş olan karmaşık hijyen gereksinimlerini birleştirerek uyumlaştırmış ve daha basit şekilde detaylandırmıştır. Bu sayede tek ve şeffaf bir hijyen politikası oluşturulmuş ve gıda zincirinde gelecekte meydana gelebilecek herhangi bir krizi yönetebilecek etkili araçlar geliştirilmiştir.

Hijyen Paketi olarak adlandırılan yeni hijyen kuralları, 852/2004/EC, 853/2004/EC, 854/2004/EC sayılı Tüzükler ile 2004/41/EC sayılı Direktiften oluşmaktadır. Buna ek olarak, 882/2004 sayılı Tüzük bir tamamlayıcı mevzuat olarak gıda kontrollerinin yürütüleceği çerçeveyi oluşturmaktadır.

Bunun yanında, 96/61/EEC direktifi, çeşitli faaliyetlerden kaynaklanan havaya, suya ve toprağa verilen kirliliğin bütüncül bir yaklaşımla önlenmesi ve kontrolü amacıyla yayımlanmıştır.

AB, dünyanın en yüksek gıda standartlarına sahip bölgesi olarak dikkat çekmektedir. Nitekim, oluşturduğu ve seri halde sürdürdüğü Çerçeve Programları'nın 2002-2006 yılları

arasında sürdürülen altıncısında (6. ÇP) “Gıda Kalitesi ve Güvenliği” öncelikli alanlardan birisi olarak belirlenmiş olup, bu konuda yürütülecek projelere önemli oranda finansal destek sağlanmıştır. Hazırlıkları sürdürülen ve 2007-2013 yıllarını kapsayan 7. Çerçeve Programında da “Gıda, Tarım ve Biyoteknoloji” konusu öncelikli alanlar arasında belirlenmiş durumdadır.

2.1.3. Türkiye’de Genel Durum

Toplumlarının tümünde, yem ve gıdaya ilişkin hizmetler devletin insanlara sunduğu temel hizmetler kapsamında kabul edilmektedir.

AB ülkeleri ile kıyaslandığında Türkiye'nin nüfus ve yüzölçümü bakımından büyük bir ülke olması, sıcak iklim kuşağında yer alması, tarımsal işletmelerin küçük ve dağınık yapıda bulunması, yine fazla sayıda gıda işletmesinin küçük çaplı üretim yapması ve bir kısmının kayıt ve kontrol dışı olması, gıda kontrol hizmetlerinin etkin şekilde ve tek merkezden yürütülmemesi, gerek tarım üreticisinin gerekse sanayide çalışan elemanların eğitim seviyesinin düşüklüğü, toplumun ekonomik ve sosyal yapısı ile bazı alışkanlıkları gıda güvenliğini etkileyen olumsuzluklar arasında yer almaktadır.

2001 yılı Tarım Sayımına göre, ülkemizde toplam işletme sayısı 3.075.515'tir. Bunlardan 2.073.600 adeti bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerini beraber yürütürken, yaklaşık 930.000 adedinde sadece bitkisel üretim ve 72.500 adedinde sadece hayvancılıkla uğraşmaktadır. İşletme başına 6 hektar arazi ve 18 büyük ve küçükbaş hayvan düşmektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2004 yılı verilerine göre ülkemizde; 10.732.246 sığır-manda, 31.814.092 koyun-keçi, 669.384 tek tırnaklı ve 302.799.000 kanatlı hayvan bulunmaktadır. Doğaldır ki, bu ölçüde geniş bir hayvan varlığı hayvan hastalıklarının önlenmesi açısından iyi bir organizasyon ve yeterli bir bütçe gerektirmektedir. Bu konularda önemli eksiklikler bulunmaktadır.

Bitkisel üretimde 2003 yılı itibariyle ekili alanlar 17,5 milyon hektar (ha.) olup bağ, bahçe, meyvelik alanlar da dahil edildiğinde 20 milyon ha. ekili ve dikili alandan bahsedilmektedir. Tarımsal işletmelerin yukarıda belirtildiği gibi büyük kısmı bitkisel üretimle uğraşmaktadır.

Gıda envanteri sonuçlarına göre 2002 yılı itibariyle Türkiye’de 25.457 gıda işletmesinin mevcut olduğu ifade edilmekle birlikte, bu sayı aynı yıla ait Sanayi Sayımı Geçici sonuçlarına göre 30.500 civarındadır. Halen 21.000 civarında işletme Tarım ve

Köyişleri Bakanlığı (TKB) gıda siciline kayıtlıdır. Ayrıca, Aralık 2005 yılı rakamlarına göre 629 adet yem , 76 adet Rendering, 87 adet Premiks, 38 adet Ev hayvanları (5 adedi kedi-köpek maması fabrikası) yem fabrikası kayıtlı olarak bulunmaktadır.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çalışma izni ve Gıda Siciline kayıtlı gıda işletmelerinin yanında merdiven altı tabir edilen teknik ve hijyenik şartlara uygun üretim yapmayan işletmeler bulunmaktadır. Bu husus üretim safhasında denetimi imkansız kılmakta, pazarlama safhasında ise piyasanın yeterince düzenli ve etkin denetlenmemesi nedeniyle özellikle kayıtdışı işletmelerde üretilen gıdanın başta gelir ve eğitim düzeyi düşük tüketicilerin sağlığını olumsuz etkileme riski bulunmaktadır.

Söz konusu işletmelerin kontrol altında bulundurulması ve tüketiciye güvenli gıda temini için denetim ve kontrol çalışmalarının birincil üretim aşamasından başlayarak tüketime kadar olan tüm aşamalarda uygulanması büyük önem arz etmektedir.

2.1.3.1. Hayvan Sağlığı

2.1.3.1.1. Hayvan Hastalıklarının Mevcut Durumu ve Uygulanan Kontrol Programları

Hayvan hastalıkları, meydana getirdikleri kısıtlamalar nedeni ile ülkemiz hayvancılığının en önemli problemlerinden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Süt, et, yumurta verimindeki kayıplar, hayvanlarda görülen ölümler, hayvan hareketlerine getirilen sınırlamalardan doğan ekonomik kayıplar hayvan hastalıklarının neden olduğu önemli sorunlardır.

Ülkemizde, salgın hayvan hastalıklarının insan ve hayvan sağlığı açısından önemi ve ticarete olan etkileri değerlendirirken 3285 sayılı Hayvan sağlığı ve Zabıtası Kanununa dayanılarak hayvanlarda görülen ihbarı mecburi hastalıklar tespit edilmektedir. Bu hastalıklarla ilgili kontrol ve mücadele programları Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca yürütülmektedir.

Ülkemizde, hem hayvansal üretimi etkileyen ve hem de ticari potansiyeli yok eden, önemli hastalıkların mutlaka kontrol altına alınması ve uzun dönemde de eradike edilmesi kaçınılmazdır. 2003 yılında ülke genelinde tespit edilen ihbarı mecburi hastalıklar incelendiğinde; şap hastalığının ülkenin her tarafında yaygın olarak seyrettiği, Kuduz hastalığının özellikle İstanbul, Bursa ve İzmir illeri çevresinde, Koyun-Keçi Çiçeğinin Orta Anadolu ve Batı Anadolu bölgesinde yoğunlaştığı, Sığır ve Koyun Brusellozu, sığır

Tüberkülozu ve Koyun-Keçi Vebası gibi hastalıkların ülke genelinde görüldüğü anlaşılmaktadır. Ayrıca, hastalık bildirimlerinin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde gerçeği yansıtmadığı dikkati çekmektedir.

Türkiye’de her yıl hazırlanan programlar çerçevesinde; Şap, Sığır Vebası, Koyun-Keçi Vebası, Sığır-Koyun Brusellozu, Şarbon, Kuduz, Mavidil, tek tırnaklı hayvanlarda Ruam, kanatlı hayvanlarda Newcastle gibi birçok hayvan hastalıklarla mücadele çalışmaları yanında hastalık taramaları da yapılmaktadır. Son dönemde ülkemizde görülen kuş gribi (tavuk vebası) nedeniyle kanatlılara yönelik önlem ve uygulamalar başlatılmıştır.

Programlı veya stratejik aşılama, kordon ve karantina, test uygulaması, dezenfeksiyon, kesim veya imha, hayvan hareketlerinin kontrolü hayvan hastalıklarında uygulanan kontrol programlarının temelini teşkil etmektedir.

Öncelikle uzun süren mücadele çalışmaları sonucunda elde edilen Sığır Vebası geçici arılığının korunması ve daha ileri amaç olarak bu hastalığın eradikasyonu için ülke genelinde, periyodik aktif klinik tarama ve izleme yapılmaktadır. Şap hastalığına karşı ülkesel düzeyde kontrol programı uygulanmakta olup yoğun aşılama çalışması sürdürülmektedir.

Ruam, Sığır Brusellozu, Sığır Vebası, At Vebası ve Şap hastalığından dolayı öldürülen ve kesilen hayvanlar için tazminat ödenmesi yasal zorunluluktur. Ruam, Sığır Tüberkülozu, Sığır Brusellozunda yapılacak testlere göre hastalık tespit elden hayvanlara, Sığır Vebası ve At Vebası hastalıklarında hastalığın açık belirtisini gösteren veya laboratuvar muayenesi sonucunda teşhis edilen hayvanlara, Şap hastalığında ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığınca her yıl tespit ve ilan edilen mücadele bölgelerinde hastalığın açık belirtisini gösteren ve laboratuvarında hastalık tespit edilen hayvanlar için tazminat ödenmesi gerekmektedir.

Kuduz, Bruselloz, Tüberküloz, Ruam v.b. hastalıklar hayvanlardan insanlara bulaşmakta ve insan sağlığı da tehdit altında kalmaktadır.

2.1.3.1.2. Karantina Tedbirleri, Hayvan Hareketlerinin Kontrolü ve Kayıt Sistemi

Salgın ve paraziter hastalıklardan sağlam hayvanların korunması yani karantina tedbirlerinin iyi uygulanabilmesi, hayvan sevklerinin sıkı bir şekilde kontrolü ve denetimi ile mümkündür.

1990 yılından bugüne kadar yurtiçi hayvan sevk miktarları dikkate alındığında her yıl ortalama 4-4.5 milyon civarında küçükbaş ve 600-800 bin civarında büyükbaş hayvan sevk

raporu ile sevk edilmekte, yani büyük ve küçükbaş hayvan mevcudunun ortalama 1/10'u her yıl bir yerden başka yere nakledilmektedir.

Hayvancılıkta yaşanan sorunlar, hayvansal ürün talebinin uygun fiyatla yurtiçi kaynaklardan karşılanamaması, sınırlarımızdaki yetersiz denetim, komşu ülkelerden özellikle İran'daki hayvan fiyatlarının ülkemizden çok daha ucuz olması nedeniyle kaçak yollarla ve sınır ticareti kapsamında ülkemize hayvan girişleri olmakta ve beraberinde hastalık etkenleri taşınmaktadır.

Yurdumuza ithal edilecek hayvanlarla hastalık bulaşmasının önlenmesi için ithalata ilişkin sağlık şartları, özellikle AB kriterlerine uygun şekilde belirlenmektedir. Dış ticarete konu hayvan ve hayvan maddelerinin sağlık muayene ve kontrolleri ithal ve ihraca yetkili İl müdürlükleri ile Tahaffuzhane ve Gümrük Veteriner Müdürlüklerince yapılmakta, canlı hayvan ve et ithalinde sağlık ve kalite kontrolleri ile birlikte anabolizan kontrolleri yapıldıktan sonra kesin ithalleri gerçekleşmektedir.

Salgın ve paraziter hayvan hastalıklarıyla mücadele etmenin bir başka yolu da hasta veya hastalıktan şüpheli hayvanların alım ve satımlarını engellemek ve alım ve satım için hayvan pazarlarına getirilen hayvanlara buralarda hastalık etkenlerinin bulaşmasını önlemektir. Ancak, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yerel düzeyde yeterli altyapısı olmaması nedeniyle çoğu ruhsatsız olan hayvan pazarlarının kontrollerinde yetersizlikler söz konusudur.

2.1.3.1.3. Hayvan Refahı

AB'ye giriş sürecinde hayvan refahı önlemleri ciddi bir yaptırım olarak ortaya çıkmaktadır. AB'de bu kavram öncelikle ticarete konu olan ve beraberinde ticari kısıtlamaları da getiren önlemleri ve çiftlik hayvanlarına yönelik bir dizi yasal düzenlemeyi kapsamaktadır.

Çiftlik hayvanlarının korunmasında ön plana çıkan ve yasal zemine oturtulan üç temel kavram; bakım ve besleme şartları, nakliyede koruma ve kesim esnasında korumadır.

Çiftlik hayvanlarının bakım ve beslenmesinde hayvanların ahır, kümes gibi barınma şartlarının doğal davranışlarına ve rahatına yönelik olarak düzenlenmesi istenmektedir. Yine bu hayvanların yeterli ve kaliteli su, yem, havalandırma şartlarına sahip olması ve seksüel davranışlarını ve aktivitelerini kendi doğal hayatına özgü sergileyebilmesi için gerekli alt yapının oluşturulması beklenmektedir.

Ülkemizde Çevre ve Orman Bakanlığınca, hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet

çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamak amacıyla 01.06.2004 tarih ve 25509 sayılı Resmi gazete’de 5199 sayılı ‘Hayvanları Koruma Kanunu’ yürürlüğe konulmuştur. Öte yandan, AB müktesebatına uyum sürecinde Bakanlık tarafından bu konuyla ilgili eksik mevzuatın tamamlanması önem arz etmektedir.

2.1.3.2. Bitki Sağlığı

Farklı agro-ekolojik bölgelere ve buna bağlı olarak çok zengin bir bitki çeşidine sahip olan ülkemizde, ekonomik önemi haiz 60'ın üzerinde kültür bitkisi yetiştirilmektedir. Bu kültür bitkilerinde ekonomik düzeyde zarar oluşturan 475'in üzerinde hastalık, zararlı ve yabancıot türü bulunmaktadır. Bunların 265'i zararlı (böcekler, akarlar, nematodlar, kemirgenler, kuşlar, yumuşakçalar vb.), 140'ı hastalık etmeni (fungus, bakteri, virüs, mikoplazma) ve 70'ten fazlası da yabancı ot türüdür.

Tarımsal faaliyet içerisinde, ürünlerin üretim veya depolanması sırasında onlara zarar veren zararlılar, hastalık etmenleri, yabancıotlar ve diğer canlıların meydana getireceği zararı önlemek veya azaltmak amacı ile onların popülasyonlarını ekonomik zarar seviyesinin altına düşürebilmek için zirai mücadele yöntemleri uygulanmaktadır.

2.1.3.2.1. Zirai Mücadele Yöntemleri

Bitki Koruma ya da Zirai Mücadele diye tanımladığımız işlemler bütünü içinde birçok yöntem kullanılmaktadır. Bunlar; kültürel önlemler, fiziksel ve mekanik mücadele, karantina önlemleri, biyolojik, biyoteknolojik, kimyasal mücadele ve entegre mücadeledir.

Ülkemizde ekonomik düzeyde önem arz eden hastalık, zararlı ve yabancı ot konularında kullanılabilecek mücadele yöntemleri, Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı Zirai Mücadele Araştırma Enstitüleri tarafından hazırlanan Zirai Mücadele Teknik Talimatlarında yer almaktadır. Ayrıca, 1995 yılından beri bu enstitülerin koordinatörlüğünde sürdürülen ve Ülkemiz tarımı ve ekonomisi için önem arz eden 16 ürün (Turunçgil, Elma, Bağ, Pamuk, Patates, Nohut, Zeytin, Şeftali, Kiraz, Örtü altında yetiştirilen sebzeler, Fındık, Mercimek, Buğday, Antepfıstığı ve Kayısı) dahil olmak üzere toplam 26 konuda Entegre Mücadele programları oluşturulmuş ve 11 konunun teknik talimatı hazırlanarak uygulamaya geçilmiştir. Diğer konuların teknik talimat hazırlıkları devam etmektedir.

Entegre mücadele çalışmaları, Türkiye’de yetiştirilen kültür bitkilerindeki hastalık, zararlı ve yabancı otların mücadelesinde ekonomi, insan sağlığı, çevre ve biyolojik çeşitliliğin korunması esas alınarak, sürdürülebilir tarım amaçlarına uygun mücadele programlarının ve

projelerinin hazırlanmasını, aksatılmadan yürütülmesini ve yaygınlaştırılmasını sağlama faaliyetlerini kapsar. Ülkemizde 11 konuda hazırlanan Entegre Mücadele Teknik Talimatları uygulanan kültür bitkilerinde toleransların altında pestisit kalıntısı bulunmakta veya hiç kalıntı bulunmamaktadır. Ülkemizde entegre mücadele uygulanan ürünlerde pestisit kullanımının yüzde 48 oranında azaldığı belirlenmiştir. Dolayısı ile gıda güvenliği bakımından da entegre mücadele büyük bir öneme sahiptir.

2.1.3.2.2. Bitki Koruma Ürünleri

Bitkisel ürünlerin üretiminde ve depolama aşamasında onların besin değerini bozan ve onları tahrip ederek kalite ve ürün kaybına neden olan hastalık, zararlı ve yabancı otlara karşı mücadele ve korunma amacıyla kullanılan her türlü kimyasal maddeye bitki koruma ürünü adı verilmektedir.

Yurdumuzda hastalık, zararlı ve yabancıotlara karşı daha çok kimyasal mücadele uygulanmaktadır. 2005 yılı ilk yarısı itibariyle Bakanlıkça ruhsat verilen bitki koruma ürünü sayısı 3.221 civarında olup, preparat olarak yılda ortalama 30-32 bin ton (10-13 bin ton aktif madde içeriğiyle) tarım ilacı kullanılmaktadır. Bunun parasal değeri yaklaşık 150 milyon ABD Doları olup, etkili maddelerin yaklaşık yüzde 80'i ithal edilmektedir. Ülkemizde hektara ortalama 598 gr aktif madde kullanılmaktadır. Bu değer gelişmiş ülkelere göre oldukça düşüktür. Hollanda'da 13,8 , Yunanistan'da 13,5 , İtalya'da 9,3 , İrlanda'da 8,0 Kg/ha aktif madde kullanılmaktadır. Ancak, ülkemizin bazı bölgeleri ile bazı ürünlerde gereğinden fazla ve bilinçsiz olarak ilaç kullanımı olduğu da bilinmektedir. Dolayısıyla hatalı ilaç kullanımının insan sağlığı, hayvanlar, çevre ve doğal yaşam üzerine pek çok olumsuz etkileri ortaya çıkmaktadır.

Bitki koruma ürünlerinin insan, çevre ve doğal denge üzerine olumsuz etkileri doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde olabilir. İnsanlar, uygulama anında pestiside maruz kalıp temas veya solunum yoluyla doğrudan veya kalıntı içeren besin ya da ilaçlarla bulaşık yemlerle beslenmiş hayvanların et, süt ve yumurta gibi ürünlerini tüketmeleri neticesinde dolaylı olarak almaktadır. Bu maruz kalmalarla, akut ve kronik zehirlenmeler ortaya çıkabilmektedir. Kronik zehirlenmeler sonucu, yaşamın ileriki dönemlerinde geriye dönüşü olmayan hastalıklar, anomalili doğumlar, ani ölümler meydana gelebilmektedir. Bu durum diğer canlılar için de söz konusudur. Yoğun ve/veya yanlış pestisit uygulamaları doğal dengeyi bozmakta ve toprak, su ve hava kirliliğine neden olmaktadır.

Pestisitlerin kullanıldıkları tarım ürünleri ve gıda maddeleri üzerinde veya içinde kalan etkili madde ve parçalanma ürünlerine pestisit kalıntısı, gıda maddeleri üzerinde veya içinde bulunmasına izin verilen pestisit kalıntı miktarına da tolerans (maximum residue limit, MRL) denilmektedir. Bazı uluslararası kuruluşlar ile ülkeler ürünler bazında tolerans listeleri oluşturmaktadır. Kodeks Alimentarius kapsamında düzenlenen ulusal tolerans listemiz ilk kez 1990 yılında yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Daha sonra bu liste daha fazla etkili madde ve ürünü içerecek şekilde hazırlanarak, 1997 yılında ve son olarak da 2005 yılında yayımlanmıştır. Bu liste, AB nin yayınladığı listenin bir kopyası biçimindedir.

2.1.3.3. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği konusu bu bölümde gıda üretim-tüketim zinciri, dış ticaret, gıda kontrolleri kapsamında ülkemizdeki durumu itibariyle değerlendirilmektedir.

2.1.3.3.1. Gıda Kaynaklı Hastalıklar

AB ve ABD’nde başlıca gıda kaynaklı enfeksiyon etkenleri tanımlanmış olmakla birlikte Türkiye’de etkenler konusunda sağlıklı bilgi bulunmamaktadır.

Çeşitli klinik çalışmalar gıda kaynaklı enfeksiyon etkenlerinde çoklu antimikrobiyel direncinin geliştiğini göstermektedir. Bu nedenle hastalıkların tedavi olanakları azalmakta ve tedavi masrafları artmaktadır. Antimikrobiyellere karşı direncin önemli boyutu ise bu özelliğe sahip patojenlerin insanlara gıdalar yoluyla aktarılmasıdır. İnsan ve hayvanlarda antimikrobiyel direncin mevcut durumunun ve gelişiminin tanımlanması ve takip edilmesi ilgili kuruluşlarca planlanmamıştır.

Ülkemizde gıdaların hazırlanması ve muhafazası uygulamalarında gerek hazır yiyecek satılan noktalarda, gerekse evlerde gıda güvenliği açısından önemli hatalar yapılmaktadır.

Tüketilen gıdaların önemli bir bölümü evlerde hazırlanmaktadır. Evde hazırlanan gıdalardan kaynaklanan enfeksiyonlardan tüketicinin korunabilmesi açısından gıdanın hazırlanması ve tüketilene kadar muhafazası koşullarının geliştirilmesi zorunludur. Ayrıca, ev dışı hazır yiyecek sunan işletmelerde var olan olumsuz koşullar için denetim ve yaptırım koşullarının hızla yerleşmesi de zorunludur. Sosyal yapıda yaşanan gelişmelerle birlikte kadın nüfusun çalışma hayatına katılımının artması hazır yiyecek sektörünün toplam hanehalkı tüketim harcamaları içinde payı artmaktadır. Okul, işyeri, hastaneler ve askeri birlikler gibi

toplu tüketimlerin olduğu kurumlar da dikkate alındığında ev dışı gıda tüketiminin gıda güvenliğinde önemli bir paydaş olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Küçük ölçekli üretim yapan işletmelerde büyük bir işçi kitlesi çalışmaktadır. Yetersiz ısıtma uygulamaları, yetersiz personel hijyeni, patojenle bulaşmış cihazlar ve güvenilir kaynaklardan elde edilmeyen gıdalar gıda kökenli hastalıkların salgın şeklinde görülmesine sebep olmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde ‘Ulusal Gıda Güvenliği’ çerçevesinde, gıda güvenliği sistemleri epidemiyolojik ve bilimsel verilere dayanılarak halk sağlığını korumaya yönelik stratejilerle geliştirilmektedir. Ulusal gıda güvenliği ve gıda güvenliği değerlendirme stratejilerinin geliştirilmesi konularında uluslararası kuruluşlardan FAO ve WHO tarafından yapılan epidemiyolojik çalışmalarda Türkiye’nin katılımının yetersiz olduğu görülmektedir.

Türkiye’de gıda kaynaklı hastalıklara ait epidemiyolojik veri tabanının bulunmaması da ‘Ulusal Gıda Güvenliği’ strateji planlarının yapılmasını güçleştirmektedir.

Bazı su ve gıda kaynaklı hastalıklara ilişkin veriler Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo-1: Gıda ve Su Kaynaklı Hastalıklar

Kaynak	Hastalık	Yıl	Toplam Vaka Sayısı	Toplam Ölüm Sayısı
Mikrobiyolojik	Brusella	1996	9,480	-
		1997	11,812	1
		1998	12,330	1
		1999	11,482	3
		2003	14.572	-
	Botulizm	1997	89	10
		1998	120	-
		1999	96	-
		2000	13	-
	Leptospiroz	2003	6	-
	Tifo	2003	20,804	2
	Paratifo	2003	322	-
	Basiller Dizanteri	2003	452	-
Amipli Dizanteri	2003	16,994	1	
Hepatit A	2003	6,919	10	
Kimyasal	Mantar Zehirlenmesi	1997	1,041	16
		1998	756	5
		1999	329	1
		2000	294	2

Kaynak: Sağlık Bakanlığı.

2.1.3.3.2. Uluslararası Gıda Ticareti

Uluslararası gıda ticareti hızla artmaktadır. Çeşitli ülkelerde, farklı işleme teknikleri ve standartlarda üretilen gıda maddelerinin uluslararası dolaşımı gıdaların bulaşma riskini artırmakta ve patojen yelpazesini genişletmektedir. Ayrıca, gıdalardaki kimyasal bulaş etkenleri arasında pestisitler, toksik maddeler, doğal olarak bulunan toksinler (örn; mikotoksinler ve fitotoksinler) hayvansal ürünlerde antibiyotik kalıntıları, endokrin engelleyici bileşikler ve diğer iz miktarda bulunan maddeler ticarete sorun yaratabilmektedir.

İthalat yoluyla ülkeye getirilen ve yurt içinde üretilen gıdalarda pestisit kalıntılarının uluslararası kurallar çerçevesinde düzenli olarak izlenmesi öncelik taşımaktadır. Mikotoksinlerin gıdalardan ve yemlerden tamamen uzaklaştırılması mümkün olamamaktadır. Zira, küfler doğal olarak hububatlarda ve diğer gıda gruplarında bulunmaktadır. Aflatoksinler için geliştirilen iyi üretim uygulamaları yanında hasat, kurutma ve depolama teknikleri ile GMP, GHP gibi tekniklerin de riski azaltmak amacıyla ülkemizde uygulamaya geçirilmesi ihraca ürünleri açısından önem taşımaktadır. Mikotoksin ve pestisit riskinin azaltılması, kontrolü ve mevcut durum hakkında bilgi sağlayacak verilerde eksiklik bulunmaktadır. Bu verilerin sağlanması riske dayalı kontrol sistemlerinin çalıştırılmasında önemli görülmektedir.

2.1.3.3.3. Gıda Kaynaklı Alerji Riski

Gıda kaynaklı hastalıkların çoğu mikrobiyel ya da kimyasal bulaşmalardan kaynaklanmakla birlikte gıdanın kendisi de bazı reaksiyonlara yol açabilmektedir. Gıda alerjileri her geçen gün büyüyen önemli bir problemdir. En fazla alerji yaratan gıdalar arasında süt ve süt ürünleri, yumurta ve yumurta ürünleri, yer fıstığı ve yer fıstığı ürünleri, fındık ve ceviz gibi sert kabuklu gıdalar, soya fasulyesi ve soya fasulyesi ürünleri, balık ve balık ürünleri, kabuklu deniz hayvanları ve ürünleri, gluten içeren hububatlar ve bazı tohumlar yer almaktadır. Riskin büyüklüğü alerji etkeni olan gıdaların, çeşitli gıda ürünleri içinde yer alması ve bunların çok düşük düzeylerde dahi anaflaksiye yol açmasından kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda, gıda kaynaklı alerjilerin araştırılması, gıda kaynaklı alerjiler hakkında eğitim çalışmalarının yapılması ve gıda ambalajı üzerinde etiket bilgilerinin tam olarak verilmesi yönünde gerekli düzenlemelerin tamamlanmaması eksiklik yaratmaktadır.

2.1.3.3.4. Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ile Üretilen Gıdalar

Son yıllarda dünyanın bir kısım ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de genetiği değiştirilmiş organizmalardan kaynaklanan riskler konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Risk faktörleri dikkate alınarak gelişmelerin araştırmalarla desteklenmesi ve mevzuat konularında yetersizlikler bulunmaktadır.

2.1.3.3.5. Soğuk Zincirin Sağlanması

Üretici ve tüketici bilinçsizliği ve kaynakların yetersizliğinden kaynaklanan soğuk zincir ile ilgili sorunlar gıda güvenliğinde zaafiyet yaratmaktadır. Çiftlikten sofraya soğuk zincirin sağlanmasında gelişmiş ülkelerde de bazı sorunlar yaşanmaktadır. Ancak, soğuk zincirin devamlılığı önemli ölçüde sağlanmıştır. Gıda ürünlerini taşımaya uygun araç seçimi, elektrik arzının devamlılığı, satış yerlerinde gıdaların doğru yöntemlerle korunması için gıda işletmelerinde çalışanlara eğitim verilerek bilinç kazandırılması hususlarında eksiklikler görülmektedir.

2.1.4. Gıda-Yem Denetim ve Kontrol Sistemi

Gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üretenlerin çalışma izni alması ve gıda siciline kaydolması gerekmektedir. Bu işlemler mahalli idarelerle ilgili olarak çıkartılan kanunlar çerçevesinde belediyeler ve belediye sınırları dışında il özel idareleri tarafından yapılmaktadır. Gıda ve gıda ile temas eden madde ve malzemeleri üreten, üretip satan ve sadece satan perakendeciler ile toplu tüketim işyerlerine üretim izni verilmesi, denetimi, ürünlerin dış ticaret kontrolleri ile üretilen ürünler için üretim izni verilmesi ve ürünlerin resmi denetim ve kontrol görevleri 5179 sayılı Gıda Kanunu ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın yetki ve sorumluluğuna verilmiştir. Yem üreten işletmeler ise, 1734 sayılı Yem Kanunu ile üretim ruhsatlarını aynı Bakanlıktan almakta, denetim ve kontrol işlemleri de yine Bakanlıkça yürütülmektedir.

2.1.4.1. Kontrol Birimleri

Gıda ve yem güvenliğine yönelik resmi denetim ve kontrol hizmetleri ilgili mevzuat çerçevesinde İl Müdürlüklerinde Kontrol Şube Müdürlükleri ve İlçelerde İlçe Müdürlükleri

tarafından yürütülmektedir. Bu hizmetler Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yetkilendirilen ve Gıda Kontrol kursuna tabi tutularak adına kimlik kartı düzenlenen Gıda Kontrolörleri ve Gıda Kontrolör Yardımcıları ile İl Müdürlüklerince görevlendirilen yem kontrol elemanları tarafından verilmektedir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5197 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gereği gıda üretkenler dahil gıda sicili kaydı ve çalışma izinleri, belediyeler ve il özel idarelerince verilmektedir. Öte yandan, verilen izinlerin denetiminin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından yapılması söz konusu olduğundan denetim sisteminde dağınıklık yaşanmaktadır.

2.1.4.2. Kontrol Laboratuvarları

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde 39 İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğü ve Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü, 8 Veteriner Kontrol ve Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü gıda ve yem kontrol hizmeti vermektedir. Ayrıca, TKB tarafından yetkilendirilen 26 özel gıda kontrol laboratuvarı faaliyet göstermektedir. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı ve Refik Saydam Merkez Hıfzısıhha Enstitüsü'nün, Üniversitelerin, TSE'nin, TÜBİTAK'ın, Türk Silahlı Kuvvetleri Gıda Kontrol Müfreze Komutanlıkları'nın ve Belediyelerin gıda konusunda hizmet veren laboratuvarları mevcuttur.

Söz konusu laboratuvarların çalışmalarının daha etkin ve güvenilir bir şekilde yürütülebilmesi için yapılan çalışmalar arasında laboratuvar akreditasyon çalışmalarına öncelik verilmiştir.

Gıda ve yem kontrol hizmetlerinde etkinliğinin sağlanması için AB destekli "Türkiye'de Gıda Denetim Hizmetlerinin Desteklenmesi Projesi" kapsamında 15 laboratuvar alet ekipman yönünden güçlendirilmiştir. Ayrıca, bölge laboratuvarı olarak Ankara, İstanbul, İzmir İl Kontrol Laboratuvar Müdürlükleri ve Bursa Gıda Kontrol ve Merkez Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü TÜRKAK'dan belirli ürün ve analizlerde akreditasyon belgesi almışlardır. Halen altyapının güçlendirilmesine yönelik projeler devam ettirilmektedir.

Ülkemizde üretilen ve riskli ürün grubunda yer alan et, süt, bal ve su ürünlerinde kalıntı izleme programları, yaş sebze-meyvelerde pestisit izleme ve kuru meyvelerde, baharat ve peynirde mikotoksin, sudan boyası ve mikrobiyolojik etkenlerin izlenme çalışmaları kontrol laboratuvarlarında sürdürülmektedir.

Gıdaların kontrolü ile ilgili yıllık programlar Bakanlığın taşra teşkilatı ile laboratuvar müdürlüklerinde hazırlanmaktadır. Bunların sonuçları ise daha sonra Bakanlığa gönderilmektedir.

2.2. Dünyadan ve Ülkemizden Başarılı Uygulama Örnekleri

Gıdaların neden olduğu zararlar büyük ölçüde hijyenik olmayan gıda üretiminden kaynaklanmaktadır. Günümüzde son ürün kontrolünün ürün güvenliğini garanti etmediği anlaşılmıştır. Bu nedenle tüketiciler gıda zincirindeki güvenlik sistemleri konusunda güvence istemektedirler.

Gıda güvenliği ve kalitesi ile ilgili bir çok uygulama mevcuttur. Dünya ticaretine yön veren uluslararası ve bölgesel kuruluşlar gıda güvenliğini sağlamaya yönelik Gıda Güvenliği Yönetim Sistemleri olarak bir dizi araç uygulamaya koymuşlardır.

2.2.1. İyi Tarım Uygulamaları (GAP)

İyi tarım uygulamaları, çevreye duyarlı ve asgari hijyen ve hayvan refahı standartlarını karşılayan, verimliliği ve kaliteyi artıran ve yaygın kabul gören tarım bimini tanımlamakta kullanılmaktadır. İyi tarım uygulamaları çevre, hijyen, hayvan refahı, hayvan kimlik ve kayıt sistemi ile hayvan sağlığı konularındaki kurallara da riayet eder. İyi Tarım Uygulamaları artan çevresel bilinç, tüketici taleplerini cevaplayabilmek ve gıda güvenliğini sağlayabilmek gibi çeşitli nedenlerle başlatılmıştır. Bu uygulamada, tarımsal kimyasalların uygun zamanda ve dozda konu uzmanı denetiminde kullanılması, pazara arz edilen ürünlerin geriye dönük olarak (ekim, üretim, hasat, nakliye, işleme, pazarlama) izlenebilirliğinin sağlanması, işçilerin sağlığı ve güvenliği gibi konuların dikkate alınması amaçlanmaktadır.

2.2.2. Eurogap Protokolü

Avrupalı hipermarket ve süpermarketlerin üreticilerden istediği, uluslararası alanda kabul edilen ve iyi tarım uygulamalarına uyulması esasına dayanan bir tarımsal üretim standardı olan Eurogap, meyve ve sebze yetiştiriciliği faaliyetinde standart uygulama ve disiplinleri belirten bir protokoldür. Avrupa Perakendeciler Ürün Çalışma Grubu (EUROP–Euro Retailer Producer Working Group) tarafından 1997 yılında ortaya konan protokol, İyi Tarım Uygulamaları (GAP) esaslarını tanımlamaktadır. Avrupa'daki yaş meyve, sebze pazarının yüzde 70-80'lik kısmına hakim olan hipermarket ve süpermarketler tüketicilerine arz ettikleri yaş meyve sebze ürünlerinde son yıllarda gündeme gelen insan sağlığını tehdit eder nitelikteki belli bazı riskleri en aza indirmek amacı ile protokol ortaya konulmuştur. Ürünlerini dünyanın dört bir yanından ithal eden bu kuruluşlar arasında artan rekabet ortamı

gıda güvenliği konusunu her zamankinden daha önemli hale getirmiştir. Bunun sonucu olarak süpermarketler tedarikçi ve dolayısı ile üreticilerden “raflarına koydukları ürünün müşterilerine zarar vermeyeceği” konusunda güvence istenmektedir. Europgap Protokolü ile tanımlanan bu güvenceye ulaşmanın koşullarını yerine getirerek bu disipline uygun tarımsal üretime uyum sürecine geçişin 2006 yılına kadar tamamlanması üretici ve tedarikçilerden talep edilmektedir.

Europgap sertifikasına sahip işletmelerin ürünleri Avrupa’daki süpermarket zincirleri tarafından tercih edilmektedir. Europgap, aynı zamanda HACCP’in kullanılmasını da teşvik etmekte ve prensiplerini benimsemektedir.

2.2.3. Entegre Mücadele

Entegre mücadele, Entegre Zararlı Yönetimi (IPM) veya Entegre Zararlı Kontrolü (IPC) olarak da bilinmekte ve kısaca “Zararlıların Yönetim Sistemi” olarak ifade edilmektedir. Bu çerçevede, Entegre Mücadele, “kültür bitkilerindeki zararlı türlerin popülasyon dinamikleri ve çevre ile ilişkilerini dikkate alarak, uygun olan bütün mücadele yöntemlerini ve tekniklerini uyumlu bir şekilde kullanarak, zararlıların popülasyon yoğunluklarını ekonomik zarar seviyesinin altında tutan bir zararlı yönetim sistemi” olarak ifade edilmektedir.

Entegre Mücadele Projelerinin ana hedefleri:

1. Bitkisel üretimin artırılması, kaliteli ve pestisit sorunu bulunmayan ürün elde edilmesi,
2. Doğal düşmanların korunması ve desteklenmesi,
3. Tarla, bahçe ve bağların periyodik olarak kontrol edilmesi,
4. Çiftçilerin kendi tarlası, bahçesi ve bağının uzmanı haline getirilmesi
5. Pestisitlerin çevreye bulaşmasının önlenmesidir.

2.2.4. HACCP Uygulama Prensipleri

Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (HACCP), Gıda ve Gıda Ambalajı üretiminde hammaddeden başlayarak tüketime kadar her bir aşama veya noktada tehlike analizi yaparak kritik kontrol noktaları belirleyen, izleyen ve sorunun henüz daha oluşmadan önlenmesini amaçlayan ve belirlenmiş normlara uyan gıdanın üretilerek tüketiciye sunulmasını sağlayan koruyucu – önleyici bir gıda güvenliği sistemidir.

HACCP sistemi bir gıda işleme operasyonunun herhangi bir yerinde oluşabilecek tehlikeleri belirlemek ve kontrol etmek için düzenlenmiştir.

2.2.5. ISO Kalite Yönetim Sistemi Standartları

Günümüzde, tarımsal ürünlerle işlenmiş ürünlerde kalite kavramı önem kazanmaya başlamış ve rekabet üstünlüğü elde etmede önemli bir faktör haline gelmiştir. Buna bağlı olarak kaliteyi sağlamada kullanılan kalite güvence sistemlerinin geliştirilmesi önem kazanmıştır.

Uluslararası Standardizasyon Örgütü (ISO) tarafından 1987 yılında uygulamaya konulan ISO 9000 serisi standartlar ile uluslararası platformda geçerli kalite güvence sistemleri oluşturulması hedeflenmiştir. ISO 9000 kalite sistemi, toplam kalite yönetimi kültürü oluşturmak için temel sunmaktadır. ISO 9001 standardı ise uluslararası geçerliliği olan belgelendirme modelidir. ISO 9001 standardının 2000 yılında son versiyonu yayınlanmıştır. ISO 9001:2000 versiyonu kalite yönetim sistemi kurulmasını sağlayan, Kalite Güvence Modelleri tanımlayan bir standarttır.

Son dönemde yeni uygulama alanı bulan ISO 22000 sisteminden bahsetmek de yerinde olacaktır. ISO 22000 gıda zincirindeki (girdi temini, üretim, dağıtım) boyunca mevcut ve potansiyel tehlikelerin tehlike analizi ile belirlenmesi, kontrol önlemlerinin (ön koşul ve/veya kritik kontrol noktaları) belirlenmesi, uygulanmasını, izlenmesini, sonuçlarının değerlendirilmesini ve analizini, iyileştirilmesini ve iç ve dış şartlardaki değişiklikler doğrultusunda güncellenmesini öngörür. ISO 22000 standardının çeşitli ülkeler tarafından yayınlanmış HACCP standartların yerini alabilecek ve dünyada ISO 9000 gibi kabul görebilecek bir standart olması öngörülmektedir.

2.2.6. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistem Standardı

ISO 14001 standardı, her sektörden ve her büyüklükteki işletme için uygulanmaktadır. ISO 14001 belgelendirmesinin faydaları, çevreyi korumak, rekabet gücünü artırma, yasalara uygunluğunu gösterme, etkili yönetim sisteminin kurulması olarak sıralanabilir. Kuruluşlar, ISO 14001 sistemi ile atık ve kirleticileri daha verimli bir şekilde uzaklaştırabilmekte, enerji ve hammadde verimliliği ile rekabet güçleri artmakta, tüketicilerin çevre ile ilgili beklentilerine cevap verebilmektedirler. Son yıllarda, çevre koruma bilincinin artmasına bağlı

olarak tüketiciler ve ithalatçı firmalar üretici firmalardan ISO 14001 belgesini isteyebilmektedir.

Yukarıda incelenen gıda güvenlik sistemleri dışında, dünyada farklı ülkelere uygulanan farklı güvenlik sistemleri mevcuttur. Türkiye tarım ürünleri ihracatının yaklaşık yüzde 50'sinin AB'ne ve yaklaşık yüzde 10'unun ABD'ne olduğu göz önüne alındığında bu ülkelere uygulanan güvenlik sistemlerinin izlenmesi önem taşımaktadır.

2.2.7. Hızlı Uyarı Sistemi (Rapid Alarm System)

Güvenli olmadığı kesinleşen gıdanın tüketiciye ulaşmaması için oluşturulan bir hızlı iletişim (bildirim) sistemidir. Bu sistemin amacı, gıda güvenliği açısından ortaya çıkabilecek olan potansiyel ve tüm tehlikelere karşı tüketiciyi korumak ve üye ülkeler arasında hızlı bilgi alışverişi sağlamaktır. Hızlı uyarı sistemi yoluyla ürün pazara girdiği esnada, tüketici için bir risk içerme durumunda bütün üye ülkelere ve ilgili mercilere bu konuda alarm yapılmaktadır. Ürün pazara girmeden, risk içeren ürünün sınırda durdurulması açısından da tüm üye ülkelere alarm sistemi ile bilgi verilmektedir. Böylece sorunlu ürünle ilgili bütün topluluk tüketicileri korunmuş olmaktadır.

2.2.8. Biyolojik Terör Riski

Biyolojik terör (biyoterörizm) kişiler, gruplar ya da hükümetler tarafından gerek ideolojik, gerekse politik veya finansal kazanç sağlamak amacıyla hastalık yaratıcı patojenlerin açık veya gizli şekilde yayılmasıdır. 11 Eylül 2001 olayları dünyanın ilgisini terörizm ve ileride oluşabilecek terörist saldırıları tehditlerine odaklamıştır. Terörü organize edenler şimdiye kadar kullandıkları kitle imha silahları yanında biyoterörü de gıdalar aracılığı ile kullanma eğilimindedir. Biyoterörizm, gıdalara belli bakterileri bulaştırarak veya insanlarda da hastalık yapan hayvan hastalık ajanlarını kullanarak kitlelerin sağlığını hedef almaktadır. ABD'de posta yoluyla gönderilen şarbon sporları tüm dünyada biyoterör olgusunu yeniden gündeme getirmiştir. Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi, bu gelişmeler sonucu, gıda ürünleri girişinde uygulanan prosedürleri ve önlemleri arttırmıştır. Biyoterörizm yasanının yürürlüğe girmesi ile birlikte, gümrüklerde denetimler artmakta, en küçük bir prosedür hatasında bile ürünün reddedilmesi söz konusu olmaktadır.

2.2.9. Türkiye’de Gıda Güvenlik Sistemleri Konusunda Uygulamalar

Türkiye’de de, dünyada gıda güvenlik sistemlerinde ortaya çıkan gelişmelere paralel biçimde, değişimler yaşanmaktadır. Bir taraftan AB ile Gümrük Birliği Kararı diğer taraftan Türkiye’nin de taraf olduğu DTÖ kapsamında imzalanan Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS) kapsamında gıda güvenliği konusunda yükümlülüklerin artmasına bağlı olarak yasal düzenlemelere gidilmiştir.

Bilindiği gibi ülkemiz halihazırda tarım ülkesi kimliğini korumakta, tarım ve tarım dayalı sanayi ürünleri ihracatı ülke ekonomisi için önem arz etmektedir. Ayrıca, tarım ürünleri ihracatının yaklaşık yüzde 50’si gıda güvenlik sistemleri konusundaki önlemleri en yaygın ve katı biçimde uygulayan AB’ne yapmaktadır. Konu bu boyuttan ele alındığında, Türkiye’nin gıda güvenlik sistemleri konusundaki gelişmeleri oldukça yakından izlemesi ve uygulamasının zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Ülkemizde 2000’li yıllarda yaş meyve-sebze ve işlenmiş meyve-sebze ürünlerinin ihracatından sağlanan döviz getirisi 2 milyar ABD Doları seviyesindedir. Europgap disiplini tarımsal üretimin ülkemizde uygulanabilme oranı doğrultusunda ihracatımız devam edebilecek veya uygulamaların hayata geçirilmesindeki gecikmeler ihracatımız için sınırlayıcı bir faktör oluşturabilecektir. Türkiye’de “İyi Tarımsal Uygulamalar”daki gecikme ülke üretim ve ihracatını sıkıntıya sokabilecektir. Ülkemizde Europgap standartlarına uygun ürün üretilmesi yönünde çalışmalar başlamıştır. İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik 08.09.2004 tarih ve 25577 Sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır.

27 Aralık 2003 tarih ve 25329 sayılı “Kontrollü Örtü Altı Üretimin Uygulamasına İlişkin Yönetmelik” hükümlerinin üreticiler tarafından yerine getirilmesiyle de daha bilinçli ve sağlıklı bir üretim gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır.

İyi Tarım Uygulamaları yanında güvenli ham madde temini bakımından bir diğer alternatif üretim metodu ise organik tarımdır. Bilindiği üzere organik tarım; ekolojik sistemde hatalı uygulamalar sonucu kaybolan doğal dengeyi yeniden kurmaya yönelik, insana ve çevreye dost üretim sistemlerini içeren, kimyasal ilaç ve gübreleri kullanmaksızın izin verilen girdilerle yapılan, organik ve yeşil gübreleme, münavebe, toprağın muhafazası, bitkinin direncini artırma, doğal düşmanlardan faydalanmayı tavsiye eden, bütün bu olanakların kapalı bir sistemde oluşturulmasını öneren, üretimde sadece miktar artışının değil aynı zamanda ürün kalitesinin de yükselmesini amaçlayan alternatif bir üretim sistemidir. Bu üretim sisteminde her aşama kontrol altında olup, elde edilen ürün de sertifikalandırılmakta ve bu yöntemle de ürünlerin güvenilirliği kanıtlanmış olmaktadır,

Türkiye’de Organik Tarımın Esasları ve Uygulamasına İlişkin Yönetmelik 11.07.2002 Tarih ve 24812 Sayılı Resmi Gazetede, bu yönetmeliğin son değişikliği 14.08.2004 tarih ve 25553 Sayılı Resmi Gazetede, 5262 Sayılı Organik Tarım Kanunu 3.12.2004 tarih ve 25659 Sayılı Resmi Gazetede, yönetmeliği ise 10.06.2005 tarih ve 25841 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Bu çerçevede, üretimde tarladan tüketiciye ulaşıncaya kadar geçen süreç kurala bağlanmaktadır.

Türkiye’de de HACCP belgeli gıda firma sayısı giderek artmakta olup, 2003 yılında 12 olan firma sayısı 2004 yılında 71’e yükselmiştir. Bu firmaların dağılımı en yoğun buldukları sektörler itibariyle; yüzde 36,6’sı yemek, yüzde 15,5’i meyve sebze işleme, yüzde 9,9’u süt ve ürünleri sanayii şeklindedir. Çok uluslu gıda firmaların çoğunluğu HACCP sistemini uygulamaktadır.

HACCP konusunda yetki TKB’dadır. Bu sertifikaların yasal bir geçerliliği yoktur. HACCP tetkiki gıda güvenliği kontrol sisteminin ve hijyen kontrollerinin temelini oluşturduğundan bu konudaki denetimler TKB tarafından mevzuata uygun olarak sürdürülmektedir. Herhangi bir kuruluşa yetki verilmemiştir. Öte yandan, AB ülkelerinden sık sık hızlı alarm mesajı alan bazı firmalara bir tedbir olarak alarma konu tehlikeyi baz alarak HACCP uygulama zorunluluğu getirilmiştir.

Türkiye’de 2004 yılında TS EN ISO 9001:2000 kalite yönetim sistemi belgeli toplam 338 gıda firması bulunmaktadır. TSE’den kalite yönetim sistemi belgesi almış gıda firmalarından yüzde 16,9’unu süt ve ürünleri, yüzde 15,9’unu yemek sektörü, yüzde 13,6’sını meyve sebze işleme sanayii, yüzde 11,2’sini şeker ve şekerli ürünler ve yüzde 11,0’ını un ve unlu ürünler oluşturmaktadır.

Türkiye’de hızlı uyarı sistemine ilişkin çalışmalar 2000 yılında başlamış olup, 5179 sayılı Kanunda bu husus yer almaktadır. Bu konudaki altyapının güçlendirilmesi amacıyla AB’den hibe yardımıyla yürütülen bir proje 2005 yılında başlatılmıştır.

2.2.10. Türk Gıda Mevzuatı

Gıda mevzuatında AB ile entegrasyonun sağlanabilmesi için son yıllarda ülkemizde yoğun çalışmalar yapılmaktadır. İlk olarak Türk gıda mevzuatında 1926 yılından bu yana geçerli olan Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kaldırılmış, bunun yerine 560 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile daha geçerli kurallar getirilmeye çalışılmıştır. Ancak yasadaki bir kısım konularda Sağlık Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Gümrükler,

Tekel, TSE ve Belediyeler çeşitli denetimlerde faaliyet göstermiş ve karmaşaya neden olmuşlardır.

1995 yılında kurumsal yapının değiştirilmesi çerçevesinde yapılan bir atılım yapılmaya çalışılmış, ancak, mevcut kargaşa yine devam etmiştir. Öncelikle gıda izin ve denetim sistemi Sağlık ve Tarım ve Köyişleri Bakanlıkları arasında paylaşılmıştır. Gıda üretim yerlerinin üretim izni ile denetimi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'na, gıda üretim yerlerinin çalışma izni ile gıda satış yerlerinin denetimi ise Sağlık Bakanlığı'na ait olmuş, Sağlık Bakanlığı denetim yetkisini Belediyeler ile paylaşma yolunu açmıştır. Gıda sicili ve işyeri sicili tutulmaya başlanmış, Türk Gıda Kodeksi hazırlanması için uygun ortam hazırlanmıştır. 560 sayılı KHK çerçeve bir mevzuat olup, gıda zincirinin üretimden tüketime kadar tüm aşamalarında uygulanmak üzere hazırlanmıştır. Cezai hükümler ise 4128 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir.

5 Haziran 2004 tarihinde 5179 sayılı “Gıdaların Üretimi, Tüketimi ve Denetlenmesine Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun” Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiş ve sektöre AB müktesebatı çerçevesinde yeni bir yön çizilmeye çalışılmıştır.

5179 sayılı Kanun ve ilgili yönetmeliklerde yetkilerin hangi kurumda olduğu muğlak bırakılmıştır. Belediyeler Kanunu ile çelişiyor olması nedeniyle Danıştay, 5179 Sayılı Kanunun 4. maddesinin uygulamasını kısmen Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'ndan alıp belediyelere vermiştir. Bunun sonucu olarak gıda sicili tutma ve gıda üretim yerlerine çalışma izni verme yükümlülüğünü belediyeler ve il özel idareleri yürütmeye başlamıştır. Bu uygulama gıda güvenliği ve kontrol sisteminde yeni bir çözümsüzlüğe neden olmuştur.

AB'nin 178/2002 sayılı Tüzüğünde yem ve gıda ile ilgili düzenlemeler birlikte aynı mevzuat içerisinde yer almıştır. Gelişmiş ülkelerde “gıda güvenliği” terimi yanında “yem güvenliği” terimi de yerleştirilmiş olup, gerekli denetim ve kontrol bu kapsamda yürütülmektedir.

Türkiye’de ise Gıda ve Yem Kanunları ayrı ayrı yürürlükte bulunmaktadır.

Yasanın yürürlüğe girmesinden sonra ilk çıkan yönetmelik 27/08/2004 tarihli ve 25566 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 15.02.2005 tarih ve 25728 sayılı Resmi Gazete’de bazı maddeleri değiştirilen “Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İşyerlerinin Çalışma İzni ile Gıda Sicili ve Üretim İzni İşlemleri ile Sorumlu Yönetici İstihdamı Hakkında Yönetmelik” tir. Bu yönetmelik ekinde getirilen yeni düzenleme ile Gıda ve Gıda ile Temas Eden Madde ve Malzemeleri Üreten İş Kolları (56 adet) tasnif edilmiş, Ek

7/A ve 7/B’de gıda işletmelerinde üretimin niteliğine göre sorumlu yönetici olarak istihdam edilecek meslek mensupları belirtilmiştir.

Bunu 30 Mart 2005 tarih ve 25771 Sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan “Gıda ve Gıda ile Temasta Bulunan Madde ve Malzemelerin Piyasa Gözetimi, Kontrolü ve Denetimi ile İşyeri Sorumluluklarına Dair Yönetmelik” takip etmiştir. Bu yönetmeliğe göre, gıda üretim ve satış yerlerinde HACCP uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. Et, süt ve su ürünleri, hazır yemek fabrikaları ile düşük asitli konserve gıdaları üreten işyerlerinin işletme büyüklüklerine göre ilk bir veya iki yıl içinde; diğer işletmelerin de yine işletme büyüklüklerine göre iki veya üç yıl içinde hijyen kodlarını oluşturarak HACCP uygulamasına geçmeleri gerekmektedir.

2.3. Türkiye’de Geçmişe Dönük Değerlendirme ve Çıkarılan Dersler

Dünya tarım ürünleri ticaretinde yaşanan gelişmeler ile birlikte gıda güvenliğini sağlamaya yönelik uygulamalar öne çıkmış ve pazarlama hizmetlerinin etkinleştirilmesinde önemli bir unsur haline gelmiştir. Dünyadaki gelişmeler paralelinde ülkemizde kaliteli, sağlıklı ve güvenli ürünlerin üretimi konusunda yürütülen çalışmalar da hız kazanmıştır.

Bu bağlamda, çalışmanın konusu olan üç ana başlık itibarıyla bazı saptama ve gelecekte Türkiye’nin AB ve dünya gıda ticaret sistemine daha çabuk eklemlenmesini sağlayacak değerlendirmelere ayrıntılı şekilde bu bölümde yer verilmektedir.

Güvenli gıda maddesi elde etmenin ön koşulu, güvenli hammadde sağlanmasıdır. Birincil üretim aşamasında ve sonrasında gıda hijyenini sağlamaya ve izlenebilirlik sistemini kurmaya özen gösterilmelidir. Bu bağlamda güvenli gıda maddelerinin öncelikle asgari sağlık, hijyenik ve teknik koşullara sahip işletmelerde üretilmesi ve hazırlanması gerekir. Kasaplık hayvan kesimleri ile kurban bayramlarında yapılan kurbanlık hayvan kesimlerinin güvenli hammadde elde edilmesine yönelik olarak sağlık koşullarına uygun hale getirilmesi ve bunun için hayvan refahı kurallarına ve çağdaş kesim metotlarına uygun hayvan kesim yerlerinin inşa edilmesi gerekmektedir. Özellikle ülkemizde kontrolsüz gıda üretimi ile açıkta satılan gıda maddeleri, sokak sütü ve benzeri ürünler halk sağlığı açısından tehlike arz etmektedir.

Eradikasyon programlarına politik destek verilmesi ve hedef grupların katılımının sağlanması önemlidir. Üreticiler, tüccarlar, politikacı ve yöneticiler bilgilendirilmeli ve ikna edilmelidir. Yetiştirici birlikleri devlet ve halk tarafından desteklenmeli ve hayvan hastalıklarıyla mücadelede aktif olarak katılımları sağlanmalıdır.

Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ‘‘Salgın Hastalıklarla Mücadele Fonu’’ oluşturularak tazminat ödemelerinde kamunun yükü azaltılmalıdır. Bu fona başlangıçta devlet katkısı konulmak suretiyle çiftçilerin hayvan başına ödeyecekleri sabit bir ücret zorunlu tutularak geçmiş yıllarda yaşanan hastalık risklerine göre aidat belirlenmelidir.

Sınırlarımızın yetersiz denetimi nedeniyle kaçak yollarla ülkemize kaçak hayvan ve et girişi olmakta ve beraberinde ciddi hastalık etkenleri taşınarak hayvancılığımız için tehdit oluşturmaktadır. Yine bazı ilaçların ve aşuların ithal müsaadesi olmaksızın kaçak yollarla ülkemize sokulması nedeniyle hiçbir kontrole tabi tutulmayan bu tür ilaç ve aşular hayvan varlığımız için büyük bir risk oluşturmaktadır. Hayvan hastalıklarına karşı kullanılan aşuların üretimlerinin ülkemizde bulunan serotiplere uygun olarak yapılması gerekmektedir. Yine aşuların kaçak ve kontrolsüz girişine engel olunmalı ve mutlaka ülkenin ihtiyaç duyduğu aşuların ithalatına izin verilmelidir.

Gerek hayvan hastalıklarının kontrolü gerekse iyi bir ıslah programı için şart olan kayıt sisteminin yerleşmesi önem arz etmektedir. AB’ye uyumlu olarak çıkartılan Sığır Cinsi Hayvanların Tanımlanması Tescili ve İzlenmesi Yönetmeliğine göre yapılan küpeleme ve kayıt çalışmalarının yanında küçükbaş, tektırnaklı ve kanatlı hayvanlarda da kayıt sistemine geçilmesi için çalışmaların başlatılması gerekmektedir.

Sınırlarımızdan kaçak hayvan girişlerinin önlenmesi için İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Gümrük Müsteşarlığı gibi ilgili kuruluşlarla Tarım ve Köyişleri Bakanlığının koordineli olarak çalışılması ve gerekli tedbirlerin alınması sağlanmalıdır. Hayvan pazarlarında hasta hayvan satışının engellenmesi, pazara getirilen hayvanların mutlaka kontrollerinin yapılması, pazar dağıldıktan sonra pazar yerlerinin ilaçla dezenfekte edilmesi gerekmektedir.

Yurtiçinde hayvan ve hayvansal maddelerin nakillerinde; hayvan pazarı ve borsaları ile sevkte kullanılan araçların temizlik ve dezenfeksiyonunun sağlanması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Sığır cinsi hayvanların kayıt altına alınmasında küpe ücretleri, arazi şartları, eleman ve araç yetersizliği ve yetiştiricilerin eğitim eksikliği sebeplerinden dolayı küpeleme çalışmaları tamamen bitirilememiştir. Hayvan satışları ve kesimlerde bildirim eksikliğinden dolayı kayıt sisteminde aksamalar görülmektedir. Küçükbaş, tek tırnaklı ve kanatlı hayvanlarda kayıt sistemi ile ilgili mevzuat oluşturulmalıdır.

Ruhsatlı hayvan pazarı ve borsalarının yetersizliği hayvan hareketlerinin kontrolünü güçleştirmekte ve aynı zamanda hayvan kayıt sistemini de olumsuz etkilemektedir. Halen

ruhsatsız mezbahaların varlığı ve kaçak kesimlerin olması hem hayvan hastalıklarının kontrolüne hem de veri tabanındaki kayıt düşümlerini olumsuz etkilemektedir.

Yapılan çalışmalar, ülkemizde üreticilerin tarımsal ilaç kullanımında kendi deneyimlerini ve ilaç bayilerinin önerilerini ön planda tuttıklarını, yeterince bilinçlenmediklerini ortaya koymaktadır. Bunun bir sonucu olarak, ülkemizde pestisitlerin kontrolsüz satışları ve gereksiz pestisit uygulamaları yapılabilmektedir. Sebze-meyvedeki gerek tavsiye dışı uygulamalar ve gerek yüksek ilaç kalıntısı nedeniyle yer yer ihracatta iadelerle karşı karşıya kalan Türkiye, tarım ilaçlarının kullanımını geliştirmiş ülke standartlarına henüz taşıyamamış durumdadır.

Zirai Mücadele Teknik Talimatlarına ve Entegre Mücadele Talimatlarına uygun mücadele yapılması halinde pestisit kalıntıları yönünden bir problemle karşılaşılmamaktadır. Bu talimatların uygulanmasının sağlanması ile üreticilerimizin ihtiyacı olan ilacı doğru zamanda ve doğru dozda kullanması sağlanarak kalıntı problemi ortadan kaldırılacağı gibi pek çok sağlık sorununun çözümüne de katkıda bulunmak mümkün olacak, yapılacak kontrollerle de bunun devamı sağlanabilecektir. Bu talimatların uygulanması için eğitim ve yayım hizmetlerine önem verilmelidir. Örneğin, 2003 yılında AB'ye ihraç edilen gıda ve yemlerden 202 parti standartlara uygun bulunmamıştır. 2002 yılına göre bu sayıda yüzde 43 artış yaşanmıştır. 2003 yılında AB'ye ihraç edilen 54 parti bitkisel üründen 23 tanesinde toksin; 22'sinde pestisit kalıntısı neden olarak belirlenmiştir. 2004 yılında ihraç edilen bitkisel ürün partilerinden 139'u uygun bulunmamış, uygun bulunmama nedeni, 81 partide toksin ve 17 partide de pestisit kalıntısıdır. 2005 yılının 11 Kasım'ına kadar uygun bulunmayan parti sayısı 120 olup, 77 partide toksin ve 29 partide de pestisit kalıntısı söz konusudur.

Ayrıca, ihraç edilen bitki ve bitkisel ürünlerin kontrolünde alıcı ülke karantina mevzuatı esas alınmaktadır. Bu kontrollerde, alıcı ülkenin istemediği bir zararlı etmenle karşılaşıldığında o partinin ihracı yapılmamakta ve yasaklamalar kesin hüküm taşıdığından, fenni yollarla temizlense dahi ihracı mümkün olmamaktadır. Bu kontroller neticesinde düzenlenen Bitki Sağlık Sertifikası, Avrupa Birliği'nin de uyguladığı örnek sertifikadır.

AB Müktesebatına uyumda yaşanacak en önemli sorun izleme ve değerlendirmedeki eksiklik olacaktır. Hatalı uygulamalara yol açtığından kimyasal ilaç kullanımındaki kontrol eksikliği ve teknik bilgi yetersizliği çözülmesi gereken sorunların başında gelmektedir. AB ülkelerinde piyasadan çekilen aktif maddelerin ülkemizde takibine devam edilmeli, bu aktif maddelerin ruhsat durumları incelenmeli ve pestisitlerin satış ve kullanımı kurala uygun

olmalıdır. Ayrıca, tavsiye dışı ilaç kullanımları önlenmelidir. İnsan, çevre ve diğer bitki ve hayvan sağlığı üzerinde olumsuz etkisi bilinen ilaçların kullanımı tamamen yasaklanmalıdır. Ürün deseni ve üretim alanı dikkate alınarak satış sınırlamaları getirilmelidir.

Toleransların üzerinde kalıntı bulunan ürünlerin imhası ve yetiştiricilerine üretimden men cezasına kadar varabilen tedbirleri içeren yasal mevzuat acilen çıkarılmalıdır. Üreticiler için numaralama veya kodlama sistemi getirilmeli ve ürünlerin tüketiciye sunulmadan önce, kalıntı yönünden emniyetli olduğu belgelenmelidir. Pazarlama ve işleme öncesi kalıntıların Zirai Mücadele Araştırma Enstitüsü bünyesindeki kalıntı analiz laboratuvarları, pazar ve haller ile işlenmiş ürünlerdeki kalıntıların ise Gıda Teknolojisi Araştırma Enstitüsü ve İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüklerinde analiz edilmesi uygun olacaktır.

Bitki sağlığı hizmetlerinin daha etkin bir hale getirilmesi için tüm ürünler için üretim planlaması yapılmalı, özellikle süne ve kıvımlı yoğun olduğu alanlarda, uzun vadeli üretim planlaması yapılarak hububat yerine alternatif ürünler teşvik edilmeli, ayrıca hububat ekimlerinin toplu alanlarda yapılması için gerekli tedbirler alınmalıdır.

Biyolojik mücadele uygulamalarının hızla yaygınlaştırılmasına gereken önem verilmeli ve daha fazla destek ayrılmalıdır. Özellikle mevcut kitle üretim birimleri ve insektaryumlar tam kapasite ile çalıştırılmalı, halen araştırma çalışmaları tamamlanmış bulunan biyolojik mücadele etmenlerinin bir an önce uygulamaya verilmesi için uygun kitle üretim birimleri ve insektaryum tesisleri kurulmalı ve işletmeye açılmalıdır. Biyolojik preparatların kimyasal preparatlarla rekabet edebilmesi ve piyasada bulun durulması için gerekli tedbirler alınmalıdır. Böceklerde hastalığa neden olan fungal, bakteriyel ve viral etmenler ülke bazında çalışılmalı ve bunların biyolojik mücadelede kullanımı teşvik edilmelidir.

Ülkemiz çok zengin bir fauna ve flora sahiptir. Gen kaynağı ve doğal varlığımız olan bu çeşitliliğin korunması, toplanan gen kaynaklarının karakterizasyonu tamamlanarak, ıslah çalışmalarında kullanımı sağlanmalıdır.

Biyoteknolojinin geliştirilmesine yönelik araştırmalara önem verilmeli, tahmin ve uyarı sistemleri, feromonlar, cezbediciler, uzaklaştırıcılar, böcek gelişim düzenleyicileri, kısırlaştırıcılar ile ilgili olarak ülkemizde 1970'li yıllarda başlamış olan araştırmalardan elde edilen bulgular daha geniş olarak tatbikata yansıtılmalıdır.

İlaç kalıntıları değişik yollarla su kaynaklarına bulaşmaktadır. Gelişmiş bazı ülkeler, suların kirlenmemesi için önlemler almışlar ve su kaynakları, önemine göre bölgelere ayrılarak, çok hassas yerlerde ilaç kullanımı yasaklanmış, bazı yerlerde ise kısıtlanarak, tarım örgütlerinin

gözetim ve denetimi esas alınmıştır. Benzer sistemler ülkemizde geniş alanlarda da uygulanmalı, su kaynaklarının korunmasına daha fazla özen gösterilmelidir.

Pestisitlerin emniyetli taşınması sağlanmalı, pestisit ambalajlarının ve artık ilaçların emniyetle zararsız hale getirilmesi işi üzerinde önemle durulmalıdır.

Zirai mücadele alet ve makineleri, pestisitlerin biyolojik etkinliklerinde önemli rol oynamaktadır. Zirai mücadele alet ve makinelerinin biyolojik etkinlik testine tabi tutulduktan sonra ruhsatlandırılması etkili olacaktır.

Bitkisel üretimde, çoğaltma materyalinin (tohum, fide, fidan..vb.) sağlıklı olmasının ön koşul olması nedeniyle, bu materyalin sertifikasyonunda izlenmesi zorunlu olan test ve kontrolleri etkili olarak yapılmalı, sertifikalı üretim materyali kullanılması zorunlu hale getirilmelidir.

Üretimde geriye dönük olarak izlenebilirliğin sağlanması için çiftçi kayıt sistemi yeniden gözden geçirilmeli ve üreticinin de her türlü üretimle ilgili kayıtları tutması ve gerektiğinde bunları ibraz edebilmesi sağlanmalıdır.

Bitki Sağlığı Yasal Düzenlemeler; 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu, teşkilat hükümleri hariç halen yürürlükte bulunmaktadır. Bitki sağlığı ile ilgili bütün kuruluşların görüşleri alınarak, geniş katılımlı komisyonlar tarafından güncel hale getirilen 6968 sayılı Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu'nun Değiştirilmesi Hakkındaki Kanun Taslağının işleme konulması, ülke tarımı açısından faydalı görülmektedir.

Gelişmiş ülkelerde düzenli olarak yapılan epidemiyolojik çalışmalarla gıdalardan kaynaklanan enfeksiyon ve intoksikasyonlara ilişkin sağlıklı bir veri tabanı bulunmakta ve bu noktadan hareketle etkin kontrol stratejileri geliştirilmektedir. Buna karşın küresel gelişmelerden önemli düzeyde etkilenen gıda üretim ve kontrol sisteminde önemli sorunları olan Türkiye’de gıdalardan kaynaklanan hastalıklar ile bu hastalıklara ilişkin beşeri ve ekonomik kayıplara yönelik yeterli bir veri tabanı bulunmamaktadır.

Türkiye’de gıda kaynaklı hastalıklara ait epidemiyolojik veri tabanının bulunmaması da ‘Ulusal Gıda Güvenliği’ strateji planlarının yapılmasını güçleştirmektedir.

Avrupa Birliği ve Türkiye’de gıda yasaları; gıdaların üretildiği bitki ve hayvanların, hayvan yemlerinin, gıdalara katılan her türlü katkı maddesinin ambalaj malzemelerinin üretim, ithalat, işleme, nakliye, depolama ve dağıtım gibi tüketilinceye kadar geçen tüm aşamalarda izlenebilirlik tesis edilmesini öngörmektedir. Bunun nasıl yapılacağı her sektör için ayrı olup çözüm firmaların becerisine bırakılmıştır.

Denetim ve kontrol elemanlarının hizmet içi eğitim açısından yetersizlikleri söz konusudur.

Küçük işletmelerde çalışan vasıfsız işçi veya diğer çalışanların eğitim yetersizliği ve yetersiz hijyen uygulamaları güvenli olmayan gıdaların tüketime sunulmasına neden olurken gıda kaynaklı hastalık salgınlarının oluşması riski bulunmaktadır. Bu riskin azaltılmasında ilgili kuruluşlarca gerçekleştirilecek işçi eğitim programları ve gıda güvenliğinin iyileştirilmesi için gerekli yatırımların yapılması etkili olacaktır.

GDO'lu ürünlerin tüketici güvenliği ve bilgilendirilmesi açısından pazara sunumu, etiketleme, dış ticarete konu olacak ise bu ürünlerin analizlerinin yapılması için laboratuvar alt yapılarının iyileştirilmesi çalışmalarının hızlandırılması olumlu olacaktır. GDO kullanılarak üretilen gıda maddelerinde etiket bilgileri açıklayıcı olmalı ve yüzde oranları mutlaka belirtilmelidir. GDO'lar konusundaki tüketici hassasiyeti dikkate alınmalı, ancak bu konuda yapılacak çalışmalar önlenmemelidir.

AB ve yüksek kalite standartları gerektiren ülkelere yapılan ihracatlarda gıda güvenliğine ilişkin kuralların iç piyasada tüketime sunulan ürünlerde aranmaması çifte standartına son verilmelidir.

Hizmette bütünlüğün sağlanması için Belediyeler ve İl Özel İdareleri tarafından yerine getirilen gıda güvenliği ile ilgili görevlerin Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde toplanması sağlanmalıdır. Bunun alternatifi bu kurumlar arası yüksek düzeyde koordinasyonun temini veya bazı konularda işbirliğidir. Her alternatif ayrı bir yapılanma gerektirmektedir.

Gıda üretimi sürecinde ortaya çıkan atık ve artıkların çevreyi kirletmeyecek şekilde kontrolü ve ortamdaki uzaklaştırılması da gıda güvenliği ve çevre hijyeni açısından büyük önem taşımaktadır.

Günümüzde, Türk gıda sektörünün önemli sorunları arasında gıda kalite yönetim sistemlerinin oluşturulmamış olması gelmektedir. Bu durum, özellikle dış satımda sektör açısından sorun oluşturmaktadır. Türkiye'nin ekolojik avantajlarından kaynaklanan ürün çeşitliliği ve kalitesini ekonomik anlamda değerlendirmesi için; izleme, ambalajlama, muhafaza, dağıtım süreçleri ile gıda kalite ve kalite yönetim sistemlerinin geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır. Ayrıca gıdalardan kaynaklanan sağlık risklerinin azaltılması, toplumun yeterli ve dengeli beslenmesi, ürün kalitesinin güvence altına alınması ve tüketici haklarının korunması için bu bir zorunluluktur.

2.4. Uluslararası Mukayeseli Olarak Türkiye için Temel Göstergeler

Gıda güvenliği konusunda izlenebilir göstergelerin oluşturulmasında temel bazı yaklaşımların ortaya konması önem taşımaktadır. Öncelikle, hayvansal ve bitkisel kaynaklı gıdalara ilişkin geriye dönük izlemenin yani izlenebilirliğin sağlanabilmesi risk unsurlarının saptanmasında ve tehlikelerin önlenmesinde kullanılabilir. Risk analizine dayalı gıda güvenliği sisteminin oluşturulması, potansiyel tehlikelerin önlenmesinde etkili bir yol olup buna dönük araştırmalar arttıkça çok sayıda gösterge elde edilebilecektir.

Gıda güvenliğinin geliştirilerek izlenmesi ve göstergeler oluşturulabilmesi için bazı hususlar şu şekilde önerilebilir:

- İyi tarım uygulamalarına geçilmesi
- İzlenebilirliğin temini
- Mikrobiyolojik tehlikelerin ortaya konulması
- Bitki koruma ürünleri ile veteriner ilaç kalıntılarının saptanabilmesi
- Biyolojik toksinler, alerjik maddeler, bitki gelişimini düzenleyiciler, çevresel kirleticilerin izlenmesi
- İşletmelerin kayıt altına alınması-onaylanması
- Temel hijyen prensiplerinin yerleştirilmesi
- HACCP sisteminin uygulanması
- İyi uygulama rehberlerinin hazırlanması
- Risk değerlendirmesi yapılması
- Gıda katkıları kullanımının analizi ve izlenmesi
- Kimyasal bulaşanların analizi ve izlenmesi.

2.5. Uluslararası Yükümlülükler ve Taahhütler

Gıda mevzuatında uluslararası duruma baktığımızda Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) ile Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından kurulan “Kodeks Alimentarius Komisyonu” kaliteli ve güvenli ürünlerin üretilerek tüketicilere sunulmasını sağlamaya çalışarak, gıda maddelerine yönelik asgari kalite ve güvenlik kriterlerini belirleyerek dünya ülkelerine tavsiyelerde bulunmaktadır. Ülkemiz 1963 yılında bu komisyona üye olmuştur. Bu komisyonda ülkemizi Tarım ve Köyişleri Bakanlığı temsil etmektedir. Temas noktası ise Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’na bağlı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü’dür. Ülkemizde gıda kodeksi ile ilgili çalışmalar uzun yıllardır yürütülmektedir.

Birleşmiş Milletler nezdinde Kodeks Alimentarius Komisyonu ve Komite toplantılarının takip edilmesi ülke çıkarlarımızın uluslararası platformda korunması ve savunulması için önemli bir unsurdur.

Bir diğer unsur ise Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'dür. DTÖ tarafından Kodeks Alimentarius komisyonu tarafından kabul edilen kriterler doğrultusunda insan sağlığının korunması ile gıda ve tarım ürünleri ticaretinin serbestleşmesi amacıyla yönlendirme yapılmaktadır. Nitekim bu doğrultuda da DTÖ tarafından Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması (SPS) ve Ticarete Teknik Engeller Anlaşması (TBT) ile güvenli, kaliteli ve çevreye zarar vermeyen gıda üretimi ve ticaretinin kuralları belirlenmektedir.

Ülkemizde SPS Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü, TBT anlaşmalarında Dış Ticaret Müsteşarlığı temas noktası olarak belirlenmiştir.

Avrupa Bitki Koruma Organizasyonu (Europe Plant Protection Organization- EPPO) tüm üye ülkeleri ortak bir bitki koruma çatısı altında toplamak ve uygulamaları standartlaştırmak amacıyla kurulmuş bir organizasyondur. Türkiye de EPPO'ya üye ülkelerden biridir.

Türkiye'de başlıca hayvan hastalıklarının eradikasyonu için global bir strateji geliştirilip uygulanması ve Uluslararası Salgın Hastalıklar Ofisinin (OIE) A ve B listelerinde yer alan hastalıkların kontrolü veya eradikasyonuna yönelik acil durum planlarının tamamlanması temel gereklerdendir.

2.6. İlgili Taraflar ve Roller (Kamu, Özel sektör, Sivil toplum Kuruluşları vb.)

Devlet kurumlarının AB mevzuatıyla ilgili noksanlıkları bir an önce tamamlaması, bunların uygulamaya sokulması ve gerekli yapısal değişikliklerin gerçekleştirilmesi zorunlu bulunmaktadır.

Gıda güvenliğinde en büyük tehlikeyi oluşturan kayıt dışı üretim ve pazarlama ve bunun yarattığı haksız rekabetin son derece sıkı piyasa denetimleriyle önlenmesi, insan ve hayvan sağlığı ile ilgili hususlarda toplumun bilinçlendirilmesi, bu konularda faaliyet gösterecek sivil toplum kuruluşlarına destek verilmesi önemli görülmektedir.

Özel sektörün üretimde Çiftlikten-Sofraya Gıda Güvenliği genel kurallarına uygun bir şekilde yeniden organize olması, gıda üretim tesislerinin başta HACCP olmak üzere İyi Tarım Uygulamaları, İyi Üretim Uygulamaları, İyi Hijyenik Uygulamalar, İyi Laboratuvar Uygulamaları, ile ISO 9000, ISO 22000, ISO 9001-2000 gibi gıda güvenliğini sağlamaya

yönelik araçlara uyum sağlayacak hususları gerçekleştirmeleri, üretimde görev alan personelin gıda güvenliği konularında eğitilmeleri gerekmektedir.

Türkiye’de etkin olarak gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı sistemlerinin tesisi için bilimsel araştırmalar ilgili araştırma kuruluşlarınca ve sektördeki diğer paydaşlarla işbirliği içinde gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin organizasyonu gerçekleştirerek, gerek üreticilerin ve gerekse tüketicilerin gıda güvenliği konularında bilgilendirilmeleri ve bilinçlendirilmeleri için gerekli her türlü yayım, eğitim hizmetlerini düzenlemesi gıda güvenliğinin sağlanmasında katkı yapacaktır.

2.7. GZFT Analizi

Özel İhtisas Komisyonu çalışmasında gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı konusunda ortaya konulan güçlü, zayıf yönler ile fırsat ve tehditler aşağıdaki tablolarda gruplandırılmış şekilde sunulmaktadır. Bu bulgular komisyon çalışması sırasında yürütülen moderasyon uygulaması çerçevesinde elde edilmiştir.

Türkiye’de Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Alanındaki Güçlü Yönler

1	Güçlü bir gıda üretim potansiyeli, gelişen gıda sanayi ve tarım sektörünün çekim gücü
	Hayvansal varlığımızı niceliksel ve niteliksel olarak geliştirmeye uygun coğrafi koşullar ve çeşitliliğin bulunması
	İhracat olanaklarının bulunması
2	Organik tarım yapabilecek altyapının bulunması
3	Kamuda araştırma altyapısının olması
	Akredite olmuş gıda ve yem laboratuvarlarımızın olması
	Hayvan sağlığı ile ilgili laboratuvarlarımızın bulunması
	Zirai Mücadele teknik talimatların mevcudiyeti ve günün şartlarına uygun hale getirilmesi
4	AB gıda güvenliği mevzuatına uyum çalışmalarının devamlılığı
	AB modelinin örnek alınması sistemin buna göre yerleştirilmesi
	AB’nin konuya verdiği önem nedeniyle hedef için maddi kaynak bulma kolaylığı
5	Evde yemek hazırlama ve yeme alışkanlığının yaygınlığı
6	Konunun sahibi mesleklerin altyapısının bulunması ve meslek mensuplarının istihdamına fırsat verilmiş olması
	Yetişmiş işgücü (genç-dinamik)
	Gelişmek arzu ve isteği
	Hayvan sağlığı-laboratuvar teşhis, kontrol ve araştırmada yetişmiş eleman potansiyeli

7	Tüketicilerin gıda güvenliği konusunda tedirgin-hassas olması
	Tüketicilerin kolay bilinçlendirmeye açıklığı
	Temizlik ve hijyenin "sosyal hayat, kültür,din"deki ayrıcalıklı yeri
	Gıda sektörünün tüketici taleplerini dikkate alması
8	Girişimci sayısının artması
9	Hayvan hastalıklarına karşı aşı ve biyolojik madde üretiminde kamu ve özel sektördeki gelişmeler

Türkiye'de Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Alanındaki Zayıf Yönler

1	İşletmelerin tescillenmemiş olması (tarım ve gıda sektöründe kayıtdışılık)
	Kayıtdışı üretim ve tüketim
	Yüksek girdi maliyetleri
	Kişi başına düşen milli gelirin düşüklüğü
	İşletme sayılarının fazlalığı ve küçük ölçekli oluşları
	Uzakdoğu ve Güney Amerika ülkelerinin ucuz üretimi
	Tarım ve gıda sektörü (işlenmiş ve işlenmemiş) arasında entegrasyon ve koordinasyonun kurulmamış olması
	Kaliteye göre fiyat belirlenmemesi
	Sektördeki idari, teknik ve mali yetersizliklik
	Standart kalite üretim yapılmaması
	Birincil üretimde birim üretici başına düşen hayvan sayısı ve tarla büyüklüğünün azlığı
	Kaliteli ham ve yardımcı madde temininde güçlükler
	İdari sorunlar nedeniyle dış pazarlarda güvensizlik yaşanması
İş hayatındaki disiplinsizlik ve iş ahlakı yetersizliği	
2	Yetkinin tek elde toplanamaması
	Kontrol personelinin hijyen ve sanitasyon konusunda eğitim yetersizliği
	Bitki sağlığı ile ilgili yeterli kontrol ve yaptırımın olmaması
	Gıda ve yeme ilişkin davaların görüleceği ihtisas mahkemelerinin olmaması
	Kamu denetim sistemi ve otokontrol anlayışının yetersizliği
	Denetimde ve araştırmada çalışan personelin özlük hakları yetersizliği
	İzlenebilirliğin sağlanamaması
	İşletmelerde GMP ve HACPP kontrolünde kamu kurumlarının yetersizliği ve etkinsizliği
	Devlet adına gıda denetim ve kontrol hizmetleri yapan birimlerin dağınık olması
	aralarında yeterli koordinasyon olmaması
	Üretici ve tüketicilerde örgütlenememe
	GDO gıdaların ithalatı, üretimi kontrolündeki belirsizlikler ve kontrollerde akredite olmuş laboratuvar eksikliği
	Çevre ülkelerden yapılan ithalatlar gıda güvenliği olmayan ürün ve materyal girişi
	Politik kaygılar (yetki paylaşımı açısından) belediyeler sorunu
	Gıda kaynaklı hastalıklara ait ulusal veri tabanı bulunmaması ve bilgi ağı sistemi olmaması
Gıda güvenliğine ilişkin parametrelerden oluşan bir veri tabanı eksikliği	
Yalnız gıda güvenliği ile ilgili üst bir kurumun bulunmaması	
Coğrafi bilgi sistemleri kullanımının yetersizliği	
Yerel ürünlere yönelik mevzuatın yetersizliği	

2	Ambalaj ve etiket bilgilerindeki belirsizlik
	Kontrol personelinin sayıca yetersizliği
	Kontrol personelinin eğitim aldıkları alanda görevlendirilmemeleri,
	Denetim ve kontrol araç ve malzemelerinin yetersizliği ,
	Denetim ve kontrol için ayrılan bütçenin yetersizliği ve zorunlu tasarruf tedbirleri,
	Denetim ve kontrol personelinin can güvenliğinin sağlanmaması
	Kontrol ve denetim için araba sayısı yetersizliği,
	Kontrol ve denetim birimlerine ve personeline politik baskı yapılması,
	Birincil üretim (yetiştiricilik) aşamasında hijyen uygulamalarında ve sisteminde eksiklik,
	Personelde yabancı dil bilgi eksikliği,
	Denetim ve kontrolde kalite alt yapısının yetersizliği,
	Gıda işletmelerinin bağlı oldukları meslek odası, dernek vb. kuruluşların sektörü ve işletmecileri yeterince bilgilendirmemesi, eğitim faaliyetlerinde yetersizlikler,
	Birincil üretim aşamasında kamu tarafından denetim ve kontrol olmaması
	3
Biyolojik mücadele ve entegre mücadeleye önem verilmemesi	
Bitki sağlığının sadece kimyasal mücadele olarak görülmesi	
Hayvan hareketlerinin kontrolünde yetersizlik (kaçak hayvan girişleri)	
Türkiye'nin doğu komşularından hayvan hastalıklarının yayılma riski	
Genel hayvan kayıt sisteminin yetersizliği	
4	Bitkisel üretimde kayıt sisteminde yetersizlik
	Ülke genelinde ilişkili mesleklerin eğitim programında gıda güvenliğinin yeterince ele alınmaması
	Mesleki kaygılar nedeni ile çiftlikten sofraya gıda güvenliği yaklaşımına uzak kalınması
	Üreticilerin bilinçli ve eğitilmiş olmaması
	Nitelikli uzman eksikliği
	Tüketici eğitiminde eksiklik
	Uygulamalı arge çalışmalarının eksikliği (altyapı + bütçe)
	Araştırmada usta çırak ilişkisinin olmaması (istihdamda sürekliliğin olmaması)
	Ulusal gıda güvenliği araştırmalarının tek elden izlenememesi
	Gıda kaynaklı hastalıklara ait ulusal veri tabanının bulunmaması
Eğitilmiş nitelikli personelin yetersiz istihdam olanakları ve uzmanlık alanı dışında çalışmaları	

Türkiye’de Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Alanındaki Fırsatlar

1. Genç ve eğitilmiş bir nüfusun yetişmesi
2. Tüketicilerin kolay bilinçlendirmeye açıklığı
3. Toprak büyüklüğü, iklim çeşitliliği, genetik zenginlik
4. Coğrafi koşullarımızın hayvan popülasyonu çeşitliliği yönünden uygun oluşu ve yeni yetiştirme teknikleri
5. Hayvan sağlığında Türkiye'nin bölgesinde ürün ve hizmet sağlayıcı potansiyeli
6. Organik tarım yapabilecek altyapının bulunması
7. Girişimci sayısının artması
8. Dünya pazarlarında kaliteli gıda isteğinin sürekli büyümesi

Türkiye’de Gıda Güvenliği, Bitki ve Hayvan Sağlığı Alanındaki Tehditler

1. Yerleşmiş olan tüketim alışkanlıklarının (sokak sütü ve açıkta satılan yiyeceklerin satın alınması gibi) değiştirilmesinin zaman alıcı olması
2. Üretici ve Tüketicilerin örgütlenme konusundaki çekimserliği
3. Kontrolsüz üretim yapan yerlerin sayıca fazla olması ve coğrafi büyüklük nedeni ile kayıt dışı üretime devam edebilme olasılıklarının yüksek olması.
4. Sektördeki idari, teknik ve mali yetersizlik
5. Çevre ülkelerden yapılan ithalat, güvenli olmayan ürün ve materyal girişi
6. Politik kaygılar (yetki paylaşımı ve denetimin sağlıklı olması açısından)
7. Hayvan hareketlerinin kontrolünde yetersizlik (kaçak hayvan girişleri)
8. Türkiye'nin doğu komşularından hayvan hastalıklarının yayılma riski
9. Üreticilerin bilinçli ve eğitilmiş olmaması
10. Tüketici bilinçliliğinde eksiklik

3. AB'YE KATILIM SÜRECİNİN ETKİLERİ

3.1. İlgili Alanda/Sektörde AB Müktesebatı ve Uyumun Mevcut Düzeyi

AB'nin tarımla ilgili konulardaki müktesebat listesi Avrupa Birliği Genel Sekreterliği internet sayfasında verilmiştir. Belirtilen müktesebat aynı zamanda gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı hususlarını da içermektedir. AB'de gelişen ve değişen şartlara göre her geçen gün bu müktesebata yenileri de eklenmektedir.

AB ile Tarım ve Kırsal Kalkınma ve Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı konularında tarama süreci devam etmektedir. Bu süreçte ilk aşamada AB Komisyonu tarafından Türkiye'ye müktesebatın sistematik ve detaylı sunumu yapılmış, sonrasında Türkiye kendi mevzuatını ve sektör detaylarını AB tarafına aktarmıştır.

AB müktesebatı 100.000 sayfa civarında olup, bunun yarısı tarım konularını kapsamaktadır. Tarım konularının büyük bir bölümü de gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığıyla ilgilidir.

AB Müktesebatının Üstlenilmesine Dair Türkiye Ulusal Programında büyük bölümü gıda güvenliği, bitki ve hayvan sağlığı konularında olmak üzere tarımla ilgili 161 mevzuat uyumu çalışması bulunduğu görülmektedir. Bunun 26'sı halen hayata geçirilmiş olup, gerçekleştirme oranı yüzde 16'dır.

Bu durum dikkate alındığında mevzuat uyumu ve uygulamaya geçirilmesinin güçlüğü ortadadır.

AB mevzuatına uyumun hızla sağlanabilmesi için aşağıdaki hususların gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

- Müktesebatın üstlenilmesi,
- Bir genel strateji oluşturulması,
- İlgili Bakanlıklar arası yakın işbirliği,
- AB ile uyumlu yeni mevzuat çıkartılması,
- Ulusal Parlamento ile işbirliği,
- Komisyon ile işbirliği,
- Bu alanda çalışacak personelin etkin bir şekilde eğitimi,
- İlgili tüzükler için gerekli idari yapıların kurulması,
- Ulusal yasaların buna uydurulması,
- Direktiflerin ulusal mevzuata aktarılması,
- İlgili Bakanlıklarda yasa tasarılarının değerlendirilmesi,

- Yüksek ortak standartlara sahip bir iç pazara girmeyi sağlayacak, çevre, gıda güvenliği gibi konularda AB mevzuatının gereğinin yerine getirilmesi,
- Kapasitenin güçlendirilmesi (mevzuatı uygulayacak kuruluşların oluşturulma veya varsa güçlendirilmesi, gerekli parasal kaynak ve elemanların sağlanması, mevcutlarının eğitimi, parasal kaynakların planlanması ve zamanında tahsisi, bu arada yeni üye devlet deneyimlerinden yararlanma)
- Uygulayıcı yapıların güçlendirilmesi (gümrükler, sınır kontrol noktaları, denetim sistemi ve kontrol laboratuvarları)

3.2. AB'ye Tam Olarak Uyum Sağlanması Halinde Beklenen Etkiler

AB gıda mevzuatına tam uyum sağlanmasıyla AB'ye girişle beraber gıda güvenliği konusunda önemli gelişmeler sağlanacaktır.

- En düşük şüphe olasılığında dahi acil önlemlerin alınması,
- Tüketicilerin karşı karşıya olduğu asimetrik bilgilendirmenin ortadan kaldırılması,
- Çiftlikten sofraya tüm aşamaların kayıt altına alınması sonucu olarak tüm aşamalarda güvenlik kurallarına uygun üretim ve pazara sunum, çevreye olan olumsuz etkilerin azaltılması,
- Çevre sağlığının sağlanması, üreticinin kontrol altında üretim yapması ile maliyet ve ürün kayıplarının azaltılması sonucu kayıpların önlenmesi,
- Et, süt ve su ürünleri işletmeleri başta olmak üzere gıda üreten ve satan işyerlerinin hijyen şartları ve teknolojik alt yapısının geliştirilmesi,
- Bütün küçük ve büyükbaş hayvanlar ile bunların hareketlerinin kayıt altına alınarak izlenmesi,
- Üretim zincirinde izlenebilirliğin sağlanması ve kayıt dışı üretimin küçültülmesi,
- İhracatta geri dönen gıda maddelerinin oranının azaltılması ve AB'den gelen hızlı alarm-bildirim sayılarının azaltılması,
- Gıda sanayiinde faaliyet gösteren ihracat performanslarının olumlu yönde etkilenmesi,
- Tüketicilerin güvenli gıdaya ulaşması,
- Her türlü kontrolü yapabilen güçlü bir gıda kontrol sistemi oluşturulması,
- Kalifiye iş gücüne olan ihtiyacın artması ve yeni iş olanaklarının doğması,
- Güvenli gıda üretimi yapamayan işletmelerin üretimden men edilmesi,

- Denetim ve kontrol hizmetlerinin rasyonelleşmesi,
- İşletmelerin potansiyel pazar olanaklarının artması ile mali yapılarının güçlenmesi,
- AB üyeliği ile Türkiye’de AB’deki çiftlikten sofraya gıda güvenliği yaklaşımının benimsenmesi ve AB’deki gibi gıda güvenliği uygulamalarında standartlaşma sağlanması,
- AB’nin hızlı uyarı sistemine tam entegrasyon sağlanması, böylece ithalat ve ihracat kontrollerinin AB’den elde edilen risk verilerine göre gerçekleştirilmesi,
- Türkiye’deki resmi kontrol sisteminin kalitesinin artması,
- Gıda politikalarında istikrar, şeffaflık sağlanması,
- Yeni teknolojilerin kullanımının yaygınlaştırılması,
- Tüketicinin, üretici ve işleyicilerin gıda güvenliğine yönelik bilincinin artırılması,
- AB’nin Ortak Tarım Politikasına ve ürün bazında Ortak Piyasa Düzenine uyum sonucunda; gıda güvenliği kriterlerinin sağlanması ve bu konuda mali destek alınması,
- AB’de karar alma mekanizmalarına katılım,
- Hayvanların kayıt altına alınması, hastalıkların eradikasyonu gibi konulara ciddi mali kaynak ve insan gücü ayrılması.

3.3. AB’ne Üye Olan Ülkelere Tanınan İstisnalar

İstisna (derogasyon), AB tarafından yeni veya mevcut bir üye devlete, belirli bir topluluk mevzuatını uygulamama veya sadece kısmi olarak uygulama konusunda verilen geçici bir izindir. Geçiş dönemi ise, yeni üye devlete sınırları içerisinde belirli bir mevzuatı üye olduğu tarihten belirli bir dönem sonrasına kadar uygulaması konusunda verilen izindir.

Kalıcı istisna oldukça nadirdir. AB’ye son olarak üye olan 10 ülke için herhangi bir kalıcı istisna öngörülmemiştir. Dolayısıyla, herhangi bir mevzuat veya mevzuatın bir bölümü sözkonusu olduğunda geçici istisnalar ile geçiş dönemi arasında kavramsal açıdan fark bulunmamaktadır. Ancak aralarındaki tek fark prosedürel olup, geçiş dönemleri için bir geçiş takvimi sunulması gerekirken, istisnalarda herhangi bir takvim sunulmasına gerek olmamasıdır.

Gıda Güvenliği, Hayvan ve Bitki Sağlığı Özel İhtisas Komisyonunun ilgi alanına giren konularda, bir önceki genişleme sırasında karara bağlanan geçiş dönemi ve/veya istisna hükümlerinin bir bölümü aşağıda özetlenmiştir.

- Letonya, Litvanya, Polonya, Malta, Güney Kıbrıs ve Macaristan'a AB'nin yağ oranı kriterlerine uymayan işlenmiş sütün pazarlanması konusunda yaklaşık 5 yıllık bir istisna verilmiştir. Bu tür sütler sadece ilgili ülkede pazarlanabilecek (yani serbest dolaşıma girmeyecek) ya da AB dışındaki ülkelere ihraç edilebilecektir.

- Romanya'nın Macaristan'dan daha sonra üye olacak olması nedeniyle bu iki ülke arasındaki sınır kontrol noktasında canlı hayvan ve hayvansal ürünler konusunda farklı bir sınır kontrol rejiminin geçici olarak uygulanması üzerinde anlaşmaya varılmıştır.

- Halk sağlığı alanındaki geçiş süreleri esas itibarı ile tesislere yönelik ve aşağıdaki gibi olmuştur:

* Et işletmeleri konusunda Polonya'da 332, Çek Cumhuriyeti'nde 44, Macaristan'da 44, Letonya'da 77, Litvanya'da 14, Slovakya'da 1 tesise,

* Polonya'da 113, Letonya'da 11, Litvanya'da 1 süt işletmesi Polonya da 40, Çek Cumhuriyeti'nde 7, Letonya da 29, Litvanya'da 5 ve Slovakya'da 1 balık işleme tesisine,

* Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde 1'er yumurta tesisine geçiş süresi verilmiştir.

Malta ve Polonya da AB'ye uyumlu olan bazı mandıraların, AB standartlarına uygun olmayan sütleri ayrı üretim hatlarına kabul edebilmesi için geçiş süresi verilmiştir. Bu tür ürünlerin özel olarak etiketlenmesi ve diğer AB ülkelerine pazarlanmaması gerekmektedir.

Geçiş sürelerine bakılığında bunların 6 ay ile 3 yıl arasında değiştiği gözlenmektedir. Geçiş süresi zarfında, geçiş süresi verilen tesislerde üretilen ürünlerin farklı bir şekilde etiketlenmesi ve herhangi bir şekilde diğer AB ülkelerinin pazarına arz edilmemesi gerekmektedir.

Yukarıda ifade edildiği gibi bir kısım derogasyonlar bulunmasına karşın genel olarak gıda hijyeni konularında kalıcı bir derogasyonun verilebileceği düşünülmemelidir. Türkiye de geçiş sürecinde örneğin sütteki somatik hücre, mikroorganizma sayısı, bazı hayvan hastalıklarının eradikasyonu gibi bir kısım konularda geçici istisnalar isteyebilecektir. Ancak, buna benzer konular müzakere sırasında ortaya çıkabilecek, belirli bir takvime bağlanarak AB mevzuatına ne zaman tam olarak uyulacağını belirtilmesi gerekecektir.

Gıda güvenliği veya hijyen mevzuatı esas itibarı ile geçiş süresi veya istisna talep edilebilecek bir mevzuat değildir. Bu mevzuata uyum sağlanması ve uygulanması konusunda en azından yeni tesisler için herhangi bir geçiş dönemi veya istisna talebi söz konusu olamayacaktır.

3.4. Ayrıntılı Etki Değerlendirmesi Yapılması Önerilen Müktesebat

Etki analizi politika yapıcılara verecekleri kararların sonuçlarını gösterebilecek bir rehber özelliği taşımaktadır. Etki analizinde belirlenecek hedefler, politika dalgalanmalarından etkilenmeyecek şekilde objektif olmalıdır. Etki analizi, politika yürütücüleri tarafından son karar verilmeden önce olası politika değişikliklerinin veya önerilen yasaların etkisini değerlendirmeyi amaçlar.

Etki analizi yapılmasında,

- Sorunların analizi;
 - Hedeflerin belirlenmesi;
 - Seçeneklerin ortaya konulması;
 - Seçeneklerin etkilerinin analizi;
 - Avantaj ve dezavantajların karşılaştırılması,
- aşamaları bulunmaktadır.

Bu konuda birkaç örnek üzerinde durulabilir. Türkiye'nin AB'nin çiftlikten sofraya gıda güvenliği yaklaşımı ve izlenebilirliğin tesis edilmesi kapsamında tüm işletmelerde HACCP'in uygulanması gerekecektir. Ancak bu oldukça karmaşık ve modern olmayan işletmeler açısından uygulanması zor bir sistem olabilir. Ayrıca, HACCP her işletme için uygulanabilecek tek bir reçete özelliğinde olmadığı için her işletme için ayrı bir prosedür gerektirmektedir ve bu da uzman kadro ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Halihazırda yerli gıda sanayiindeki pek çok firma temel üretim teknolojisini kullanmaktadır. Sadece altı firmadan biri modern üretim teknolojisi ve kalite kontrolünü kullanmaktadır. Modern yatırımın çoğu kritik noktanın yakalanabilmesi için minimum işleme kapasitesi gerektirmektedir. Halihazırda pek çok iş kolunda faaliyet gösteren şirketlerin büyük oranı bu tür yatırımlar yapmak için çok fazla parçalıdır. Küçük şirketlerin ekonomik büyüklük kazanmak için genişleme yönünde yatırım yapmaları veya diğerleriyle birleşmeleri ya da işi bırakmaları gerekecektir.

Geçiş dönemi ve istisnalar esas itibarı ile kurulu tesisler bazında sözkonusu olabilir. Bu bağlamda gıda işletmelerinin başta genel ve özel hijyen kurallarına ilişkin mevzuat (852 ve 853/2004 sayılı tüzükler) olmak üzere, bazı mevzuata uyum sağlamak için gerekli yatırımları belirlemek üzere bir etki analizi çalışması yapılması ve finansman planı çıkarılması gerekmektedir. Bu planlar çerçevesinde, müzakereler sırasında tesisler özelinde geçiş süresi veya istisna talep edilmesi mümkün olabilecektir. Bu kapsama daha çok süt ve et üreten ve işleyen tesisler özellikle hayvan sağlığı mevzuatı açısından girmektedir.

Diğer benzer bir husus hayvan refahı mevzuatı için sözkonusudur. Hayvan taşınmasında kullanılan araçlarda, hayvanların beslendiği tesislerde, AB mevzuatı çerçevesinde birtakım yatırımlar yapılması gerekmektedir.

Bu başlık altında etki analizi yapılması gereken konulardan birisi, belirli hayvan hastalıklarını kontrol altına almak ve eradike etmek için gereken harcamaların büyüklüğünün ortaya konulmasıdır. Hastalıklarla mücadele konusunda AB kaynaklarından çok ciddi yararlanılması mümkün olmayacağından bunların ulusal bütçeden karşılanması, bu harcamalar için daha sonra gerekli programlamanın yapılması ve kaynakların ayrılması önemlidir. Kamu açısından bu konuda bir etki analizi gerçekleştirilmesi düşünülmelidir.

Tam yem yasağı konusu, diğer etki analizi çalışması yapılması gereken konulardan birisidir. Özellikle bazı alt sektörlerde hayvansal yan ürünlerden elde edilen yemler aynı tür hayvanların beslenmesinde kullanılmaktadır. Tam yem yasağının bu gibi alt sektörlerde faaliyet gösteren firmaları ekonomik açıdan nasıl etkileyeceğinin ve dolayısıyla bu uygulamaya ne zaman geçilmesi gerektiği gibi konularda bir etki analizi yapılması gerekmektedir.

Bitki sağlığı alanındaki en önemli düzenlemelerden birisi bitki koruma ürünlerinin piyasaya arzına ilişkin direktiftir. Bu direktif kapsamında, ruhsat başvurusunda bulunulan ilk defa piyasaya arzedilecek aktif maddeler için başvuru dosyasında yer alan verilerin korunmasına ilişkin bir madde bulunmaktadır. Bu husus beşeri tıbbi ürünlerdeki veri münhasiriyeti ile benzerdir. Bu konu ve veteriner tıbbi ürünler konusunda halihazırda Türkiye’de ruhsat almış jenerik ürünler için bir etki analizi çalışması yapılabilir. Bunlar Gümrük Birliği Kararının yükümlülüğü olduğundan, müzakereler sırasında bu konuda çok fazla manevra alanı bulunamayabileceği düşünülmektedir.

Gıda güvenliği şartlarının sağlanmasının zorunlu olduğu bir dönemde dağılık ve küçük aile işletmesi olarak faaliyet gösteren gıda işletmelerinin piyasaya direnci analiz edilebilir. Sektör dışına çıkan işletmelerin kayıpları ve alternatif iş olanakları değerlendirilmelidir. Piyasadan çekilecek bu işletmelerin ekonomik bir kayba neden olup olmayacağı ve gıda güvenliği koşullarının sağlanması halinde fırsat maliyeti hesaplanmalıdır.

Bu durumda Türkiye’deki gıda ve yem sektöründe AB’deki gıda güvenliği sisteminin tam olarak yerleştirilmesi ve uygulanmasından nasıl etkileneceğine dair bir etki değerlendirmesi yapılması uygun olacaktır.

4. GELECEĞE DÖNÜK STRATEJİ

4.1. 2013 Vizyonu

2013 vizyonu, mevcut biyoçeşitlilik ve hammadde zenginliğini, güçlü üretim ve işgücü potansiyeli ile değerlendirerek AB mevzuatıyla uyumlu çiftlikten-sofraya yaklaşımı ve izlenebilirlik çerçevesinde üretim yapmak; işletmeleri gıda güvenliği mevzuatının gerekliliklerini sağlayabilecek yapıya ve donanımına ulaştırmak, yetkilerin tek merkezde toplandığı güçlü bir yapılanma ile kamu kontrol/denetim sistemlerini etkin şekilde yürütmek, eğitim ve yayım hizmetlerini geliştirmek, Ar-Ge çalışmalarından elde edilen bilimsel verilere dayalı sürdürülebilir gıda güvenliği sistemini oluşturarak tüketici beklentilerini karşılayan güvenli gıdaları iç ve dış piyasalara sunmaktır.

4.2. Vizyona dönük Temel Amaç ve Politikalar, Öncelikler ve Tedbirler

4.2.1. Temel Amaçlar

-Halk sağlığı açısından birincil öneme sahip çiftlikten sofraya gıda güvenliğini tam olarak sağlamak,

-AB mevzuatının önemli bir bölümünü oluşturan gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı konusunda AB müktesebatına uyum ve uygulamaya ilişkin altyapının oluşturulmasıyla üyelik sürecine katkıda bulunmak,

-Gıda ürünleri iç ve dış ticaretini uluslararası normlara uygun olarak geliştirmektir.

4.2.2. Politikalar

-Mevcut insan işgücü, bilgi birikimi, girişimci yeteneği ve ülkemizin sahip olduğu biyolojik çeşitliliği en iyi şekilde kullanarak gıda güvenliği konusundaki çalışmaları AB gıda güvenliği politikalarını da dikkate alarak kararlılıkla sürdürmek,

-Gıda güvenliğinin sağlanması konusunda sistemin daha etkin işleyişine imkan verecek kurumsal ve yapısal düzenlemeleri tamamlamak,

-Üretim-tüketim zincirinde yer alan tüm aktörlerin gıda güvenlik sistemleri konusunda bilinçlendirilmelerine yönelik araştırma, yayım ve eğitim programlarına işlerlik kazandırmak,

-Mevcut tarımsal işletmelerle gıda üretim tesislerinin belli bir programa bağlı olarak hijyen normlarına uyum sağlaması için gerekli yatırımları belirlemek, finansman planlarını çıkarmak ve kaynak sağlamak,

-Gıda üretiminin tüm aşamalarını içeren izlenebilirliğin tesis edilmesi için bilgi aktarımını sağlamak,

-Kayıt dışı üretimi önlemek,

-Tarımsal ürünler ve gıda mamullerinde hijyenin sağlanması bakımından şebekeli içme suyu, kanalizasyon ve arıtma sistemlerini oluşturacak alt yapı yatırımlarını gerçekleştirmek, organize bölgeleri yaygınlaştırmak.

4.2.3. Öncelikler ve Tedbirler

- Kamu ve sivil inisiyatifin geliştirilmesi; yaratılan kaynaklarının (Kamu+Özel+AB) bu amaca dönük kullanıma açılması ve AB olanaklarının (mali) tüm kesimlere tanıtımı,

- Devletin gıda güvenliğine ilişkin denetim ve koordinasyon eksiklerinin giderilmesi,

- Gıda güvenliği sisteminde yer alan tüm tarafların meslek odaları, birlikler, kooperatifler, sivil toplum örgütleri (STK) ve sanayicilerin etkin şekilde örgütlenmesi ve sürece katılımının sağlanması,

- Tüketici, tarım üreticileri ve sanayicilerin gıda güvenliği alanında bilinçlendirilmesini sağlamak üzere eğitim vb. faaliyetlerin yürütülmesi konusunda ilgili taraflarla beraber projeler geliştirilmesi ve uygulanması,

- İzlenebilirliğin tesis edilmesi ve haksız rekabetin engellenmesi amacıyla kayıt dışı üretimin sisteme dahil edilebilmesi için ilgili Bakanlıklar ve yerel yönetimler arasında etkin bir koordinasyonun sağlanması,

- Gıda güvenliğini sağlamakla yükümlü kurumsal yapıda görev alan personelin yetki ve sorumluluğuna uygun eğitim ve uygulamaların yürütülmesi ve bunun sürdürülebilirliğinin sağlanması,

- AB sürecinde kamu kurumlarında çalışan personele yabancı dil eğitimi verilmesi ve bu konuda kaynak ayrılması.

4.2.4. Vizyona Dönük Temel Amaç ve Politikalar Matrisi

GIDA GÜVENLİĞİ, BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU STRATEJİ ALANLARININ GELİŞTİRİLMESİ			
SORUN ALANI	Üretim aşamasında bitki ve hayvan sağlığı konusundaki eksiklikler		
STRATEJİK AMAÇ 1	Hayvan Sağlığı alanında yaşanan altyapı sorunları ile hukuki eksikliklerin giderilmesi		
ÖNCELİKLE YAPILMASI GEREKENLER	ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	DİĞER DÜZENLEMELER
1-Hayvan hastalıkları eradikasyon projelerinin etkin bir şekilde uygulanması 2-Sınır kontrollerinin etkin hale getirilmesi 3-Hayvan hareketlerinin kontrolü açısından hayvan pazarların ve borsaların yeterli hale getirilmesi 4-Veteriner ilaç ve biyolojik maddelerin satış ve kullanımının kayıt altına alınması	1. 1734 Yem Kanunu 2. Hayvan kimlik sisteminin tamamlanması 3. 3285 sayılı Hayvan Sağlığı ve Zabıtası Kanununun AB'ye uyumlu hale getirilerek ilgili yönetmeliklerin çıkarılması	<i>Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (TKB)</i>	
STRATEJİK AMAÇ 2	Bitki Sağlığı alanında yaşanan altyapı sorunları ile hukuki eksikliklerin giderilmesi		
1- Bitki koruma ürünleri, ilaç ile bitki gelişmesini düzenleyen maddelerin satış ve kullanımının kayıt altına alınması 2-Ülkesel maksimum kalıntı limitlerinin (MRL) izlenmesi	Zirai mücadele ve zirai karantina kanununun AB ile uyumlu hale getirilmesi	<i>TKB</i>	

ÖNCELİKLE YAPILMASI GEREKENLER	ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	DİĞER DÜZENLEMELER
STRATEJİK AMAÇ 3	Üretimin her aşamasında izlenebilirliğin sağlanması		
İzlenebilirlik sistemlerinin kurulmasının bilimsel verilerle desteklenerek sürdürülebilirliğin sağlanması	Kayıt sistemlerinin geliştirilmesi ve birbirleri ile entegrasyonunun sağlanması (hayvan kayıt sistemi, çiftçi kayıt sistemi, gıda işletmelerinin kayıtları vb) İzlenebilirliğin takip, denetim ve kontrolünde sivil inisiyatifin devreye girmesi, özel sektörün sisteme etkin katılımı	TKB	Devletin sivil inisiyatifler tarafından yapılacak veya yaptırılacak oto kontrol sistemlerini denetlemesi
STRATEJİK AMAÇ 4	AB mevzuatına uyumun yanı sıra sistem ve model uyumunun gerçekleştirilmesi		
Gıda güvenliğini dikkate alan destekleme politikalarının AB politikaları gözetilerek oluşturulması	Destekleme mevzuatında gerekli düzenlemelerin yapılması ve izleme için kurumsal alt yapının oluşturulması	TKB , DPT, HM, DTM, ABGS	
Gıda işletmelerinin gıda güvenliği standartlarının artırılması için gerekli finansman kaynaklarının oluşturulması	Kırsal kalkınma stratejisi ile plan ve programlarının oluşturulması Teşvik mevzuatında düzenleme yapılması	DPT, TKB HM	
Gıda maddelerinin serbest dolaşımını sağlayacak mevzuatın tamamlanması	Türk Gıda Kodeksi yönetmeliğinin ürün tebliğlerinin tamamlanması	TKB	

GIDA GÜVENLİĞİ, BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU STRATEJİ ALANLARININ GELİŞTİRİLMESİ			
SORUN ALANI	Gıda güvenliği sisteminin yapısal sorunları		
STRATEJİK AMAÇ	Çiftlikten sofraya gıda güvenliğini sağlamak ve sürdürmek		
ÖNCELİKLE YAPILMASI GEREKENLER (Tedbir, Öncelik vs.)	ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	DİĞER DÜZENLEMELER
<p>1-Denetim ve kontrol mekanizmasının güçlendirilerek etkin uygulamasının sağlanması,</p> <p>2-Görevli personelin etkin bir çalışma yapabilmesinin altyapısının oluşturulması,</p> <p>3-Gıda İhtisas Mahkemelerinin kurulması,</p> <p>4-Gıda Güvenliği Ulusal Veri Tabanının oluşturulması</p> <p>5- Kamuda örgütsel yapının tarladan sofraya gıda güvenliği ile ilgili uygulama, izleme ve denetimi iyileştirmek üzere yeniden düzenlenmesi</p> <p>6- Kamu örgütlenmesinin gıda güvenliğinde tek merkezden koordinasyonu sağlayan, taşra teşkilatı bulunan şekilde oluşturulması, 5179 sayılı Kanunda öngörülen bilimsel kurulların görev ve etki alanının Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesinde olduğu gibi düzenlendiği bir yapının beraber ele alınması</p>	<p>1. Yürürlükteki 5179 sayılı Kanunun AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi için; yetki ve sorumluluğun tek otoritede toplanması, “bitki sağlığı”, “hayvan sağlığı”, “yem” ve “su ürünleri” mevzuatının bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak entegre bir Gıda Güvenliği Mevzuatının oluşturulması</p> <p>2. Kamu örgütlenmesi içinde çalışan personelin yetki ve sorumluluğunun iş tarifleri dahilinde özgür karar almasını sağlayacak yönde gerekli her türlü düzenlemenin yapılması ve bunların uygulamaya geçirilmesi</p> <p>3. Gıda Güvenliği ile ilgili ihtisas mahkemelerinin kurulması için ilgili mevzuatın oluşturulması (TCK).</p> <p>4. Yetkili tek otorite bünyesinde insan sağlığı ile ilgili olarak çalışan diğer kurum ve kuruluşlarda bulunan gıda güvenliğine ilişkin her türlü veri ve araştırma sonucunun toplanacağı bir merkezi veri sistemi oluşturulması</p> <p>5. Bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak gıda güvenliği sisteminin işlerliği ve etkinliği için TKB'nin yeniden yapılandırılması</p> <p>6. Gıda güvenliğinin sağlanmasında koordinasyonun temini açısından tek merkezli bir denetleme ve izleme sistemi kurulması, şeffaflık ve bilimselliğin sağlanması açısından 5179 sayılı Kanunda öngörülen bilimsel kurulların tüm gıda güvenliği alt konularını kapsayacak şekilde (AB örnek alınarak) geliştirilmesi için mevzuat düzenlenmesi</p>	<p><i>TKB</i></p> <p><i>TKB</i></p> <p><i>Adalet Bakanlığı</i></p> <p><i>TKB</i></p> <p><i>Başbakanlık, TKB</i></p> <p><i>TKB</i></p>	<p>1. Gıda güvenliği sisteminde yer alan tüm tarafların meslek odaları, birlikler, kooperatifler, sivil toplum örgütleri (STK) bazında örgütlenmesinin ve tüm sürece katılımının sağlanması</p> <p>2. İzlenebilirliğin tesis edilmesi ve haksız rekabetin engellenmesi amacıyla kayıt dışı üretimin sisteme dahil edilebilmesi için ilgili Bakanlıklar ve yerel yönetimler arasında etkin bir koordinasyonun sağlanması</p> <p>3. Gıda güvenliği otoritesinde görev alan personelin yetki ve sorumluluğuna uygun eğitim, planlama ve uygulamaların sürdürülebilirliğinin sağlanması.</p>

GIDA GÜVENLİĞİ, BİTKİ VE HAYVAN SAĞLIĞI ÖZEL İHTİSAS KOMİSYONU STRATEJİ ALANLARININ GELİŞTİRİLMESİ			
SORUN ALANI	Ar-Ge, Eğitim ve Yayındaki eksiklikler		
STRATEJİK AMAÇ-1	Gereksinim duyulan alanlarda işbirliği içinde Ar-Ge çalışmaları yürütülmesi ve sonuçlarının uygulanmasının sağlanması		
ÖNCELİKLE YAPILMASI GEREKENLER (Tedbir, Öncelik vs.)	ÖNGÖRÜLEN DÜZENLEMELER	SORUMLU VE İLGİLİ KURULUŞLAR	DİĞER
1- Ulusal Gıda Güvenliği Araştırma Programının Başlatılması 2- Belirlenecek öncelikli alanlarda Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesi 3- Ar-Ge sonuçlarının uygulamaya aktarılması Ulusal veri tabanının oluşturulması ve geliştirilmesi (hayvan, bitki ve gen kaynakları, gıda kompozisyon tablosu, Ar-Ge sonuçları ve gıda kaynaklı hastalıklar, vb.)		1. TKB, SB, TÜBİTAK 2-3. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Üniversiteler, TÜBİTAK 4. TKB, TÜİK, Sağlık Bak.	
STRATEJİK AMAÇ-2	Yaygın eğitim-yayım ve tüketici bilinçlendirilmesi		
1- Üreticilerin Eğitim-Yayım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması 2- Tarım ve gıda işletmelerinde çalışan ara teknik kademe personelin eğitimi 3- Tüketicinin bilinçlendirilmesi	İlk ve orta okul müfredatında gıda güvenliği konusuna yer verilmesi	TKB TKB, Milli Eğitim Bak. Milli Eğitim Bak. TKB, TRT, STK,	Tüketicilerin gıda güvenliği alanında bilinçlendirilmesini sağlamak üzere eğitim vb. faaliyetlerin yürütülmesi konusunda ilgili taraflarla beraber projeler geliştirilmesi ve uygulanması. Yaratılan kaynakların (Kamu+Özel+AB) başta sivil inisiyatif olmak üzere bu amaca dönük kullanıma açılması. AB olanaklarının (mali) tüm kesimlere tanıtımı.

5. UYGULAMA STRATEJİLERİ

5.1. Mevzuat - Kurumsal Düzenlemeler

- * İlk ve orta okul müfredatında bitki ve hayvan sağlığı ile gıda güvenliği konusuna yer verilmesi,
- * Kayıt sistemlerinin geliştirilmesi ve birbirleri ile entegrasyonunun sağlanması (hayvan kayıt sistemi, çiftçi kayıt sistemi vb),
- * İzlenebilirliğin takip, denetim ve kontrolünde sivil inisiyatifin devreye girmesi, özel sektörün sisteme etkin katılımı,
- * İthalat ve ihracata yönelik AB yasal düzenlemelerinin adaptasyonu ve uygulanması,
- * Yürürlükteki 5179 sayılı Kanunun AB mevzuatı ile uyumlu hale getirilmesi için; yetki ve sorumluluğun tek otoritede toplanması, “bitki sağlığı”, “hayvan sağlığı”, “yem” ve “su ürünleri” mevzuatının bütünsel bir yaklaşımla ele alınarak entegre bir gıda güvenliği mevzuatının oluşturulması,
- * Bütüncül bir yaklaşımla ele alınacak gıda güvenliği sisteminin işlerliği ve etkinliği için Tarım ve K. Bakanlığının yeniden yapılandırılması,
- * Gıda güvenliği otoritesine bağlı olarak çalışan personelin yetki ve sorumluluğunun iş tarifleri dahilinde özgür karar almasını sağlayacak yönde gerekli her türlü düzenlemenin yapılması ve bunların uygulamaya geçirilmesi,
- * Gıda Güvenliği ile ilgili ihtisas mahkemelerinin kurulması için ilgili mevzuatın oluşturulması,
- * Yetkili tek otorite bünyesinde insan sağlığı ile ilgili olarak çalışan diğer kurum ve kuruluşlarda bulunan gıda güvenliğine ilişkin her türlü veri ve araştırma sonucunun toplanacağı bir merkezi sistem oluşturulması,
- * Ulusal bilgi ağı sisteminin kurulması,
- * Küçükbaş tek tırnaklı ve kanatlı hayvan kayıt sistemi ile ilgili yönetmeliklerin hazırlanması,
- * Bulaşıcı hayvan hastalıkları ile ilgili eradikasyon program yönetmeliklerinin düzenlenmesi,
- * Türk Gıda Kodeksi yönetmeliğinin ve ürün tebliğlerindeki eksikliklerin tamamlanması.

5.2. Mali Kaynaklar

AB müktesebatına uymak için mali kaynakları iki alt grup altında toplamak mümkün bulunmaktadır.

I. Grubu ulusal kaynaklar teşkil etmektedir:

- Genel ve katma bütçeli kamu kuruluşların bütçeleri
- Özel sektör kuruluşlarının bütçeleri
- Sivil toplum kuruluşlarının bütçeleri.

Ülke mali yıl konsolide bütçe tutar ve kalemleri dışında kalan çok çeşitli ve dağınık bulunan bütçe kalemlerini tespit etmek, belirli bir veri tabanı bulunmadığı için mümkün olamamaktadır.

II. Grubu AB Bütçesi oluşturmakta olup,

- Hibe imkanları
- Kredi imkanları

olarak iki imkandan bahsedilebilir.

Türkiye 2002 yılına kadar, Akdeniz Ülkelerine sağlanan mali yardımlar (MEDA) kapsamındaki finansal kaynaklardan yararlanma imkanına sahip olmuştur. Bu ÖİK'nin kapsamına giren projelerden en önemlisi MEDA programından desteklenen Gıda Denetimi Hizmetlerine Destek projesidir. Yaklaşık 10.123.000 € AB katkısı, 4.016 milyon €'luk da Türk katkısı olan projenin amacı Türkiye'deki Gıda güvenliği ve kalitesi kontrol hizmetlerinin iyileştirilmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda, laboratuvarların AB standartlarına getirilmesi, 15 laboratuvardaki analiz metodlarının AB'dekilerle uyumlaştırılması ve Tarım ve Köyişleri Bakanlığındaki analitik teknik uzmanlarının sayısının artırılması diğer hedefler olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, tamamlanan proje kapsamında laboratuvarların altyapısı iyileştirilmiş ve bu laboratuvarlarda çalışanların nitelikleri geliştirilmiştir.

AB üye ülkeleri haricindeki ülkelere bazı mali yardımlarda bulunmaktadır. Türkiye'nin adaylığı 2000-2006 bütçesi onaylandıktan sonra tescil edildiğinden, Türkiye aday ülkeler için oluşturulan mali kaynaklardan yararlanmamıştır. Ancak oluşturulan yeni bir

mekanizma ile, 2002 sonrasında, aday ülkelere verilen PHARE¹ benzeri mali yardım programlarından Türkiye tarafı da yararlanmaya başlamıştır.

Bu bağlamda, 2002 yılında ilk olarak başlanan Katılım Öncesi Mali Yardım programlaması kapsamında kurumsal yapılanma ve müktesebat uyumuna yönelik olarak, bu ÖİK'nin çalışma alanına giren konularda aşağıda belirtilen projeler yer almıştır. Bu projelerde temel faydalanıcı Tarım ve Köy İşleri Bakanlığıdır.

Programlama yılı	Proje Adı Toplam bütçesi (TB)- Türkiye Katkısı (TK)	Amaç ve Kapsamı
2002	<i>Türkiye'nin Avrupa Birliği Veterinerlik Müktesebatına Uyumu için Destek</i> TB:17,044,000 € TK: 3,711,000 €	Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına hayvan sağlığı, ve hayvan refahı konularında mevzuat ve faaliyetlerin Avrupa Birliği standartları ile uyumu için destek verilmesi amaçlanmaktadır. Projenin hayvan sağlığı bileşeni altında hastalık araştırma, kontrol ve eradikasyonu, veterinerlik bilgi sistemi ve sınır kontrol noktalarına ilişkin faaliyetler ele alınmakta olup, proje bütününde mevzuat uyumu ve eğitim gibi kurumsal yapılanma faaliyetleri ile hastalıkların tanısına yönelik laboratuvar altyapısının güçlendirilmesi, aşı üretim kapasitesinin artırılması, veterinerlik bilgi sistemine yönelik altyapı yatırımları ile 1 adet sınır kontrol noktasının inşaatı gibi yatırımlar öngörülmüştür.
2002	<i>Türkiye'nin Avrupa Birliği Bitki Sağlığı Müktesebatına Uyumu için Destek</i> TB: 5,313,000 € TK:1,078,000 €	Amaç, Türkiye'deki bitki sağlığı, karantina, pestisit (zirai mücadele ilaçları) kayıt ve kalıntılara ilişkin sistemin AB bitki sağlığı mevzuatı ve uygulamalarına yakınlaştırılması suretiyle, bitki ve bitki koruma ürünlerinin kalite ve güvenlik standartlarının yükseltilmesidir. Projede 4 adet karantina laboratuvarının, patates test kapasitesinin güçlendirilmesi, pestisit kontrol laboratuvarlarının güçlendirilmesi ve sınır kontrol noktalarına yönelik bilgi ağı gibi yatırımların yanısıra önemli kurumsal yapılanma faaliyetlerini içermektedir.

¹ PHARE- Pre-Accession Instrument for Central and Eastern Europe-Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri İçin Katılım Öncesi Destek.

2004	<i>Gıda Güvenliği ve Kontrol Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Güçlendirilmesi</i> TB: 4.200.000 € TK: 487.500 €	Gıda güvenliğinin temini ve gıda kontrollerinin etkinliğinin sağlanması amacıyla Tarım ve Köyişleri Bakanlığının yasal ve idari açıdan güçlendirilmesi ve özel sektör ile işbirliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda, çok kapsamlı mevzuat uyumu ve kurumsal yapılanma tedbirleri ile etkili bir denetim mekanizmasının kurulmasına yönelik kurumsal yapılanma ve yatırım öngörülmüştür.
2004	<i>Organik Tarımın geliştirilmesi ve AB'ye Uyum</i> TB: 1,260,000 €, TK: 350,000 €	Proje AB mevzuatı ve uygulamaları ile uyumlu biçimde, organik gıda ve ürünlerin üretim ve işlenmesinin teşvik edilmesi, gözetimi ve kontrolünü hedeflemektedir. Bu bağlamda projede, mevzuat uyumu, bu çalışmalarda yer alacak Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kurumsal kapasitesinin güçlendirilmesi, sertifikasyon sisteminin AB ile uyumlu hale gelecek biçimde yapılacak çalışmaları ve organik tarım konusunda çiftçilere ve ilgili tüm taraflara gerekli bilgi ve deneyimi aktaracak mekanizmaların oluşturulması için çalışmalar yapılması öngörülmüştür.
2005	<i>Ulusal Gıda Referans Laboratuvarının Kurulması</i> TB: 6.399.000 € TK: 1.550.000 €	Resmi gıda kontrolüne ilişkin AB gereklerinin karşılanması amacıyla Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı kurulması ve kurumsal kapasitesini geliştirmek yolu ile etkili bir resmi gıda kontrol sisteminin uygulanması için sürdürülebilir bir laboratuvar stratejisinin geliştirilmesi öngörülmüştür.
2005	<i>Türkiye'de Kuduz Hastalığının Kontrolünün Güçlendirilmesi</i> TB: 12.029.500 € TK: 2.817.000 €	Türkiye'de kuduz hastalığı ile mücadele çerçevesinde hastalık sayısının azaltılması ve böylece AB'dekine benzer hayvan sağlığı uygulamalarının sağlanması hedeflenmektedir.

2005	<p><i>Sınır Kontrol Noktalarının Kurulması Projesi</i> <i>TB: 13.250.000 €</i> <i>TK: 3.250.000 €</i></p>	<p>Türkiye'nin sınırlarında AB mevzuatı ile uyumlu veteriner kontrol rejiminin oluşturulması, sınır ötesi canlı hayvan ve hayvansal ürün hareketlerine ilişkin olarak hayvan sağlığı ve kamu sağlığının en üst düzeyde korunmasının sağlanması hedeflenmektedir. Türkiye'nin sınırlarında AB ile uyumlu yeni bir veteriner sınır kontrol sisteminin oluşturulması ve böylece AB'dekine uyumlu olarak hayvan ve kamu sağlığı koşullarının iyileştirilmesi, hayvanların sınır ötesi hareketlerinde, ilgili AB mevzuatının uygulanabilmesi için gerekli idari kapasitenin geliştirilmesi, belirlenen Sınır Kontrol Noktalarının personel ve işletme ihtiyaçları ile ilgili mevzuatı uygulayacak olan birimlerin eğitim ihtiyaçları sağlanacaktır.</p> <p>6 Sınır Kontrol Noktasının fiziki ve teknik koşullarının AB kriterlerine uygun olarak iyileştirilmesi hedeflenmektedir (Mersin ve Alsancak-İzmir limanları ile Hatay (Cilvegözü), Habur, Gürbulak ve Sarp kara Sınır Kontrol Noktaları).</p>
------	---	--

Avrupa Yatırım Bankası (AYB) Türkiye için, üyelik öncesi kolaylıklar ve Avrupa-Akdeniz kolaylıkları olmak üzere kredi kolaylıkları sağlamaktadır.

Vakıfbank, TSKB, TKB, Ziraat Bankası ve Halkbank aracılığı ile verilen bu kredi paketi AYB kriterlerine göre sunulan küçük ve orta ölçekli projelerin finansmanında kullanılabilir. İmalat sanayii, turizm ve sağlık-egitim hizmetleri gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmaların finansman ihtiyacının karşılanmasını hedefleyen programda sunulacak projelere kullanılabilir kredi tutarı toplam yatırım tutarının yüzde 50'si ile sınırlı olacaktır. Alınabilecek en az kredi tutarı 500.000 Euro en fazla 12.500.000 Euro'dur. Krediler en az 2 yılı ödemesiz toplam 7 yıl vadeli, kiralama ise en az 4 yıl vadeli olacaktır. Kredinin kullanım süresi ise 3 yıl olarak belirlenmiştir.

AB üyesi olmayan Akdeniz ülkelerine hibe ve kredi olanakları içeren MEDA II programı çerçevesinde 2000-2006 döneminde toplam 6.425 milyon Euro kredi sağlanması öngörülmüştür. AB Komisyonu, Akdeniz ülkelerinde uzun vadeli büyüme ve istikrarı sağlamayı amaçlayan bu mali paketten Türkiye'nin yılda 210 milyon Euro olmak üzere program süresince toplam 1.470 milyon Euro krediden yararlanmasının beklendiğini açıklamıştır. Bununla birlikte resmi olarak bir tavan değer bulunmamaktadır. Ülke bazında kredi tahsisi söz konusu değildir ve kredi kullanımında projelerin kalitesi belirleyici unsurdur.

Türkiye'ye Mali Yardımda Helsinki Sonrası Dönem (2000-2006): Adaylık sonrası, AB Türkiye'ye sağladığı mali yardımları arttırmak için bir dizi karar almıştır. Bu dönemde Türkiye'ye ayrılan bütün mali yardımlar, katılım öncesi stratejiyi güçlendirmeye yönelik olacaktır.

MEDA II çerçevesinde yardım paketinin yüzde 15'lik kısmı 2000-2006 dönemi için Türkiye'ye ayrılmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye sağlanacak yardım miktarı 890 milyon Euro'dur.

AB'nin yeni bütçe dönemi 2007 yılında başlayacak olup Türkiye'nin AB ile tam üyelik müzakere sürecinde yeni fonlardan yararlanma imkanı bulunmaktadır.

Eski fonlar artık IPA (Instrument for Pre-Accession) Katılım Öncesi (Yardım) Mekanizması altında toplanacak olup Türkiye'nin bu süreçte (2007-2013) ne kadarlık bir kaynaktan yararlanacağı henüz belli değildir.

Ana hatlarıyla özetlenmeye çalışılan bu mali kaynaklar içerisinde gerek özel sektörün ve gerekse kamu sektörünün projeler bazında gıda güvenliğinin sağlanması hususunda yararlanma imkanları bulunmaktadır.

Ayrıca, AB Çerçeve Programları (ÇP) önemli bir finansal kaynak olarak dikkat çekmektedir. AB 6. Çerçeve Programı (6. ÇP) Avrupa Topluluğu Anlaşması çerçevesinde AB'nin politik, ekonomik ve sosyal hedeflerine katkıda bulunmak üzere Avrupa bilimsel araştırmalarına finansal destek sağlamak üzere başlatılmış olup 2002-2006 yıllarını kapsamaktadır. 6. ÇP'na Türkiye de katılmıştır. Türkiye'nin 6. ÇP katılmasının Türkiye ve Avrupa'daki bilimsel kuruluşlar, sanayi kuruluşları özellikle KOBİ'ler arasında işbirliğinin güçlendirmek, Türkiye'nin Ar-Ge faaliyetlerine finansal kaynak sağlamak ve Avrupa ekonomik gücünün ve Araştırma alanının bir parçası olması açısından faydaları bulunmaktadır. 6. ÇP destek vermek üzere belirlediği öncelikli alanlar arasında "Gıda Kalitesi ve Güvenliği" (öncelik: 5) de yer almış olup bu alandaki projelere destek olmak üzere 0.685 milyar Euro ayrılmıştır. Genel 6. ÇP bütçesinin yüzde 15'i ise (1.800 Milyon Euro) KOBİ'lere ayrılmıştır. Hazırlıkları sürmekte olan 7. ÇP ise 2007-2013 yılları arasında kapsamakta olup Gıda, Tarım ve Biyoteknoloji alanına 2.472 Milyon Euro kaynak ayrılması planlanmıştır.

5.3. İnsan Kaynakları

TÜİK'in 2005 verilerine göre, nitelikli tarım, hayvancılık, ormancılık ve su ürünlerinde çalışan 15 yaş ve üzeri işgücü sayısı yaklaşık 6,5 milyon iken, 2002 yılı Sanayi Sayımına göre gıda sanayiinde çalışan nüfus 250 bin civarındadır.

Sektörler bazında işgücü ile ilgili detaylı bilgiler bulunmamakla beraber, özel sektörün ihtiyaçlarını karşılayacak nitelik ve nicelikte yeterli ara eleman bulunmamaktadır.

AB'ye tam uyumda gıda güvenliği konularında geleceğe dönük istihdamı belirleyen herhangi bir planlamaya raslanmamıştır.

Kamu sektöründe ise gıda ile ilgili çeşitli kurum ve kuruluşlarda çok farklı görevlerde görevlendirilmiş personel bulunmakta olup sayılarının tesbiti mümkün olmamaktadır.

Ülkemizde gıda işletmelerinin çok dağınık, kayıt dışı üretimin kayıtlı ekonominin yaklaşık iki katı bulunduğu ve denetlenemediği, Kamuda gıda güvenliği konusunda yetişmiş eleman varlığının yetersiz olduğu, bu nedenle de denetim hizmetlerinin yeterince yapılamadığı yetkililerce ifade edilmektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

6.1. Öncelik ve Tedbirlerin Gelişme Eksenleri bazında Tasnifi

Bu raporda ülkemizin beşeri ve iktisadi varlıkları etkin bir şekilde değerlendirilerek;

- istikrarlı bir ortamda sürdürülebilir büyümenin sağlanması,
- ekonomide rekabet gücünün artırılması,
- insan kaynaklarının geliştirilmesi,
- sosyal içermenin güçlendirilmesi,
- bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması,
- kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması,
- ve fiziki altyapının iyileştirilmesi

şeklinde özetlenebilecek temel gelişme eksenlerini dikkate alacak şekilde gıda sanayii için saptamaların yapılması öngörülmektedir. Bu çerçevede, gıda sanayii için ekonomide rekabet gücünün artırılması, insan kaynaklarının geliştirilmesi, kamuda iyi yönetişimin yaygınlaştırılması ve fiziki altyapının iyileştirilmesi başlıklarında politika ve önceliklerin ortaya konulması uygun görülmüştür.

Öncelik Alanı	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Hayvan Sağlığı alanında yaşanan altyapı sorunları ile hukuki eksikliklerin giderilmesi	Hayvan hastalıkları eradikasyon projelerinin etkin bir şekilde uygulanması	Veteriner ilaç ve biyolojik maddelerin satış ve kullanımının kayıt altına alınması		Sınır kontrollerinin etkin hale getirilmesi	Hayvan hareketlerinin kontrolü açısından hayvan pazarların ve borsaların yeterli hale getirilmesi
Bitki Sağlığı alanında yaşanan altyapı sorunları ile hukuki eksikliklerin giderilmesi		Bitki koruma ürünleri, ilaç ile bitki gelişmesini düzenleyen maddelerin satış ve kullanımının kayıt altına alınması		Ülkesel maksimum kalıntı limitlerinin (MRL) izlenmesi	
Üretimin her aşamasında izlenebilirliğin sağlanması				İzlenebilirlik sistemlerinin kurulmasının bilimsel verilerle desteklenerek sürdürülebilirliğin sağlanması	
AB mevzuatına uyumun yanı sıra sistem ve model uyumunun gerçekleştirilmesi		Gıda güvenliğini dikkate alan destekleme politikalarının AB politikaları gözetilerek oluşturulması		Gıda güvenliğine ilişkin kaynak kullanımı için kırsal kalkınma politikalarının uygulanmasına yönelik altyapının oluşturulması	

Öncelik Alanı	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Çiftlikten sofraya gıda güvenliğinin sağlanması ve sürdürülmesi	Gıda Güvenliği Ulusal Veri Tabanının oluşturulması		Görevli personelin etkin bir çalışma yapabilmesinin altyapısının oluşturulması	<p>Denetim ve kontrol mekanizmasının güçlendirilerek etkin uygulamasının sağlanması</p> <p>Gıda İhtisas Mahkemelerinin kurulması</p> <p>Kamuda örgütsel yapının tarladan sofraya gıda güvenliği ile ilgili uygulama, izleme ve denetimi iyileştirmek üzere yeniden düzenlenmesi</p> <p>Kamu örgütlenmesinin gıda güvenliğinde tek merkezden koordinasyonu sağlayan, taşra teşkilatı bulunan şekilde oluşturulması, 5179 sayılı Kanunda öngörülen bilimsel kurulların görev ve etki alanının Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesinde olduğu gibi düzenlendiği bir yapının beraber ele alınması</p>	

Öncelik Alanı	İstikrarlı Bir Ortamda Sürdürülebilir Büyümenin Sağlanması	Ekonomide Rekabet Gücünün Artırılması	İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi	Kamuda İyi Yönetişim Yaygınlaştırılması	Fiziki Altyapının İyileştirilmesi
Gereksinim duyulan alanlarda işbirliği içinde Ar-Ge çalışmaları yürütülmesi ve sonuçlarının uygulanmasının sağlanması	Ulusal veri tabanının oluşturulması ve geliştirilmesi (hayvan, bitki ve gen kaynakları, gıda kompozisyon tablosu, Ar-Ge sonuçları ve gıda kaynaklı hastalıklar, vb.)			Belirlenecek öncelikli alanlarda Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesi Ar-Ge sonuçlarının uygulamaya aktarılması Ulusal Gıda Güvenliği Araştırma Programının Başlatılması	
Yaygın eğitim-yayım ve tüketici bilinçlendirilmesi	Üreticilerin Eğitim-Yayım faaliyetlerinin yaygınlaştırılması			Tarım ve gıda işletmelerinde çalışan ara teknik kademe personelin eğitimi Tüketicinin bilinçlendirilmesi	

6.2. Dokuzuncu Kalkınma Planı Açısından Temel Yansımalar

Dokuzuncu Kalkınma Planı çerçevesinde üzerinde durulması gereken gıda güvenliği konuları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

AB müktesebatının üstlenilmesinde en kapsamlı alan olarak tarım sektörü ortaya çıkmaktadır. Topluluk müktesebatının hacim olarak önemli bir kısmını kapsayan bu alandaki oldukça karmaşık mevzuatın üstlenilmesi önem arz etmektedir.

Tarım alanında Türkiye-AB ilişkilerinde en öncelikli konu, Türk tarımının Ortak Tarım Politikasına uyumudur. Ancak, Topluluk sistemine uygun yeterli bir altyapı oluşturulmadan, Ortak Tarım Politikasının ülkemizde uygulanması mümkün olamayacaktır. Bu itibarla, uyumun aşamalı bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, uyum sürecinin tamamlanması için öncelikle belli başlı altyapı çalışmalarının sonuçlandırılması sağlanmalıdır. Altyapının geliştirilmesine ilişkin çalışmalar, ülkemiz tarım sektörünün idari yapısından, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikalarına, verimlilik ve rekabetten, kırsal, bölgesel ve çevresel kalkınma, bitki ve hayvan sağlığı, gıda güvenliği politikalarına kadar geniş bir alanı içermektedir.

Hayvan Kimlik Sisteminin teşkili, bulaşıcı hastalıkların denetim altına alınması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu suretle, hayvan hareketleri ve ticareti güvenilir bir şekilde gerçekleştirilebilecektir. Ayrıca, düzgün işleyen bir Hayvan Kimlik ve Kayıt Sistemi olmaksızın, tarımsal işletmelerin hijyen şartlarına uyumu sağlanmadan Ortak Tarım Politikası çerçevesinde süt ve et ürünleri üreticisi çiftçilerin Doğrudan Gelir Desteği Sistemine dahil edilmeleri mümkün olamayacaktır. Bu amaçlara yönelik olarak, Hayvan Kimlik Sisteminin yurt dışında oluşturulması ve bu konuda ihtiyaç duyulan idari yapının tamamlanması gerekmektedir.

Hayvan Sağlığı alanında, hayvancılık sektörü için önemli sorun oluşturan hastalıkların mümkün olabildiğince kısa süre içerisinde kontrol altına alınarak bertaraf edilmesi hedefi çerçevesinde, Topluluğun hayvan sağlığı ve refahı mevzuatına uyum sağlanması ve salgın hayvan hastalıklarıyla mücadeleye ilişkin AB uygulamalarının üstlenilmesi gerekmektedir. İdari yapılanma ile ilgili olarak ise, yetki paylaşımını ve koordinasyon karmaşasını ortadan kaldıracak şekilde merkezin taşra teşkilatı ile doğrudan irtibatı sağlanmalıdır. Öte yandan, canlı hayvan ve hayvansal ürünlerin gümrüklerden çekilmesi konusunda sınır kontrol noktalarında denetimi etkin hale getirmek amacıyla Topluluk standartlarına uygun Karantina Laboratuvarlarının oluşturulmasına yönelik düzenlemelerin gerçekleştirilmesi de gerekmektedir.

Türk mevzuatının bitki sağlığı ile ilgili bölümleri önemli ölçüde Topluluk mevzuatı ile uyumludur. Bu konuda yapılması gereken çalışmalar esas itibariyle tespit edilmiş olup, bunların mevzuata dahil edilmesi gerekmektedir. Bitki sağlığı alanında, AB ve Türkiye arasındaki farklılığın mevzuattan çok uygulamadan kaynaklandığı dikkati çekmektedir. Bu itibarla, uygulamaya yönelik gerekli tedbirlerin alınması da gerekmektedir. Ayrıca, bitki sağlığı ile iştigal eden kurum ve kuruluşların başta laboratuvar olmak üzere alt yapıları geliştirilmelidir.

Gıda işleme kuruluşlarında, AB hijyen ve insan sağlığı standartlarına uyum için çalışmalar yürütülmekte olup bunların genişletilmesi gerekmektedir. Özellikle, süt ve et tesislerinin AB standartları düzeyine getirilmesine yönelik düzenlemeler sonuçlandırılmalıdır.

Üreticilerin katılımını ve sorumluluğunu esas alan Kırsal Kalkınma Projeleri çerçevesinde ise, Güneydoğu Anadolu Projesi de dahil olmak üzere, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen çalışmalar genişletilerek sürdürülmeli ve AB uygulamalarına paralel kırsal kalkınma önlemlerini içeren yeni stratejiler tespit edilmeli ve yapılanma tamamlanmalıdır.

Ulusal Gıda Güvenliği Araştırma Programı'nın başlatılması, belirlenecek öncelikli alanlarda Ar-Ge çalışmalarının yürütülmesi hem ülkemiz hem de uluslararası plattormda bilimsel veri üretilmesi açısından önemli görülmektedir. Sözkonusu Ar-Ge sonuçlarının uygulamaya aktarılması, bilimsel verilere dayalı gıda güvenlik sistemleri tesisinde baz oluşturacaktır. Ayrıca, belirli konularda (hayvan, bitki ve gen kaynakları, Türk gıda kompozisyon veri tabanı, toplumumuzun gıda tüketim durumlarının belirlenmesi, çeşitli zararlı maddelere maruz kalma durumlarının tespiti, gıda kaynaklı hastalıklar, kalıntılar vb.) bilimsel verilere dayalı ulusal veri tabanı oluşturulması ve geliştirilmesi ülkemiz için belirsizlik taşıyan pek çok konuda önemli bir ulusal bilgi kaynağı oluşturacaktır. Bu veriler gıda güvenliği politikaları oluşturma, AB uyum çalışmaları çerçevesinde kaynak arama açısından da faydalı olacak, ihracatta karşılaşılan teknik engellerin aşılmasında ve Türkiye orijinli gıdaların geri dönüşünü önleyecektir.

Türkiye Gıda Güvenlik sisteminin AB ile uyumlaştırılmasında ve güvenli gıda üretiminde AB Çerçeve Programlarına Türk bilim insanları ve araştırma kuruluşlarının en üst düzeyde katılması sürecin hızlandırılmasında önemli bir araç olarak görülmektedir. İlk defa 6. ÇP'ye katılma kararı alan Türkiye için bu program, bir öğrenme dönemi olmuştur. 7. ÇP'a katılım için daha fazla gayret göstermek gerekmektedir. Sözkonusu progamlara katılım nitelikli insan gücü istihdamına da katkı sağlayacaktır.

Ulusal düzeyde gıda politikalarının belirlenmesi ve gıda güvenliği politikalarının bu kapsamda ele alınarak AB uyum sürecine göre gerekli önceliklerin ortaya konulması gerekmektedir. Öngörülecek politika uygulamalarının kamu kesimi ve özel kesim açısından maliyetinin analizi yapılmalıdır.

Tarım ve gıda işletmelerinin teknik ve hijyenik şartlarının iyileştirilmesi AB'ye ve uluslararası gereklere uyumda önemli bir maliyet kalemi olarak görülmektedir. Kırsal kalkınma politikaları çerçevesinde kullanılacak kaynaklar yanında diğer kaynaklardan da bu önemli kalemin belirli program ve öncelikler dahilinde desteklenmesi gerekli görülmektedir.

Biyoterörizm gibi uluslararası alanda da yeni ele alınmaya başlayan konularda ülkemizde politikalar oluşturulmalıdır.

AB sürecinde kamu kurumlarında personel politikalarının yeniden ele alınması öncelikli görülmektedir.

KAYNAKLAR

Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı

24 Temmuz 2003 tarih ve 25178 Mükerrer sayılı Resmi Gazete

Tarım Stratejisi (2006-2010) 30.11.2004 tarih ve 2004/92 sayılı Y.P.K.Kararı

AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, www.dpt.gov.tr/abigm/

Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, www.abgs.gov.tr

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, www.deltur.eu.int

AB Haber, www.abhaber.com

Türkiye ile Avrupa Birliği, www.euturkey.org.tr

Avrupa Birliği İletişim Grubu, www.abig.com.tr

AB Resmi Gazetesi, www.europa.eu.int

Dışişleri Bakanlığı, www.mfa.gov.tr

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, www.tarim.gov.tr

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Koruma Kontrol Genel Müdürlüğü, www.kkgm.gov.tr

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tarımsal Üretimi Geliştirme Genel Müdürlüğü,
www.tugem.gov.tr

AB-Türkiye Karma Parlamento Komisyonu, www.tbmm.gov.tr

OIE, www.oie.int

IPPC, www.ippc.int

EPPO Avrupa Bitki Koruma Organizasyonu, www.eppo.org

International Portal on Food Safety, Animal and Plant Health, www.ipsaph.org

Commission of the European Communities, White Paper on Food Safety, Brussels, 12.1.2000

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. I. Tarım Şurası, Ankara.

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2001. Master Plan Revizyonu, AFA ve Program Değerlendirme, Ankara.

Türk Veteriner Hekimliği 2. Kurultayı. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Karayolları Genel Müdürlüğü, Ankara.

DPT. Ulusal Gıda ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu. İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayın No: 2670, 2003.

T.C. Sağlık Bakanlığı, Çalışma Yıllığı, Temel sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2003.

Erol, İ. Gıda Güvenliği ve Halk Sağlığı, 4. Dünya Veteriner Hekimler Günü Paneli, 2004.

FAO. Protecting the food chain. Agriculture 21 Magazine, 2003.

Türkiye'nin Katılımına Yönelik İlerlemeye İlişkin 2004 ve 2005 Yılına ait Düzenli Raporları

Akın, Nihat ve Mustafa Karakaya. Biyogüvenlik ve Gıda Güvenliğinde Temel Yaklaşımlar. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Gıda Mühendisliği Bölümü.

Albayrak, M.. Ankara İlinde Gıda Maddeleri Paketleme ve etiketleme Bilgileri Hakkında Tüketicilerin Bilinç Düzeyinin Ölçülmesi, Gıda Maddeleri Alım Yerleri ve Ambalaj Tercihleri Üzerine Bir Çalışma. TZOB, Ankara, 2000.

Alpay, S.. Avrupa Birliği kalite ve Sağlık Standartlarının Türk Gıda Sanayi Sektörü rekabet Gücü Üzerine Etkisi, TEAE No: 59, Ankara, 2001.

Delen, N., Durmuşoğlu E., Güncan, A., Güngör, N., Turgut, C., Burçak, A.. Türkiye’de Pestisit Kullanımı, Kalıntı ve Organizmalarda Duyarlılık azalışı Sorunları. Türkiye Ziraat Mühendisleri Odası 6. Teknik Kongre, Ankara, 2005.

Ekşi, A., O. Yurdakul, M. Emiroğlu, E. Güneş, M. Atamer, E. Topal, O. Deveci ve F. Taşdöğen, “Gıda Sanayinde Yapısal Değişimler”, Türkiye Ziraat Mühendisliği 6. Teknik Kongresi, Cilt II., 1001-1017, Ankara, 2005.